

Bryssel den 22.2.2017
SWD(2017) 92 final

ARBETSDOKUMENT FRÅN KOMMISSIONENS AVDELNINGAR

**Landsrapport Sverige 2017
Med en fördjupad granskning rörande förebyggande och korrigerande av
makroekonomiska obalanser**

Följedokument till

**MEDDELANDE FRÅN KOMMISSIONEN TILL EUROPAPARLAMENTET,
RÅDET, EUROPEISKA CENTRALBANKEN OCH EUROGRUPPEN**

**Europeiska planeringsterminen 2017: Bedömning av framstegen med strukturreformer,
förebyggande och korrigerande av makroekonomiska obalanser samt resultatet av de
fördjupade granskningarna enligt förordning (EU) nr 1176/2011**

**{COM(2017) 90 final}
{SWD(2017) 67 final - SWD(2017) 93 final}**

INNEHÅLL

Sammanfattning	1
1. Ekonomisk situation och framtidsutsikter	4
2. Framsteg med de landsspecifika rekommendationerna	11
3. Sammanfattning av den fördjupade granskningen i förfarandet vid makroekonomiska obalanser	14
4. Reformprioriteringar	19
4.1. Offentliga finanser och skatter	19
4.2. Finanssektorn	21
4.3. Arbetsmarknad, utbildning och socialpolitik	35
4.4. Investeringar	42
4.5. Sektorspolitik	48
A. Översikt	52
B. Resultattavla för makroekonomiska obalanser	56
C. Standardtabeller	57
Referenser	62

TABELLER

1.1. Viktiga ekonomiska, finansiella och sociala indikatorer	9
2.1. Sammanfattning av bedömningen av den landsspecifika rekommendationen	13
3.1. Bedömning av förfarandet vid makroekonomiska obalanser (*) – Sverige 2017	17
B.1. Förfarandet vid makroekonomiska obalanser – resultattavla för Sverige	56
C.1. Finansmarknadsindikatorer	57
C.2. Arbetsmarknadsindikatorer och sociala indikatorer	58
C.3. Arbetsmarknadsindikatorer och sociala indikatorer (forts.)	59
C.4. Resultatindikatorer för produktmarknader och policyindikatorer	60
C.5. Grön tillväxt	61

DIAGRAM

1.1. Produktionsgap, real BNP-tillväxt och komponenter i den	4
--	---

1.2.	Bidrag till potentiell tillväxt	5
1.3.	Arbetslöshet efter grupp	6
1.4.	Asylsökande efter ålder, 2000–2016	6
1.5.	Utlandsställning, netto	7
4.2.1.	Banksystemets tillgångar i förhållande till BNP (%)	21
4.2.2.	Svenska bankers kärnprimärkapital (CET 1) i förhållande till riskvägda och totala tillgångar (%)	21
4.2.3.	Banksystemets avkastning på eget kapital (%), 3:e kvartalet, 2016	22
4.2.4.	Andelen nödlidande lån i den totala låneportföljen (%), 3:e kvartalet 2016	22
4.2.5.	Räntebetalningarnas andel av hushållens inkomster	23
4.2.6.	Reala bostadsprisökningar (index, 2010=100)	24
4.2.7.	Skattning av värderingsgapet och de senaste bostadsprisökningarna: Sverige och andra EU-länder	25
4.2.8.	Nyproduktion, inklusive ombyggnad netto i förhållande till uppskattat behov	26
4.2.9.	Utfärdade bygglov per befolkningsenhet jämfört med bostadsprisökningarna (2011–2015)	27
4.2.10.	Hyreskontrollindex (1) och index över relationen hyresgäst–värd (2) för Sverige och andra EU-länder	28
4.2.11.	Ökningen av hushållens skulder (index, 2005=100)	30
4.2.12.	Andelen hushåll med olika skuldkvoter, nya lån (andel hushåll i % av samtliga)	31
4.2.13.	Lån till hushållen: lån till fastighetsköp och konsumtionslån i Sverige jämfört med genomsnittet i euroområdet	31
4.2.14.	Representativa löptider för bolån, 2015 (antal år)	32
4.2.15.	Uppdelning av företagens skulder efter finansieringskälla	33
4.2.16.	Drivande faktorer för 12-månadersförändringar i företagens skulder i % av BNP	33
4.2.17.	Skuldsättningsindikatorer för icke-finansiella företag	34
4.3.1.	Arbetsmarknadssituationen, 2001–2016	35
4.3.2.	Sysselsättning efter utbildningsnivå, 2000–2016	35
4.3.3.	Arbetslöshet fördelat på kompetensnivå och födelseland, 2015	36
4.3.4.	Sysselsättningsgrad för infödda och för dem som är födda utanför EU efter migrationsskäl, 2014	37
4.3.5.	Andel lågpresterande enligt PISA 2015	39
4.3.6.	Andel lågpresterande i naturvetenskap efter migrationsbakgrund, 2015	40
4.4.1.	Bytesbalans	42
4.4.2.	Fasta bruttoinvesteringar, jämfört med EU-genomsnittet	42
4.4.3.	Nettoutlåning och nettouplåning per sektor	43
4.4.4.	Samlad förlust i exportmarknadsandelar sedan 2005 för Sverige och jämförbara länder	44
4.4.5.	Konkurrenskraft och dynamik i Sveriges 10 främsta varuexportdestinationer 2011–2015	44

FAKTARUTOR

2.1.	EU-budgetens bidrag till strukturomvandling i Sverige	13
------	---	----

4.3.1.	Fokus på integrering av flyktingar	38
4.4.1.	Investeringsutmaningar och reformer i Sverige	47

SAMMANFATTNING

I denna rapport bedöms Sveriges ekonomi mot bakgrund av kommissionens årliga tillväxtöversikt som lades fram den 16 november 2016. I översikten uppmanar kommissionen EU-länderna att öka sina satsningar på de tre delarna av den ekonomiska politiken – ökade investeringar, strukturreformer och en ansvarsfull budgetpolitik. Medlemsstaterna bör i detta sammanhang satsa på att öka den sociala rättvisan i syfte att skapa en mer inkluderande tillväxt. Samtidigt offentliggjorde kommissionen rapporten om varningsmekanismen och i och med den inleddes den sjätte årliga omgången av förfarandet vid makroekonomiska obalanser. Den fördjupade granskning som enligt 2017 års tillväxtöversikt bör göras för den svenska ekonomin presenteras i denna rapport.

Den svenska ekonomin fortsätter att fungera väl. Tillväxten var 3,3 % under 2016 – bland de högsta i EU. Den spås minska en smula till ekonomins potentiella tillväxttakt på 2,4 % 2017 och 2,1 % 2018, enligt kommissionens vinterprognos 2017. Stabil investeringstillväxt och ökande hushållskonsumtion och offentlig konsumtion väntas stödja tillväxten de kommande åren.

Exporten har varit svag medan importen har ökat, vilket minskat överskottet i bytesbalansen. Den exportinriktade industrin har gått mindre bra eftersom handeln varit svag, medan tjänstesektorer inriktade på den inhemska marknaden har vuxit starkt. I takt med att importen tilltog ser överskottet i bytesbalansen ut att ha minskat något till 4,8 % av BNP 2016, vilket kan jämföras med toppen 2008 på 8,2 %. En gradvis återhämtning i de länder som är Sveriges viktigaste handelspartner och en relativt svag kronkurs väntas förbättra exportutsikterna, särskilt för investeringsvaror.

Investeringarna ökade till följd av en mycket stark bygg- och anläggningssektor. Efter att ha ökat med nästan 7 % per år under 2015–2016 väntas investeringarna fortsätta att öka i stabil takt med ca 3 % de kommande åren. Bland annat tack vare reformer av byggregler och bygglovsprocesser har särskilt investeringar i bostäder återhämtat sig starkt från relativt låga nivåer i mitten av 2013, men de är fortfarande otillräckliga för att tillgodose den uppdämda efterfrågan. De offentliga investeringarna

förväntas öka 2017, och renovering och anläggning av infrastruktur blir en viktig drivkraft.

Arbetsmarknaden gör bra ifrån sig. Sverige hade 2016 med 81,2 % (första tre kvartalen) en av de högsta sysselsättningsgraderna i EU, och den totala arbetslösheten på 6,9 % låg under EU-genomsnittet. Sysselsättningen har ökat stort de senaste åren, men arbetskraften har också ökat, vilket dämpat minskningen av arbetslösheten. En viktig utmaning för arbetsmarknaden är att integrera personer med invandrarbakgrund, även sådana med relativt låg utbildning och kompetens.

Finanspolitiken är oförändrad. Trots en betydande ökning av utgifterna för migration och integration förväntas statsbudgeten förbli i stort sett balanserad under de kommande åren.

Inflationen har börjat öka igen och väntas stiga gradvis till 1,8 % 2018. Riksbanken har fortsatt sin expansiva penningpolitik för att inflationen ska öka gradvis. Den har hållit reporäntorna negativa, vilket har lett till mycket låga bolåneräntor som bidragit till ökade bostadspriser och privat skuldsättning.

På det hela taget har Sverige gjort begränsade framsteg med att genomföra de landsspecifika rekommendationerna från 2016. När det gäller politik av betydelse för makroekonomiska obalanser har man uppnått en bred överenskommelse om ökade befogenheter för Finansinspektionen, men inga konkreta förslag har ännu lagts fram. Följaktligen betraktas framstegen på detta område för närvarande som begränsade. Vissa framsteg har gjorts med att främja bostadsinvesteringar och öka bostadsmarknadens effektivitet. Särskilt har regeringen lagt fram en plan med 22 punkter för bostadsmarknaden, med förslag om ökat byggande, men i allmänhet är det oklart exakt när och hur planen ska genomföras. Den här planen omfattar också en reform av reglerna om uppskov för kapitalvinster från bostadstransaktioner, men effekterna blir förmodligen rätt blygsamma. Ingen betydelsefull politisk åtgärd har vidtagits för ökad flexibilitet i hyressättningen. Slutligen finns det viktiga delar av rekommendationen som inte har följts upp med politiska åtgärder, särskilt om den förmånliga skattebehandlingen av bolån och bostadsägande. I fråga om dessa aspekter av rekommendationen har inga framsteg gjorts.

När det gäller framstegen med att uppnå de nationella målen inom Europa 2020-strategin, fortsätter Sverige att uppvisa bra resultat med sysselsättningsgrad, utsläpp av växthusgaser, andel förnybar energi, andel unga med endast grundskoleutbildning, andel personer med högre utbildning samt fattigdomsrisk. Områden där framstegen var relativt svaga 2016 är energieffektivitet och FoU-mål.

Nedan redogörs för de viktigaste slutsatserna av den fördjupade granskningen som görs i denna rapport och för de politiska utmaningarna.

- **Bankerna är visserligen lönsamma och välkapitaliserade, men det finns svagheter som har att göra med deras ökade exponering mot hushållens bolån.** De lagfästa kapitaltäckningsgraderna är höga, även om kapitalbuffertarnas andel av de totala (oviktade) tillgångarna förblivit tämligen låga de senaste åren. Dessutom utgör hushållens bolån en stor och växande del av bankernas tillgångar. Följaktligen utgör risken för en snabb korrigering av bostadspriserna en allt större sårbarhet. Eftersom de svenska bankkoncernerna är systemviktiga i alla länder på den nordisk-baltiska finansmarknaden, kan eventuella chocker i banksektorn få betydande konsekvenser för grannländerna.
- **Hushållens skuldsättning har fortsatt att öka från en hög utgångsnivå.** Hushållens skuldsättning ökade med 7,1 % under 2016, och nådde nära 86 % av BNP och omkring 180 % av den disponibla inkomsten, främst på grund av ökade bolån orsakade av de fortsatt stigande bostadspriserna. Skulderna är alltmer ojämnt fördelade: en allt större del av de hushåll som tagit ut nya bolån lånar så mycket som 600 % av sin disponibla inkomst. Myndigheterna har vidtagit vissa makrotillsynsåtgärder, såsom ett nytt amorteringskrav 2016, men de tycks ha haft begränsad inverkan på bolånens tillväxt än så länge.
- **Fastän bostadspriserna ligger högt över basvärdena, har de fortsatt att växa snabbt och oupphörligt.** Viktiga faktorer är bl.a. den generösa skattebehandlingen för husägare och bolån, gynnsamma kreditvillkor i kombination

med relativt låg amortering av bolån samt fortsatt bostadsbrist. Bostadsbristen hänger samman med strukturell ineffektivitet på bostadsmarknaden, bl.a. begränsad konkurrens i byggsektorn. Det finns även hinder för ett effektivt utnyttjande av det befintliga bostadsbeståndet. På hyresmarknaden leder det unika förhandlingsbaserade hyressättningssystemet till inlåsnings- och utestängningseffekter. På egnahemsmarknaden motverkar de förhållandevis höga reavinstskatterna husägarnas rörlighet. Bostadsbristen kan också hämma arbetskraftens rörlighet och bidra till ojämlikhet mellan generationerna.

- **De fortsatt stigande bostadspriserna, hushållens skuldsättning och bankernas exponering mot bolån är en växande risk för den makroekonomiska stabiliteten.** Trots successiva politiska åtgärder har de befintliga makroekonomiska obalanserna förvärrats. En alltmer övervärderad bostadsmarknad i kombination med en ökande skuldsättning medför en tilltagande risk för en oordnad korrigering. Detta kan leda till en snabb minskning av utlåningen, med negativa återverkningar på den reala ekonomin och möjligen även banksektorn.
- **Det fortsatta överskottet i bytesbalansen beror främst på högt sparande, inte underinvestering, och har begränsade spridningseffekter mot omvärlden.** Sveriges investeringsnivå ligger klart över EU-genomsnittet, och hävdar sig väl mot jämförbara länder med liknande bytesbalansöverskott. Överskottet är kopplad till ett ännu högre sparande, som särskilt beror på att hushållen gradvis ökar sitt nettosparande. Även om Sverige är en viktig handelspartner för flera länder, är dock dessutom effekterna av dess efterfrågan på angränsande EU-länder relativt begränsade. Därför ger överskottet inte upphov till några betydande externa risker för andra ekonomier.

Andra viktiga ekonomiska frågor som analyseras i denna rapport och som kan ställa Sveriges ekonomi inför särskilt svåra situationer är följande.

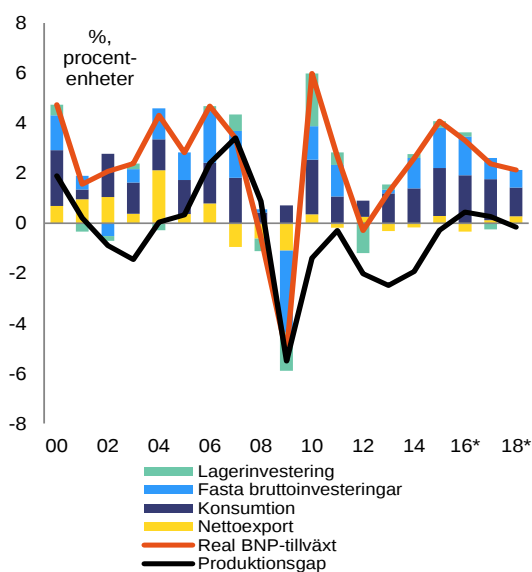
- **På kort och medellång sikt löper Sverige låga risker när det gäller de offentliga finansernas hållbarhet.** Statsskulden uppgick 2016 till 41,0 % av BNP, betydligt under fördragets referensvärde på 60 % av BNP, och spås minska under de kommande åren. Tidigare års pensionsreformer bidrar till att hålla nere pensionsutgifterna. På medellång sikt tros dock de offentliga utgifterna för långvarig vård och omsorg öka avsevärt, och det kan finnas utrymme för effektivisering.
- **Arbetsmarknaden är stark och fortsätter att stärkas.** Sverige ligger bäst till i EU när det gäller sysselsättning och långtidsarbetslöshet. Utmaningar kvarstår dock, till exempel att integrera lågutbildade och invandrare från länder utanför EU på arbetsmarknaden och minska det betydande sysselsättningsgapet för kvinnor födda utanför EU. Integration kommer troligen att kvarstå som en utmaning de kommande åren med tanke på omfattningen och sammansättningen av den senaste tidens inflöde av asylsökande. Flera insatser har gjorts för att förbättra humankapitalet och migranternas anställbarhet, och ytterligare åtgärder övervägs.
- **Skolutbildningsresultatet har förbättrats något, efter flera år av sämre resultat.** Den yngre generationens grundläggande färdigheter har förbättrats, vilket är ett trendbrott enligt Pisaundersökningen 2015 men nivån ligger fortfarande bara runt genomsnittet i EU. Dessutom har skillnaderna mellan olika socialgrupper ökat. Trots den senaste tidens åtgärder verkar inte utbildningssystemet främja kvalitet för alla. Integrationen av nyanlända flyktingbarn behöver följas noggrant.
- **Ekonomi gynnas av ett allmänt positivt företagsklimat, även om problem kvarstår på några enskilda områden.** Landet fungerar väl i fråga om effektiv offentlig förvaltning, tillgång till finansiering för små och medelstora företag samt företagens innovation och internationalisering. Systemet för offentlig upphandling är generellt sett effektivt och välfungerande, men i vissa fall är insynen inte fullständig. Trots överlag goda resultat när det gäller digitalisering samt forskning och innovation visar några indikatorer på en viss avmattning de senaste åren.
- **Några hinder för investeringar och långsiktig tillväxt kvarstår.** I synnerhet hämmas bygginvesteringar av flera med varandra sammanhängande flaskhalsar för bostadsutbudet. De små och medelstora företagens investeringar hålls i vissa fall tillbaka av bristande insyn i den offentliga upphandlingen. Slutligen kan sägas att även om samarbetet mellan forskningsvärlden och storföretagen verkar fungera relativt väl, har samarbetet med de små och medelstora företagen inte samma omfattning, vilket hindrar en optimal användning av deras innovationspotential och deras FoU-investeringar.

1. EKONOMISK SITUATION OCH FRAMTIDSUTSIKTER

BNP-tillväxt

Efter goda resultat 2015 och 2016 spås den ekonomiska tillväxten avta. Den reala BNP ökade med 4,1 % under 2015 och 3,3 % 2016, enligt kommissionens vinterprognos 2017. En kombination av olika faktorer gynnade ekonomin, i synnerhet den inhemska efterfrågan, den expansiva penningpolitiken, ökade offentliga utgifter för att hantera tillströmningen av asylsökande samt hushållens höga inkomster. Under 2017 och 2018 förväntas den reala BNP-tillväxten avmattas till omkring 2 %, och de flesta tillväxtkomponenterna avmattas i takt med att ekonomin uppnår sin potential (diagram 1.1).

Diagram 1.1: Produktionsgap, real BNP-tillväxt och komponenter i den

Källa: Europeiska kommissionen

*Prognoser för 2016-2018 med antagande om oförändrad politik

Den privata konsumtionen spås stödja ekonomin under de kommande åren. Den lär dämpas men fortfarande bidra med mer än 1 procentenhet till BNP-tillväxten 2017–2018. Stigande disponibla realinkomster till följd av en stark sysselsättningstillväxt och ökad förmögenhet förväntas hålla konsumtionstillväxten uppe. Hushållens sparande beräknas ligga kvar på en hög nivå (omkring 19 % av den disponibla inkomsten, om än något sjunkande), på grund av strukturella faktorer som ökad förväntad livslängd och tidigare pensionsreformer (se avsnitt 4.4.1).

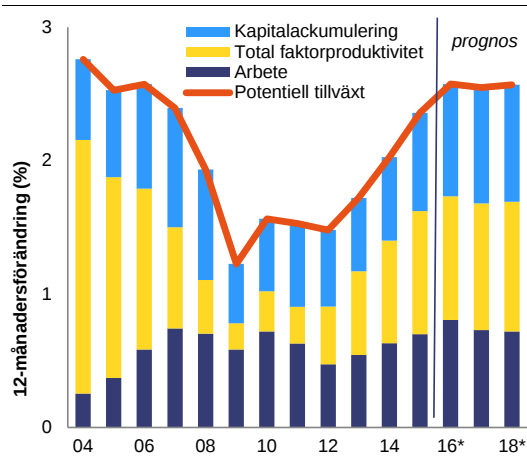
Uppdämd efterfrågan på bostäder i kombination med låga räntor stöder investeringar i bostäder. Antalet nya bostäder ökade väsentligt, vilket ledde till en tvåsiffrig ökning av bostadsinvesteringarna under 2015 och 2016. Enligt Boverket är detta nya bostadsbestånd dock otillräckligt för att täcka de uppskattade behoven och tillgodose den växande befolkningens krav. Bostadsinvesteringarna torde alltså förbli stabila 2017 och 2018, men öka i långsammare takt eftersom byggbranschen sannolikt kommer att drabbas av brist på byggbar mark och kvalificerad arbetskraft (se avsnitt 4.2.2 och ruta 4.4.1).

Den stora tillströmningen av asylsökande 2015 ledde till ökade utgifter för offentliga tjänster. Detta bestod av utgifter för logi, mat och grundläggande förmåner för asylsökande och samtidigt öka Migrationsverkets uppgifter och administrativa kapacitet. Den offentliga sektorns konsumtionsutgifter ökade därför markant 2015 och 2016. Ytterligare offentlig konsumtion och offentliga investeringar förväntas stödja den ekonomiska tillväxten framöver. Kommunerna kommer att spela en viktig roll för integrationen av flyktingar. De har fått extra medel som öronmärkts för flyktingmottagning, men har också fått ett allmänt bidrag från staten. Detta bidrag är avsett att användas till personal, sociala tjänster och infrastruktur, t.ex. barnomsorg och sjukhus.

Potentiell tillväxt

Även om den reala BNP-tillväxten är på väg att mattas av har den potentiella tillväxten förbättrats och är tillbaka på samma nivå som före krisen. Efter finanskrisen 2009 och den efterföljande statsskuldskrisen i euroområdet låg ekonomins potentiella tillväxt på mindre än 2 % till 2014. Sedan dess har stark sysselsättningstillväxt och stigande total faktorproduktivitet lyft den potentiella tillväxttakten till förkrisnivåer på 2–3 %.

Diagram 1.2: Bidrag till potentiell tillväxt

Källa: Europeiska kommissionen

*Prognoser för 2016-2018 med antagande om oförändrad politik.

TFP: total faktorproduktivitet.

okonventionella penningpolitiska åtgärder, t.ex. köp av tillgångar. Riksbanken har köpt statsobligationer för 245 miljarder kronor (25,9 miljarder euro) de senaste två åren. Riksbanken beslutade i december 2016 att förlänga programmet för köp av tillgångar till mitten av 2017, och meddelade att en långsam ökning av reporäntan inte kommer att inledas förrän i början av 2018. Det resulterande mycket låga ränteläget i förening med andra strukturella faktorer som driver ned bolånekostnaderna och den fortsatta bostadsbristen bidrar ytterligare till hushållens skuldsättning och de stigande bostadspriserna. Dessa ökningskommer i slutändan sannolikt att göra finanssystemet och ekonomin som helhet mer sårbara för externa chocker (se avsnitt 4.2). Exempelvis kan en plötslig korrigerings av bostadspriserna hämma företagens förtroende, hushållens konsumtion och investeringarna i byggande.

Inflation och penningpolitik

Inflationen visade tecken på att tillta igen i början av 2016 och beräknas stiga gradvis till 1,8 % senast 2018. Ökade importpriser till följd av den svenska kronans värdeminskning 2014–2015, energipriser och skatthöjningar stödde inflationsökningen. Kärninflationen, dvs. den underliggande långsiktiga inflationen exklusive instabila delar som livsmedel och energi, var dock lägre 2016 än 2015. Detta beror på en måttlig ökning av hyror och löner efter förhandlingarna 2016. Under 2017 och 2018 förväntas det harmoniserade konsumentprisindexet öka med 1,7 % respektive 1,8 %, då ett högt kapacitetsutnyttjande och stramare villkor på arbetsmarknaden är på väg att öka de inhemska kostnadstrycket. Eftersom växelkursutvecklingen vanligen påverkar priserna med viss fördröjning, kan den svenska kronans värdeminskning i förhållande till euron och dollarn under andra halvåret 2016 ytterligare spå på inflationen under de kommande åren.

Riksbanken upprätthåller en frikostig penningpolitik för att få upp inflationen till målnivån. Mellan januari 2015 och februari 2016 sänkte Riksbanken successivt reporäntan från 0,0 % till -0,5 % för att höja inflationen från den mycket låga nivån på 0,2 % som rådde 2014, och tillkännagav sin beredskap att sänka räntan ännu mer för att förankra inflationsförväntningarna. Dessa insatser har kompletterats med

Privat skuldsättning

Hushållens skuldsättning ökade 2016 med 7,1 % mätt som 12-månadersförändring i nominella tal, och fortsätter att dra ifrån den ekonomiska tillväxten. Till följd av detta närmar sig hushållens skuldsättning 86 % av BNP, en av de högsta nivåerna i EU (se avsnitt 4.2.3). I förhållande till inkomsterna uppgick hushållens skuldsättning till 179 % av den disponibla inkomsten i mitten av 2016, en ökning med omkring 10 procentenheter de senaste två åren. Om man enbart räknar hushåll med bostadslån, den genomsnittliga skuldsättningsgraden ökar till 343 % (Riksbanken, 2016. Ölcer och van Santen, 2016).

Arbetsmarknad

Arbetsmarknaden är stark och fortsätter att stärkas. Sverige hade 2016 en av de högsta sysselsättningsgraderna i EU (81,2 % jämfört med 70,9 %, de första tre kvartalen), medan den totala arbetslösheten låg under genomsnittet i EU (6,9 % jämfört med 8,5 %). Långtidsarbetslösheten som uppskattas till ca 1,3 % var en av de lägsta i EU. Arbetslösheten minskade ytterligare tack vare ökande ekonomisk verksamhet, särskilt i bygg- och tjänstesektorerna. Sammanlagt väntas arbetslösheten minska från 6,9 % under 2016 till 6,5 % under 2017 och allmänt stabiliseras eftersom utbudet av arbetskraft ökar.

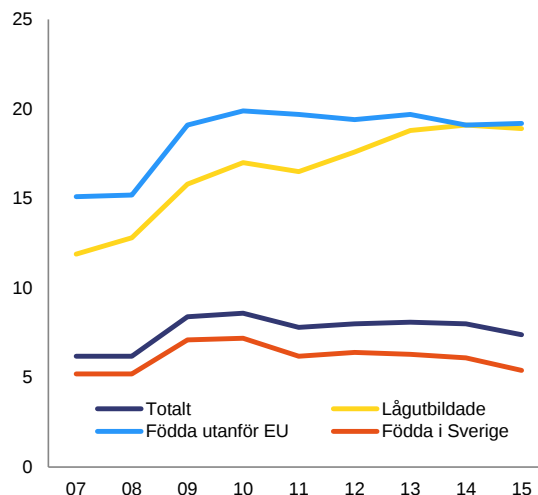
Det förblir dock en utmaning att integrera personer födda utanför EU.

Sysselsättningsgraden för personer födda utanför EU är visserligen något över EU-genomsnittet, men arbetslösheten bland dem uppgick till 19,2 % under 2015 (diagram 1.3), vilket är tre gånger så högt som för infödda svenskar. Myndigheterna har gjort stora ansträngningar för att integrera den stora tillströmningen av över 300 000 asylsökande sedan 2013. Omkring 40 % av de här asylsökande är minderåriga, av vilka ungefär hälften är ensamkommande ⁽¹⁾. Denna grupp är särskilt sårbar och kräver ytterligare skydd och integrationsstöd. Detta är en skillnad jämfört med tidigare inflöden av asylsökande, som var mindre (cirka 30 000 per år) och hade färre ensamkommande barn (diagram 1.4). Sedan 2000 har de flesta ankommande migranterna lämnat sina hemländer av humanitära skäl eller för familjeåterförening, och de lyckas i allmänhet sämre med att hitta jobb än migranter som kommer för att arbeta och studera (se avsnitt 4.3).

På medellång sikt kan ekonomin gynnas av en framgångsrik integration av migranter på arbetsmarknaden. Den gradvisa ökningen av arbetskraft kan leda till en långsammare minskning av arbetslösheten på kort sikt, men erfarenheten visar att med tiden brukar personer som beviljats asyl hitta jobb och bidra till den ekonomiska tillväxten.

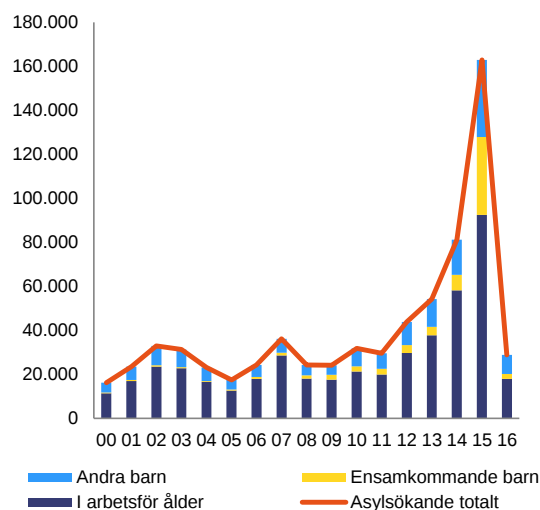
⁽¹⁾ Med *ensamkommande barn* menas en person som är under 18 år som har kommit till Sverige och ansökt om asyl utan att ha föräldrar eller målsman med.

Diagram 1.3: Arbetslöshet efter grupp

Källa: Europeiska kommissionen

Diagram 1.4: Asylsökande efter ålder, 2000–2016

Källa: Europeiska kommissionens beräkningar efter Migrationsverkets uppgifter

Social utveckling

Inkomstskillnaderna är fortfarande låga, men ojämlikheten i förmögenhet växer, framför allt på grund av bostadspriserna och skattesystemet. De sedvanliga inkomstnriktade ojämlikhetsmått visar att Sverige gör bra ifrån sig jämfört med EU-genomsnittet. Bara fyra länder hade 2015 en jämlikare inkomstfördelning ⁽²⁾. Det

⁽²⁾ Enligt standardmålet S80/S20 fick Sverige 2015 en kvot på 3,8 (samma som Nederländerna). Bara Finland, Tjeckien, Slovakien och Slovenien hade en lägre kvot. S80/S20 är kvoten mellan totalinkomsten för de 20 % av

finns dock envist kvarhängande ökade fastighetspriser och avsaknaden av en arvs- och gåvoskatt har fått negativa följder för inkomstfördelningen (Lundberg et al, 2016. OECD, 2017). Dessutom överstiger den nuvarande skattebehandlingen av ägarbebodda bostäder med ett hypotekslån är regressiva. Detta beror på en fastighetsskatt som i allmänhet inte är anpassad till fastighetens värde i kombination med full avdragsrätt för bolåneräntor (se *Efterfrågesidan* i avsnitt 4.3.1).

Konkurrenskraft

Sverige har förbättrat sin kostnadskonkurrenskraft. Även om Sverige länge har tappat exportmarknadsandelar, är detta främst en mer övergripande tendens för många exportinriktade industrialiserade ekonomier, som beror på att utvecklingsländernas andel av världshandeln växer och att exportens sektoriella och geografiska fördelning förändras (se avsnitt 4.4.1). Den låga svenska kronkursen 2014–2015 och under andra halvåret 2016 har lett till att den reala effektiva växelkursen sjunkit. Eftersom exportindustrin slår an taken i löneförhandlingarna förväntas kostnadskonkurrenskraften fortsätta att förändras måttligt. Lönerna förväntas öka i något snabbare takt än förra årets avtal med måttliga 2,2 %. Om det inhemska näringslivet avviker från löneriktmarktet kan det leda till att hushållens konsumtion lyfter ytterligare.

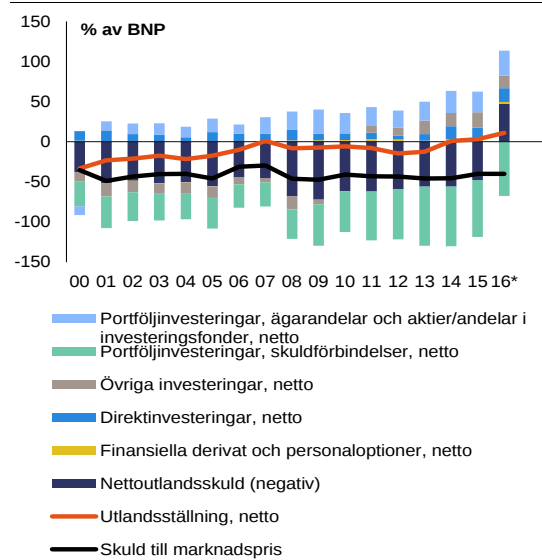
Utländsställning

Tjänsteexporten spelar en viktig roll i ekonomin. Från 2006 till 2015 har den positiva varuhandelsbalansen minskat från 6,9 % till 2,7 % av BNP, medan den för tjänster ökat från 0,2 % till 2,2 % av BNP. Tjänsteexporten utgör endast omkring en tredjedel av den totala exporten, men har ökat snabbare än varuexporten de senaste åren. Norge, USA, Storbritannien och Tyskland är stora mottagare av svenska tjänster såsom it-konsultverksamhet, försäljning av andra tjänster mellan huvudkontor och dotterbolag samt ersättning för immateriella rättigheter. Dessutom

står utlänningars utgifter (resekostnader för utländska turister, men även e-handel, gränshandel och utländska medborgares konsumtion) i Sverige för nästan 20 % av tjänsteexporten. Långsammare tillväxt hos viktiga handelspartner försvagade exporten 2016, men nettoexporten ser ut att bidra positivt till tillväxten 2017. I egenskap av liten, öppen ekonomi löper Sveriges exportsektor risken att tyngas ned om världshandeln försvagas ytterligare.

Det finns ett överskott i bytesbalansen och nettoutländsställningen har blivit positiv. Ur sparande- och investeringsperspektiv är överskottet i bytesbalansen inte något problem, eftersom det beror på högt sparande och inte på underinvesteringar (se avsnitt 4.4.1). Därför har Sverige sedan 2015 haft en svagt positiv nettoställning mot omvärlden, dvs. de totala utländska tillgångarna överskrider landets skulder (diagram 1.5). Värderingseffekter och mätfel kan dock leda till att nettoutländsställningen har underskattats (Europeiska kommissionen, 2016a, s. 13–14).

Diagram 1.5: Utländsställning, netto

Källa: Europeiska kommissionen
*2016 baseras på kvartal 1–3

Offentliga finanser

Saldot i de offentliga finanserna förväntas att stå på plus igen under 2016. Den ekonomiska aktiviteten avmattades något, men starka skattebetalningar från företagen och lägre utgifter

befolkningen som har högst inkomst (den högsta kvintilen) och totalinkomsten för de 20 % av befolkningen som har lägst inkomst (den lägsta kvintilen). Se även tabell C3 för Ginikoefficienter.

till följd av regleringen av EU-rabatten hjälpte till att kompensera för mottagning och integration av flyktingar. Under 2017–2018 väntas saldot i de offentliga finanserna ligga relativt stabilt mellan -0,2 % och 0,2 % av BNP till följd av något ökade sociala utgifter, men fortfarande gynnad av en robust ekonomi. Den offentliga skulden låg på en relativt låg nivå på omkring 41,0 % av BNP 2016, vilket är under den fördragsfästa gränsen på 60 % av BNP, och den väntas sjunka successivt under de kommande åren (se även avsnitt 4.1).

Tabell 1.1: Viktiga ekonomiska, finansiella och sociala indikatorer

	2004–2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	prognos		
									2016	2017	2018
BNP i fasta priser (12-månadersförändring)	2,9	-5,2	6,0	2,7	-0,3	1,2	2,6	4,1	3,3	2,4	2,1
Privat konsumtion (12-månadersförändring)	2,5	0,4	3,9	1,9	0,8	1,9	2,1	2,7	2,3	2,6	2,4
Offentlig konsumtion (12-månadersförändring)	0,7	2,3	1,3	0,8	1,1	1,3	1,5	2,5	3,4	1,9	0,3
Fast bruttoinvestering (12-månadersförändring)	5,8	-13,4	6,0	5,7	-0,2	0,6	5,5	7,0	6,6	3,5	2,9
Export av varor och tjänster (12-månadersförändring)	6,5	-14,5	11,9	6,1	1,0	-0,8	5,3	5,6	2,8	3,6	3,8
Import av varor och tjänster (12-månadersförändring)	6,6	-14,1	12,8	7,3	0,5	-0,1	6,3	5,5	3,9	3,7	3,5
Produktionsgap	1,4	-5,5	-1,4	-0,3	-2,0	-2,5	-1,9	-0,3	0,4	0,3	-0,2
Potentiell tillväxt (12-månadersförändring)	2,4	1,2	1,6	1,5	1,5	1,7	2,0	2,4	2,6	2,5	2,6
Bidrag till BNP-tillväxt:											
Inhemsk efterfrågan (12-månadersförändring)	2,6	-2,5	3,5	2,3	0,6	1,3	2,6	3,5	3,5	2,5	1,8
Lagerförändring (12-månadersförändring)	0,0	-1,6	2,1	0,5	-1,1	0,2	0,2	0,3	0,2	-0,2	0,0
Nettoexport (12-månadersförändring)	0,3	-1,1	0,4	-0,2	0,3	-0,3	-0,2	0,3	-0,3	0,1	0,3
Bidrag till potentiell BNP-tillväxt:											
Total sysselsättning (timmar) (12-månadersförändring)	0,5	0,6	0,7	0,6	0,5	0,5	0,6	0,7	0,8	0,7	0,7
Kapitalbildning (12-månadersförändring)	0,8	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9
Total faktorproduktivitet (12-månadersförändring)	1,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,6	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0
Bytesbalans (% av BNP), betalningsbalans	7,3	6,0	6,0	5,5	5,6	5,3	4,6	4,7	.	.	.
Handelsbalans (% av BNP), betalningsbalans	6,6	5,1	4,8	5,1	5,2	5,0	4,4	4,9	.	.	.
Bytesförhållande gentemot omvärlden (12-månadersförändring)	-0,5	0,9	-0,5	-0,8	0,1	0,3	0,2	0,8	1,6	0,2	0,0
Kapitalbalans (% av BNP)	-0,2	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2	.	.	.
Utländsställning, netto (% av BNP)	-11,1	-7,2	-5,6	-8,0	-14,6	-12,5	1,2	3,3	.	.	.
Utländsskuld, netto, till marknadspris (% av BNP) (1)	-38,1	-47,3	-40,9	-42,9	-43,4	-45,8	-45,4	-39,8	.	.	.
Utländsskuld, brutto, till marknadspris (% av BNP) (1)	121,5	148,4	137,2	145,1	143,6	152,6	161,6	145,4	.	.	.
Exportresultat mot utvecklade länder (förändring i % över 5 år)	6,0	-8,8	-5,8	-4,4	-9,9	-9,2	-2,3	-6,87	.	.	.
Exportmarknadsandel, varor och tjänster (12-månadersförändring)	-1,4	-8,5	-1,4	-0,1	-5,9	-1,6	-0,3	-1,7	.	.	.
Nettoinflöde av utländska direktinvesteringar (% av BNP)	1,6	4,0	4,2	3,1	2,4	4,5	0,9	1,8	.	.	.
Hushållens sparkvot (sparande i % av disponibel inkomst)	8,1	12,3	11,1	12,6	15,3	15,3	15,9	16,3	.	.	.
Privat kreditflöde (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	13,9	5,9	5,3	6,9	2,4	4,8	5,8	6,7	.	.	.
Privat skuldsättning (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	161,4	201,5	189,0	190,8	192,2	192,1	192,4	187,5	.	.	.
varav hushållens skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	63,1	76,8	77,1	78,0	80,5	82,3	83,3	83,9	.	.	.
varav icke-finansiella bolags skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	98,3	124,7	111,9	112,8	111,7	109,8	109,1	103,6	.	.	.
Företagens finansiella sparande (% av BNP)	3,1	1,8	2,2	-0,2	-1,1	-1,2	-1,5	-2,6	-2,8	-2,4	-2,0
Företag, driftöverskott brutto (% av BNP)	24,7	22,4	24,8	24,4	23,0	22,8	23,5	24,0	24,2	24,3	24,6
Hushållens finansiella sparande (% av BNP)	2,4	5,4	4,3	5,3	7,5	7,4	7,7	7,5	7,3	7,0	6,5
Deflaterat husprisindex (12-månadersförändring)	7,4	0,7	6,4	0,8	0,7	4,7	8,2	12,0	.	.	.
Bostadsinvesteringar (% av BNP)	3,8	3,3	3,6	3,9	3,4	3,5	4,0	4,5	.	.	.
BNP-deflator (12-månadersförändring)	1,9	2,4	1,0	1,2	1,1	1,1	1,8	2,0	2,4	2,3	2,2
Harmoniserat konsumentprisindex (HIKP, 12-månadersförändring)	1,7	1,9	1,9	1,4	0,9	0,4	0,2	0,7	1,1	1,7	1,8
Nominell ersättning per anställd (12-månadersförändring)	3,9	2,7	2,2	3,2	3,1	1,9	2,2	3,5	3,1	3,3	3,1
Arbetsproduktivitet (real, per sysselsatt, 12-månadersförändring)	2,0	-2,8	5,0	0,5	-1,0	0,3	1,2	2,5	.	.	.
Enhetsarbetskostnader (totala ekonomin, 12-månadersförändring)	1,9	5,7	-2,6	2,6	4,1	1,7	1,0	0,9	1,7	2,3	2,2
Reala enhetsarbetskostnader (12-månadersförändring)	0,0	3,2	-3,6	1,4	3,0	0,6	-0,7	-1,1	-0,6	0,0	-0,1
Real effektiv växelkurs (enhetsarbetskostnad, 12-månadersförändring)	-0,4	-6,9	4,8	7,2	3,0	3,8	-4,0	-5,1	0,4	0,5	0,4
Real effektiv växelkurs (HIKP, 12-månadersförändring)	-1,0	-7,2	6,5	4,1	-0,8	1,7	-4,5	-5,2	0,8	-1,7	.
Skattesats för en person med genomsnittlig lön (%)	29,6	25,4	24,7	24,8	24,9	25,1	24,4	24,7	.	.	.
Skattesats för en person som tjänar 50 % av en genomsnittlig lön (%)	25,2*	20,6*	19,7	19,9	20,0	20,2	19,6	19,9	.	.	.
Finansiella sektorns skulder, totalt, icke-konsoliderade uppgifter (12-månadersförändring)	10,7	2,1	7,1	4,7	3,3	7,5	12,4	2,3	.	.	.
Primärkapitalkvot (%) (2)	.	10,5	10,5	10,8	11,2	11,3	19,2	21,1	.	.	.
Avkastning på eget kapital (%) (3)	.	5,4	10,3	10,7	11,4	11,2	12,2	11,2	.	.	.
Nödlidande lån, brutto (% av totala skuldinstrument och totala lån och förskott) (4)	.	.	.	0,6	0,5	0,5	1,4	1,2	.	.	.
Arbetslöshet	6,9	8,3	8,6	7,8	8,0	8,0	7,9	7,4	6,9	6,5	6,4
Långtidsarbetslöshet (% av befolkningen i arbetskraften)	1,0	1,1	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	1,5	.	.	.
Ungdomsarbetslöshet (% av befolkningen i arbetskraften i samma åldersgrupp)	20,8	25,0	24,8	22,8	23,7	23,6	22,9	20,4	18,9	.	.
Arbetskraftsdeltagande (15–64 år)	78,7	78,9	79,1	79,9	80,3	81,1	81,5	81,7	.	.	.
Personer som riskerar fattigdom eller social utestängning (% av den totala befolkningen)	15,3	15,9	15,0	16,1	15,6	16,4	16,9	16,0	.	.	.
Personer som lever i hushåll med mycket låg arbetsintensitet (% av befolkningen under 60 år)	6,9	6,4	6,0	6,9	5,7	7,1	6,4	5,8	.	.	.
Saldot i de offentliga finanserna (% av BNP)	1,9	-0,7	-0,1	-0,2	-1,0	-1,4	-1,6	0,2	0,5	-0,2	0,2
Kvot mellan skatt och BNP (%)	46,3	45,1	44,1	43,5	43,5	43,9	43,5	44,2	44,2	44,0	44,0
Strukturellt saldo (% av BNP)	.	.	0,7	0,0	0,2	0,1	-0,5	0,4	0,3	-0,3	0,3
Offentlig bruttoskuld (% av BNP)	42,9	40,4	37,6	36,9	37,8	40,4	45,2	43,9	41,0	39,3	37,6

(1) Summa skuldinstrument, andra investeringar och reserver.

(2,3) Inhemska bankkoncerner och fristående banker.

(4) Inhemska bankkoncerner och fristående banker, utlandskontrollerade dotterbolag (i och utanför EU) och utlandskontrollerade filialer (i och utanför EU).

(*) BPM5 och/eller ENS95.

Källa: Europeiska kommissionen, ECB

2. FRAMSTEG MED DE LANDSSPECIFIKA REKOMMENDATIONERNA

Framstegen med att genomföra den rekommendation som riktades till Sverige 2016⁽³⁾ måste betraktas som ett led i en process som började när den europeiska planeringsterminen infördes 2011. Sverige har sedan 2011 kunnat hålla en sund ställning i de offentliga finanserna, så att man följer det medelfristiga budgetmålet och håller skulden minskande och betydligt under gränsvärdet i fördraget. När det gäller arbetsmarknaden har regeringen agerat och gjort vissa framsteg med att förbättra sysselsättningssituationen för ungdomar, bl.a. genom att stärka lärlingsutbildning och andra typer av arbetsplatsbaserad yrkesutbildning. Det är dock för tidigt att bedöma resultatet för personer födda utanför EU, med tanke på den senaste tidens stora tillströmning av flyktingar och den tid som integrationsåtgärder normalt tar.

Landet har varje år sedan 2011 fått en rekommendation som rör hushållens höga och fortsatt stigande skuldsättning och de ökande bostadspriserna. Myndigheterna har vidtagit ett antal åtgärder för att hjälpa till att minska bolånen och bostadspriserna och de därmed förknippade riskerna för ekonomin som helhet och finanssystemet.

Tyngdpunkten har hittills främst legat på makrotillsynsåtgärder och åtgärder mot flaskhalsar i bostadsutbudet. Några av makrotillsynsåtgärderna är ett tak för bolån på 85 % av fastighetens värde som infördes 2010, en gradvis höjning av riskviktsgolven för bolån 2013 och 2014 samt ett formellt amorteringskrav i juni 2016 (se avsnitt 4.2.3). Även om de här åtgärderna har förbättrat banksektorns motståndskraft (se avsnitt 4.2.1) har de inte varit tillräckliga för att hålla nere hushållens skuldsättning (se avsnitt 4.2.3). Dessutom har myndigheterna gradvis infört åtgärder för att rationalisera plan- och bygglovsreglerna och har tillhandahållit direkt budgetstöd till kommunerna för att uppmuntra byggande. Detta har lett till ett betydande uppsving inom byggsektorn de senaste åren, även om byggandet inte räcker till för att tillgodose den väntade efterfrågan (se avsnitt 4.2.2).

På det hela taget har Sverige gjort begränsade framsteg⁽⁴⁾ med att genomföra den landsspecifika rekommendationen från 2016. Vissa politiska åtgärder har vidtagits med anledning av rekommendationen (som har betydelse för förfarandet vid makroekonomiska obalanser, se avsnitt 3), men genomförandet har varit ojämnt och viktiga områden har inte åtgärdats. Man avser att stärka Finansinspektionens uppdrag under 2017, och det torde vara fullt genomfört 2018. För bostadsmarknaden har en handlingsplan med 22 punkter lagts fram, med en rad förslag för att öka bostadsbyggandet och förbättra bostadsmarknadens effektivitet. Det är dock ofta oklart exakt när och hur detta ska genomföras. Ingen betydelsefull politisk åtgärd har vidtagits för ökad flexibilitet i hyressättningen. Inga framsteg har gjorts för att ändra avdragsrätten för bolåneräntor och införa fastighetsskatt på rimliga nivåer.

⁽⁴⁾ Information om framsteg och åtgärder enligt råden i de olika delarna i de landsspecifika rekommendationerna presenteras i översiktstabellen i bilagan. Denna övergripande bedömning omfattar ingen bedömning av efterlevnaden av stabilitets- och tillväxtpakten.

⁽³⁾ För bedömningen av tidigare reformer, se avsnitt 4.

Tabell 2.1: Sammanfattning av bedömningen av den landsspecifika rekommendationen⁽⁵⁾

Sverige	Helhetsbedömning av framsteg med rekommendationerna 2016: Begränsade
Rekommendation 1: Ta itu med hushållens ökande skuldsättning genom att korrigera skatteincitamenten, särskilt genom att stegvis begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor för bostadslån eller genom att höja fastighetsskatten. Säkerställa att makrotillsynsmyndigheten har mandat att i god tid genomföra åtgärder för att värna den finansiella stabiliteten. Främja bostadsinvesteringar och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att införa större flexibilitet i hyressättningen och genom att se över utformningen av beskattningen av kapitalvinster för att underlätta bostadstransaktioner. (relevant för förfarandet vid makroekonomiska obalanser)	Begränsade framsteg • Inga framsteg med att ta itu med hushållens ökande skuldsättning genom att korrigera skatteincitamenten • Begränsade framsteg med att förbättra makrotillsynsmyndighetens rättsliga mandat • Vissa framsteg med att främja bostadsinvesteringar och öka bostadsmarknadens effektivitet

Källa: Europeiska kommissionen

⁽⁵⁾ Denna tabell omfattar ingen bedömning av efterlevnaden av stabilitets- och tillväxtpakten.

Faktabruta 2.1: EU-budgetens bidrag till struktumvandling i Sverige

De totala anslagen från de europeiska struktur- och investeringsfonderna i Sverige uppgår till 3,6 miljarder euro inom den nuvarande budgetramen 2014–2020. Detta motsvarar omkring 0,1 % av BNP per år (för 2014–2017) och 2 % av de nationella offentliga investeringarna¹. Den 31 december 2016 hade uppskattningsvis 1,5 miljarder euro, omkring 42 % av de totala anslagen från fonderna, redan tilldelats olika projekt. Jämfört med 2007–2013 kommer användningen av finansieringsinstrument att ha ökat med 76 %.

Till finansieringen från struktur- och investeringsfonderna kommer medel från Europeiska fonden för strategiska investeringar (Efsi), Horisont 2020, Fonden för ett sammanlänkat Europa och andra direkt förvaltrade EU-fonder. I slutet av 2016 hade Sverige ingått avtal för 144,4 miljoner euro för projekt inom Fonden för ett sammanlänkat Europa. Europeiska investeringsbanken (EIB) hade godkänt Efsi-finansiering för 1 miljard euro, vilket förväntas leda till nästan 3,5 miljarder euro i total finansiering (läget i slutet av 2016).

Alla nödvändiga reformer och strategier enligt förhandsvillkoren² för en snabb, effektiv absorption av medlen förelåg innan programmet antogs, även om två förhandsvillkor inte var helt uppfyllda. Det är fråga om genomförandet av energieffektivitetsdirektivet (2010/31/EU) och statistiska frågor för de europeiska struktur- och investeringsfonderna. Sverige har dock gjort vad som krävs för att kommissionen inom kort ska kunna konstatera att alla villkor är uppfyllda.

Alla relevanta landsspecifika rekommendationer hade beaktats i utformningen av programmen för 2014–2020. De europeiska struktur- och investeringsfonderna bidrar till att stärka anställbarhet och skapa nya jobb, stärka en möjliggörande miljö för forskning och utveckling för att förbättra samspelet mellan forskning och näringsliv, öka företagens förmåga att få ut sina produkter på marknaden och förbättra innovationen ytterligare. Fonderna stöder också lokal och regional utveckling. De europeiska struktur- och investeringsfonderna åtgärdar t.ex. de svårigheter som många lågutbildade ungdomar har med att uppfylla arbetsmarknadens krav. Fram till november 2016 hade över 10 000 ungdomar fått stöd av åtgärder finansierade inom sysselsättningsinitiativet för ungdomar, och 4 000 ungdomar hade ett jobb eller följde en utbildning efter att stödet tagit slut. Inom forskning och innovation stöder de europeiska struktur- och investeringsfonderna Sverige med att genomföra strategier för smart specialisering. I Sveriges åtta regioner deltar över 5 600 företag och kommer att samarbeta med forskningsinstitut på deras specialområden.

<https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/SE>

¹ Nationella offentliga investeringar definieras som bruttoinvesteringar + investeringsbidrag + nationella utgifter för jordbruk och fiske.

² När programmen antas måste medlemsstaterna uppfylla ett antal förhandsvillkor som ska förbättra förhållandena på merparten av de områden där det allmänna investerar. För de medlemsstater som inte uppfyllde förhandsvillkoren senast i slutet av 2016 kan kommissionen föreslå att alla eller delar av de preliminära utbetalningarna ska avbrytas tillfälligt.

3. SAMMANFATTNING AV DEN FÖRDJUPADE GRANSKNINGEN I FÖRFARANDET VID MAKROEKONOMISKA OBALANSER

I rapporten om förvarningsmekanismen 2017 efterlystes en fördjupad granskning för att övervaka framstegen med att avveckla de obalanser som konstaterats i 2016 års förfarande vid makroekonomiska obalanser. Eftersom Sverige under våren 2016 hade makroekonomiska obalanser i form av hög skuldsättning i hushållen och höga bostadspriser, behövs en ny fördjupad granskning för att bedöma hur dessa obalanser utvecklas.

I denna rapport ges en fördjupad granskning av hur obalanserna har utvecklats. Analyser av betydelse för denna granskning finns i följande avsnitt: banksektorn i avsnitt 4.2.1, bostadsmarknadens utveckling och drivkrafter i avsnitt 4.2.2 samt privat skuldsättning, särskilt hushållen, i avsnitt 4.2.3. I avsnitt 4.4.1 bekräftas dessutom föregående års slutsats att bytesbalansen och konkurrenskraften inte utgör obalanser.

3.1 OBALANSERNA OCH DERAS GRAD AV ALLVAR

Den privata skuldsättningen har ökat ytterligare till omkring 190 % av BNP, en av de högsta nivåerna i Europa. Både hushållens (88 %) och de icke-finansiella företagens (105 %) skuldsättning är betydande. Särskilt är hushållens skuldsättning rekordhög, främst på grund av bolån. De potentiella skuldminskningens behoven uppskattas till mer än 20 % av BNP för hushållen. Även om hushållens egna tillgångar är stora, är de i allmänhet inte likvida och deras värde är utsatt för marknadsrisker. Dessutom blir skulderna alltmer ojämnt fördelade mellan hushållen: andelen låntagare med hög skuldkvot är stor och ökande, särskilt bland yngre hushåll och bland dem som köper fastigheter i storstäderna.

Företagens skuldsättning är visserligen hög men uppvägs av det höga värdet på det egna kapitalet. Trots det stora lånebeståndet är de finansiella riskerna begränsade på grund av sunda ekonomiska ställningar, särskilt i form av låg skuldsättningsnivå och god lönsamhet. Dessutom är exponeringen mot extern finansiering fortfarande begränsad, även om den ökar.

Inhemskt lån, som visat sig motståndskraftiga under krisen, utgör den främsta finansieringskällan för icke-finansiella företag.

Den svenska ekonomin har en betydande exponering mot bostadsmarknaden, vilket gör den sårbar för chocker. De flesta europeiska länder har upplevt en betydande korrigering av fastighetspriserna det senaste årtiondet, men i Sverige har bostadspriserna fortsatt att öka. Starka grundläggande faktorer, till exempel disponibel inkomst och befolkningstillväxt, kan förklara en del av ökningen, men flera indikatorer som prisinkomstkvoten (överkomlighet) och prishyreskvoten (avkastning) tyder på att bostadspriserna är uppblåsta. Snedvridande beskattning och strukturell ineffektivitet på bostadsmarknaden bidrar till denna övervärdering. Uppblåsta bostadspriser medför risk för en oordnad korrigering, som kan bli mer markant om räntorna skulle stiga snabbare än väntat. En plötslig bostadspriskorrigering skulle få negativa konsekvenser för hushållens konsumtion, tillväxten, sysselsättningen och i slutändan även för banksektorn, och effekterna skulle förstärka varandra. Riskerna med detta scenario har föranlett Europeiska systemrisknämnden att utfärda en formell varning.

Banksektorn är solid, men är endast delvis skyddad mot en plötslig förändring av bostadspriserna. Bankernas tillgångar har hittills presterat väl och har hög lönsamhet i förhållande till andra jämförbara ekonomier. Emellertid förlitar sig bankerna i stor utsträckning på internationell kapitalmarknadsfinansiering, vilket ger upphov till en viss grad av löptidsobalans. Riskvikterna enligt bankernas interna modeller är låga och tar inte hänsyn till riskerna i deras kraftiga exponering mot hushållsbolån i om bostadspriserna skulle korrigeras betydligt. Under en allvarlig nedgång på bostadsmarknaden skulle denna sårbarhet sannolikt få konsekvenser för ekonomin som helhet och finanssystemet. På grund av de svenska bankernas betydelse i regionen skulle de danska, finska och norska ekonomierna också kunna påverkas.

Det fortsatta bytesbalansöverskottet föranleder inte någon särskild oro för den

makroekonomiska stabiliteten, på grund av dess drivkrafter, måttliga storlek och begränsade spridningseffekter. Då de samlade investeringarna är relativt höga och stöder framtida tillväxtpotential, beror överskottet främst på hushållens låga konsumtion som återspeglar privat pensionssparande och situationen på bostadsmarknaden. Överskottet ligger relativt stabilt på omkring 5 % av BNP, men det avspeglar i allt högre grad de svenska multinationella företagens verksamhet utomlands, med begränsad anknytning till inhemska investeringar och sparandebeslut. Överskottets utåtriktade spridningseffekter via handels- och finanskanalerna verkar också begränsade i det nuvarande skedet (se Europeiska kommissionen, 2016a, s. 35–37).

3.2 UTVECKLING, MÖJLIGHETER OCH POLITISKA ÅTGÄRDER

Även om den totala privata skuldsättningen minskar sakta, fortsätter hushållens skulder att öka: hushållens skuldsättning hade i december 2016 ökat med 7,1 % mätt som 12-månadersförändring i nominella tal, och fortsätter att dra ifrån den ekonomiska tillväxten och inkomsttillväxten. Ökningen av bolånen drivs på av ständigt stigande bostadspriser tillsammans med strukturella faktorer som gynnar lånefinansierade investeringar i fastigheter, särskilt avdragsrätt för bolåneräntor, rörlig ränta och långa löptider för bolån. Detta gör ekonomin sårbar för chocker, då högt skuldsatta hushåll kan behöva minska sin konsumtion snabbt för att klara av högre amorteringar. Myndigheterna har de senaste åren gradvis agerat för att motverka hushållens skuldsättning. Amorteringskrav infördes 2016. Regeringen har även tillkännagett att den planerar att stärka Finansinspektionens uppdrag. Detta skulle göra det möjligt för Finansinspektionen att reagera i god tid med ett bredare spektrum av åtgärder mot riskerna med hushållens växande skuldsättning.

Hittills tycks dessa åtgärder ha haft liten märkbar inverkan på hushållens ökande skuldsättning. Sverige har några av EU:s högsta skatteincitament för bostadsäggande, på grund av relativt låg fastighetsskatt och höga boränteavdrag, samtidigt som reavinbetsbeskattningen är utformad så att den begränsar ett mer effektivt utnyttjande av

befintliga bostäder. Dessa skatteincitament bidrar till problemet med ihållande ökning av hushållens skuldsättning.

Företagen har fortsatt att gradvis minska sina skulder under 2016, om än från en hög nivå. De icke-finansiella företagens skulder som andel av BNP har minskat med omkring 20 procentenheter sedan kulmen 2009. Detta har främst varit följden av passiv skuldsanering genom att nettokreditflödet till företagen varit positivt men uppvägt av tillväxt och inflation. Inhemska lån är fortfarande företagens viktigaste finansieringskälla, men storföretagen förlitar sig i allt större utsträckning även på obligationsmarknaden. Det möjliggör alternativ finansiering, men om en större andel av finansieringen kommer från obligationer kan företagen bli mer känsliga för volatilitet och turbulens på finansmarknaderna.

De svenska bankgrupperna har en stor och ökande exponering för hushållens bolån, men bankernas kapitalbuffertar förefaller tillräckliga för att stödja detta. De kortsiktiga riskerna med hushållens lånebetalningar verkar vara begränsade, med hänsyn till de låga ränteutgifterna. Samtidigt gör de uppblåsta värderingarna på bostadsmarknaden och de höga skuldnivåerna i förhållande till inkomsterna hushållssektorn sårbar för chocker. Europeiska bankmyndighetens EU-omfattande stresstester 2016 visade dock att bankernas kapitalbuffertar var mer än tillräckliga för att täcka förlusterna i ett sådant negativt scenario.

Bostadspriserna har ökat i princip konstant de senaste 20 åren, och ökningen tog fart 2012: de reala bostadspriserna ökade med hela 12 % under 2015, vilket är bland de högsta talen i Europa. I motsats till de flesta europeiska länder genomgick Sverige inte någon större korrigering av bostadspriserna under krisen, och visar inga tecken på en korrigering inom den närmaste framtiden. Bostadspriserna har ökat särskilt kraftigt i Stockholms- och Göteborgsområdena. Denna konstanta prisökning beror delvis på ett strukturellt underutbud av bostäder: bostadsbyggandet har fortsatt att öka men är fortfarande för litet för att tillgodose den starkt växande efterfrågan på bostäder.

De politiska åtgärder som har genomförts hittills har inte dämpat prisökningarna på bostäder. Bland annat började ett nytt amorteringskrav på nya bolån med en belåningsgrad över 50 % gälla i juni 2016, men det tycks inte ha haft någon väsentlig inverkan på prisutvecklingen än. Dessutom har reglerna för uppskjuten beskattning av kapitalvinster vid bostadstransaktioner nyligen ändrats, så att marknadens likviditet ska öka och bostadsägare bli mer rörliga. Myndigheterna har också lagt fram en plan i 22 punkter med åtgärder för att öka tillgången till byggbar mark, minska byggkostnaderna och korta ned planprocessen samt införa vissa reformer på hyresmarknaden.

Det finns dock fortfarande luckor i åtgärderna. Tillgången till mark, komplexa plan- och byggregler, otillräckliga incitament för kommunerna att stödja nybyggnation, den offentliga infrastrukturens utformning, låg konkurrens i byggsektorn och den stränga hyresregleringen har ännu inte åtgärdats.

förvärras av den senaste tidens stora inflöde av migranter som behöver billiga bostäder.

De politiska åtgärder som har vidtagits för att komma till rätta med dessa obalanser har hittills varit otillräckliga. Myndigheterna har gradvis vidtagit vissa politiska åtgärder för att begränsa ökningen av hushållens skuldsättning de senaste åren, men dessa åtgärder verkar inte ha haft någon större inverkan på ökningarna av bostadspriserna och skuldsättningen. Totalt sett finns brister i politiken för bostadsrelaterad beskattning, makrotillsynsåtgärder och bostadsutbudets och hyresmarknadens funktion.

3.3 HELHETSBEDÖMNING

Sverige står inför betydande obalanser i form av hög privat skuldsättning och övervärderade, fortsatt ökande bostadspriser. Den privata sektorns höga skuldsättning, särskilt hushållens, ökar ekonomins sårbarhet för makroekonomiska chocker. Stora behov av skuldsanering kan leda till skadliga effekter på konsumtions-, investerings- och kreditflödena. Bostäderna förefaller vara betydligt övervärderade, vilket innebär en risk för en oordnad korrigering. En stor korrigering kan få negativa återverkningar på de övriga nordiska länderna via finanssystemet.

Företagen håller visserligen på att minska sina skulder långsamt, men de kraftigt ökande bostadspriserna har lett till ökad skuldsättning hos hushållen. Hushållens skuldsättning fortsätter att växa snabbt från en rekordhög nivå till följd av konstant ökande bostadspriser i kombination med strukturella faktorer som gynnar lånefinansierade investeringar i fastigheter. Om inget politiskt ingripande görs, kommer troligen de faktorer som driver på de stigande bostadspriserna att finnas kvar. Uppblåsta bostadspriser medför risk för en oordnad korrigering. Den allmänna bostadsbristen kan också hindra arbetskraftens rörlighet och

Tabell 3.1: **Bedömning av förberedandet vid makroekonomiska obalanser (*) – Sverige 2017**

	Allvar	Utveckling och framtidsutsikter	Politiska åtgärder
	Obalanser (ohållbara trender, sårbarhet och därmed förbundna risker)		
Privat skuldsättning (se avsnitt 4.2.3)	Sverige har fortfarande en av de högsta nivåerna på privat skuldsättning i EU med nästan 190 % av BNP i slutet av 2015. Mycket av upplåningen finansieras från utlandet, eftersom nettoutlandsskulden låg på 46,3 % av BNP i slutet av 2015. Hög privat skuldsättning ökar landets sårbarhet för makroekonomiska chocker, eftersom senare skuldsanering kan leda till plötsliga effekter på konsumtion och investeringar. Hushållen har god återbetalningsförmåga och tillgångar, men fördelningen av skulder och tillgångar är ojämn och en stor del av hushållens tillgångar hotas av likviditets- och/eller marknadsrisker. Företagens skuldsättning är högre än EU-genomsnittet, men den uppvägs av det höga värdet på deras tillgångar och rejäla marginaler i eget kapital. Det rör sig främst om en följdverkan av att många företag är internationella. Exponeringen för extern finansiering är hög. Bankerna är välkapitaliserade, antalet nödlidande lån är bland de lägsta i EU och lönsamheten är bland de bästa. Dessa indikatorer uppväger i någon mån, men inte helt, de risker som härrör ur den privata sektorns höga skuldsättning. De svenska bankerna betjänar en stor del av marknaden i de nordisk-baltiska länderna, varför de kan bli en källa till spridningseffekter i händelse av plötsliga behov av skuldsanering. (se avsnitt 4.2.1)	Hushållens skulder fortsatte att växa under 2015 och steg med 7,4 % nominellt under året, vilket överskred BNP-tillväxten med råge. Resultatet var att hushållens skuldsättning uppgick till 176 % av den disponibla inkomsten och 84 % av BNP i slutet av 2015. Riksbanken förutspår att hushållens skulder kommer att ligga en bra bit över 190 % av den disponibla inkomsten i slutet av detta årtionde. Företagens skuldsättning har legat i stort sett stabilt.	I juni 2016 trädde ett strikt amorteringskrav på nya bolån med en belåningsgrad över 50 % i kraft. Vidare har de svenska myndigheterna lagt fram planer på att förstärka regelverket för makrotillsynsmyndigheten, så att den kan reagera snabbare och använda en bredare uppsättning styrmedel för att angripa risker kopplade till växande skuldsättning hos hushållen. Luckor i politiken kvarstår när det gäller incitament att ta upp bolån. Den fullständiga och villkorslösa rätten att dra av räntebetalningar på skatten och det låga taket för fastighetsavgiften har inte ändrats. Den svenska makrotillsynsmyndigheten har lagt fram förslag på att införa skuldkvotstak, men saknar för närvarande rättsligt mandat att genomföra förslaget.

(fortsätter på nästa sida)

Tabell (forts.)

Bostadssektorn (se avsnitt 4.2.2)	Svenska bopriser förefaller ligga väsentligt över värdet, vilket framgår av en genomsnittlig avvikelse på mer än 35 % från genomsnittet över längre perioder för pris-hyreskvoten, pris-inkomstkvoten och förväntade priser baserade på en basvärdesmodell (i slutet av 2015). Detta beror på en kombination av strukturella flaskhalsar för bostadsutbudet, särskilt i storstadsområdena, i kombination med gynnsam skattebehandling för bostadsägande och bolån. Uppblåsta och fortsatt stigande bopriser i kombination med stor samlad skuldsättning innebär en risk för en oordnad korrigering med negativa återverkningar på den reala ekonomin och banksektorn.	Bopriserna har stigit nästan oavbrutet under de senaste 20 åren. De reala bostadspriserna ökade med hela 12 % under 2015, vilket är snabbast i Europa. Bostadspriserna har ökat särskilt kraftigt i Stockholmsområdet. Risken för en plötslig korrigering kan bli mer markant om räntorna skulle stiga snabbare än väntat. Investeringarna i bostäder har tagit fart under de senaste åren, men de startar från en låg nivå. Trots den kraftiga ökningen i bostadsbyggandet svarar utbudet av bostäder fortfarande inte mot de uppskattade behoven. Bostadsbristen förvärras vidare av den senaste tidens stora inflöde av migranter som behöver billiga bostäder.	Utöver amorteringskravet som infördes i juni 2016 antogs nyligen nya regler för uppskjuten beskattning av kapitalvinster vid bostadstransaktioner i hopp om att bostadsägare ska bli mer rörliga. De svenska myndigheterna har lagt fram en 22-punktsplan, inklusive en rad förslag för att öka tillgången till byggbar mark, minska byggkostnaderna och korta ned planprocessen samt införa vissa reformer på hyresmarknaden. Men luckor i politiken kvarstår, särskilt när det gäller komplexa plan- och byggregler, översyn av incitament för kommunerna att stödja nybyggnation, låg konkurrens i byggsektorn och den stränga hyresregleringen.
Slutsatser av den fördjupade granskningen			
- Sverige kännetecknas av stora obalanser i form av stor skuldsättning hos hushållen kopplad till höga och uppbåsta bopriser, något som utgör en risk eftersom Sverige kan drabbas av potentiellt skadliga chocker och en eventuell oordnad korrigering med negativa effekter på den reala ekonomin och banksektorn samt eventuell spridning till länder där svenska banker har stor verksamhet. - Hushållens skuldsättning fortsätter att växa och bopriserna stiger i en allt snabbare takt. De faktorer som driver på bopriserna kommer troligen att finnas kvar på kort och medellång sikt. - Några politiska åtgärder har vidtagits under senare år för att angripa Sveriges stigande skuldsättning för hushållen, särskilt på området makrotillsynspolitik. Dessa åtgärder förblir dock otillräckliga för att komma till rätta med de växande obalanserna. Totalt sett finns brister i politiken för bostadsrelaterad beskattning, makrotillsynsåtgärder och bostadsutbudets och hyresmarknadens funktion.			

(*) I den första kolumnen sammanfattas graden av allvaret för att ge en uppfattning om obalansernas storleksordning. Den andra kolumnen visar obalansernas utveckling och framtidsutsikter. Den tredje kolumnen visar nyligen genomförda och planerade åtgärder. Resultat anges för varje källa till obalanser och korrigeringar. I de tre sista punkterna i tabellen sammanfattas de övergripande utmaningarna i fråga om allvar, utveckling och framtidsutsikter samt åtgärder.

Källa: Europeiska kommissionen

4. REFORMPRIORITERINGAR

4.1 OFFENTLIGA FINANSER OCH SKATTER

De offentliga finanserna är solida. Sverige ska ha uppnått ett överskott under 2016, trots utgiftsökningar till följd av migrationen. Skuldkvoten väntas fortsätta att sjunka till under 40 % under 2018.

De nya ändringarna av det finanspolitiska ramverket väntas ytterligare stärka de offentliga finanserna. De ska ge en nödvändig marginal så att de automatiska stabilisatorerna kan uppfylla sin roll mot bakgrund av en något svagare ekonomisk aktivitet de kommande åren. Landet verkar inte stå inför några större risker för den finanspolitiska stabiliteten på medellång sikt. Det finns dock några mindre medelfristiga risker, främst kopplade till de förväntade effekterna av åldersrelaterade offentliga utgifterna.

4.1.1. DET FINANSPOLITISKA RAMVERKET

På grundval av en stark institutionell struktur och goda finanspolitiska resultat aviserade myndigheterna några reformer av den finanspolitiska styrningen. Efter ett drygt år av utredande överlämnade en parlamentariskt sammansatt kommitté (överskottsmålskommittén) i september 2016 sitt betänkande (SOU 2016:67, 2016a) ⁽⁶⁾, där enighet rådde mellan sju av de åtta partier som var företrädare i kommittén. Med tanke på den breda politiska samsynen utgår man nu från att reformförslaget ska ingå i regeringens uppdaterade proposition om det finanspolitiska ramverket. Ramverkets viktigaste beståndsdelar skulle i princip fortsätta att gälla med vissa numeriska förändringar och klargöranden.

Ett av de viktigaste reformförslagen är att sänka överskottsmålet på 1 % av BNP över en konjunkturcykel (som infördes 2007) till 0,33 % av BNP från och med 2019. Med den här sänkningen kommer Sverige att delvis kunna härbärgera den väntade ökningen av kostnaderna för pensionssystemet och samtidigt upprätthålla adekvata säkerhetsmarginaler för ekonomiska

fluktuationer ⁽⁷⁾. Myndigheterna förklarade att tanken bakom beslutet är att landets finanspolitiska ställning är robust nog. Parallellt ska mekanismen för att övervaka det reviderade överskottsmålet klargöras, vilket åtgärdar de brister som bland andra Europeiska kommissionen har identifierat. Det stärker dessutom det nya målets trovärdighet. Hittills har måluppfyllelsen mätts med hjälp av ett antal indikatorer (t.ex. sju- och tioåriga genomsnitt) utan att man har angett vilken relativ vikt de olika indikatorerna har haft. Nu vill man använda de strukturella saldona för innevarande och kommande år för att fastställa om en avvikelse från överskottsmålet har ägt rum. Om det strukturella saldota under de båda åren tydligt har avvikit från överskottsmålet måste regeringen anta en anpassningsplan med ett slutdatum då de offentliga finanserna ska återgå till målet.

I reformen ingår också ytterligare förändringar av ramverket som en komplettering till sänkningen av överskottsmålet. Det gäller bland annat ett nytt skuldankare, en förstärkt roll och ökat oberoende för Finanspolitiska rådet och regelbundna omfattande översyner.

- Skuldankaret är satt till 35 % av BNP för skulden i den offentliga sektorn och ska koppla samman finanspolitiken och målet om långsiktigt hållbarhet på ett bättre sätt. Om skuldkvoten skulle skilja sig från skuldankaret med mer än 5 procentenheter måste regeringen i en särskild skrivelse till riksdagen redogöra för vad som orsakat avvikelserna och hur man avser att hantera den.
- Det finanspolitiska rådet ska stärkas genom att i) ge det en mer framträdande roll i övervakningen av överskottsmålet, ii) göra förfarandet för att utse rådets medlemmar mer oberoende, och iii) ge rådet i uppdrag att regelbundet utvärdera de officiella makroekonomiska prognoserna.

⁽⁶⁾ Läs mer i betänkandet: <http://www.regeringen.se/4a8022/contentassets/ecfe77e71ef4b8d9fcf1db78a268637/en-oversyn-av-overskottsmålet-sou-201667>

⁽⁷⁾ Landets medelfristiga mål kommer inte att direkt påverkas av den här förändringen, eftersom det ligger kvar på ett strukturellt underskott på 1 % av potentiell BNP (i enlighet med kraven i stabilitets- och tillväxtpakten).

- Regelbundna översyner av Sveriges finanspolitiska ramverk planeras vart åttonde år och de ska vara inriktade på om de numeriska målen är lämpliga mot bakgrund av den ekonomiska och demografiska utvecklingen.

4.1.2. UTVECKLINGEN PÅ SKATTEOMRÅDET

Sveriges allmänna skattetryck är relativt högt jämfört med andra EU-länder. Skattetrycket är 44,2 % av BNP, jämfört med 40,0 % i EU som helhet. Med tanke på myndigheternas avsikt att prioritera offentliga investeringar med koppling till integration och mottagande av flyktingar, klimatomläggning och jämställdhet framför skattesänkningar, väntas trycket förbli i stort oförändrat.

I budgetpropositionen för 2017 finns små ändringar av skattesystemet. Landet har en av de högsta skattekvoterna i förhållande till BNP i EU på produktion och import och på inkomster och förmögenhet. I den nya budgetpropositionen finns bara några begränsade justeringar av de lägsta och högsta inkomstskattesatserna för privatpersoner.

Den relativt höga nivån på hushållens skuldsättning är en stor utmaning och skatteåtgärder skulle kunna verka dämpande. Det planeras dock ingen översyn av beskattningen på boende, t.ex. ränteavdrag och fastighetsskatt. Bristen på reformer på det här området riskerar att bidra till en ökande skuldsättning i hushållen (se avsnitt 4.2). Återkommande fastighetsskatter anses vara bland de mest tillväxtvänliga och minst snedvridande skatterna och att se över de generösa ränteavdragen skulle kunna öka skatteintäkterna när räntorna börja stiga igen från sina nuvarande mycket låga nivåer.

Skattereformerna syftar också till att ytterligare öka sysselsättningen och främja en grönare och mer hållbar ekonomi. För att främja nya jobb och entreprenörskap innehåller budgeten för 2017 några ändringar av skattesystemet, nämligen incitament för egenföretagare att anställa personal och ett nytt momsundantag för småföretag. För att göra ekonomin grönare innehåller budgeten några förslag avseende energiskatter: man ska avveckla effektskatten på kärnkraftsel och sänka fastighetsskatten för vattenkraftsanläggningar.

4.1.3. DEN OFFENTLIGA SKULDENS HÅLLBARHET

Sverige förefaller stå inför låga risker avseende den finanspolitiska hållbarheten på medellång till lång sikt. Den offentliga skulden uppgick till 41,0 % av BNP 2016, betydligt under fördragets referensvärde på 60 % av BNP, och förväntas sjunka till 37,6 % av BNP 2018. På längre sikt väntas de pensionsreformer som tidigare har genomförts att hålla tillbaka pensionsutgifterna.

Offentliga utgifter för långvarig vård och omsorg kommer enligt prognoserna att öka i samma takt som EU-genomsnittet. Demografiska förändringar innebär att utgifterna för långvarig vård och omsorg kan väntas öka kraftigt, från 3,6 % av BNP under 2013 (bland de högsta nivåerna i EU) till 5,1 % av BNP 2060 (Europeiska kommissionen, 2015b). Det motsvarar en ökning med 41 %, vilket är jämförbart med EU-genomsnittet. Den befolkningsandel som får långvarig vård och omsorg är relativt hög i EU-termer, medan den underliggande nivån på behovet som indikatorer⁽⁸⁾ tyder på i stort ligger i linje med EU-genomsnittet.

Sektorn för långvarig vård och omsorg är inte helt effektiv. Resurserna är inte inriktade på de som behöver vården mest och som har minst råd att betala för den. Dessutom är andelen som får institutionsvård (och inte vård i hemmet) och rollen för vårdförmåner (i stället för kontanter) för att stödja mottagare av långvarig vård och omsorg relativt stor och gör systemet mindre flexibelt.

⁽⁸⁾ Exempelvis den andel av befolkningen som rapporterar att de lider av långvariga sjukdomar eller hälsoproblem och andelen som rapporterar att de är mycket begränsade i sitt vardagsliv.

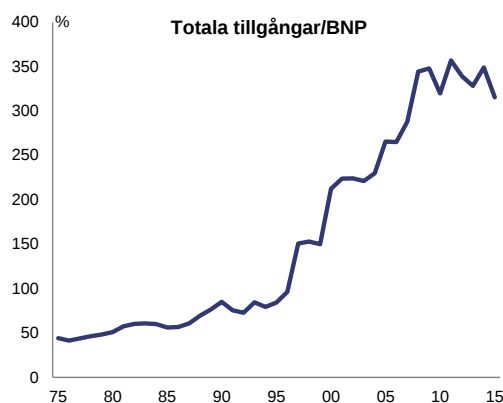
4.2. FINANSSEKTORN

4.2.1. BANKSEKTORN (*) (*)

Översikt

Den svenska banksektorn har vuxit kraftigt under de senaste årtiondena och dominerar nu de nordisk-baltiska finansmarknaderna. Sektorns tillgångar är tre gånger större än Sveriges BNP, medan det egna kapitalet överlag har varit stabilt i förhållande till tillgångarna (diagram 4.2.1).

Diagram 4.2.1: Banksystemets tillgångar i förhållande till BNP (%)

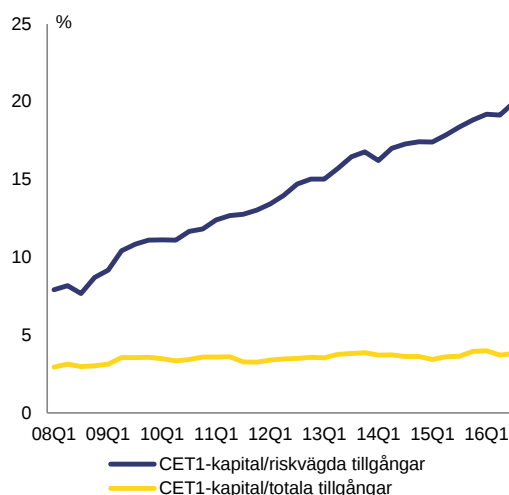
Källa: Riksbanken.

Bankernas kapitaltäckningskvot – mätt i förhållande till riskvägda tillgångar – har också ökat över tiden. Den genomsnittliga kärnprimärkapitalkvoten (CET1-kvoten) låg på 19,2 % i slutet av september 2016, vilket är bland de högsta värdena i EU (diagram 4.2.2).

Men den förstärkta kapitaltäckningskvoten beror främst på en stegvis sänkning av densiteten hos bankernas riskvägda tillgångar. Delvis på grund av att Basel I:s riskviktsgolv har tagits bort från exponeringsberäkningarna⁽⁹⁾ har banktillgångarnas genomsnittliga riskviktning fallit på senare år, vilket automatiskt lett till en ökning av kapitaltäckningskvoterna. Omvänt har kapitaltäckningsmåten i förhållande till de totala

(icke-riskvägda) tillgångarna legat på en stabil nivå över tid (diagram 4.2.2). I genomsnitt uppgick det totala kärnprimärkapitalet till cirka 3,8 % av bankernas balansräkningar i slutet på september 2016, medan den genomsnittliga bruttosoliditeten för de fyra svenska storbankerna låg på 4,4 %.

Diagram 4.2.2: Svenska bankers kärnprimärkapital (CET 1) i förhållande till riskvägda och totala tillgångar (%)

Källa: Riksbanken.

Att kapitalkvoterna har förbättrats är också kopplat till att Finansinspektionen har infört särskilda kapitalbuffertar. Sverige är det enda EU-land som har ett kontracykliskt kapitalbuffertvärde skilt från noll. Det kontracykliska kapitalbuffertvärdet aktiviserades på 1 % 2014, och har höjts till 1,5 % (från den 27 juni 2016) och ytterligare till 2 % (från den 19 mars 2017). Syftet är att undvika att finansiella obalanser växer fram med tanke på var man för tillfället befinner sig i den makroekonomiska och finansiella cykeln. Kraven på kärnprimärkapitalet för större banker är också högre än i andra EU-länder. Det ska uppgå till minst 12 % (mot ett minimikrav på 7 % för alla banker i EU) på grund av att de fyra storbankerna har identifierats som ”systemviktiga institut”, vilket speglar deras strukturella systemrisk⁽¹¹⁾.

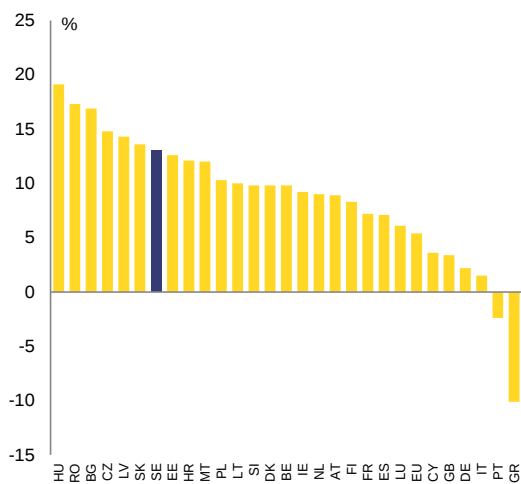
⁽⁹⁾ En asterisk anger att analysen i det här avsnittet bidrar till den fördjupade granskningen enligt förfarandet vid makroekonomiska obalanser (se avsnitt 3 för en sammanfattning av de viktigaste slutsatserna).

⁽¹⁰⁾ Det gjordes inom ramen för det fjärde kapitalkravsdirektivet 2014 (Europeiska kommissionen, 2015a).

⁽¹¹⁾ För varje systemviktigt institut (SII) fastställs en SII-buffert och en systemriskbuffert. Eftersom endast den högsta bufferten gäller, så är den buffert som gäller för alla fyra bankerna systemriskbufferten, som har fastställts till 3 %. Dessutom har Finansinspektionen infört ett extra pelare 2-krav på 2 %.

Bankernas lönsamhet är bland de högsta i Europa. Enligt Europeiska bankmyndigheten var sektorns avkastning på eget kapital i september 2016 i genomsnitt 13 % (diagram 4.2.3), vilket är mer än dubbelt så högt som EU-genomsnittet på 5,4 %. De här positiva resultaten beror i stort på den låga densiteten hos bankernas riskvägda tillgångar och följaktligen på deras små kapitalbaser i förhållande till storleken på deras totala balansräkningar.

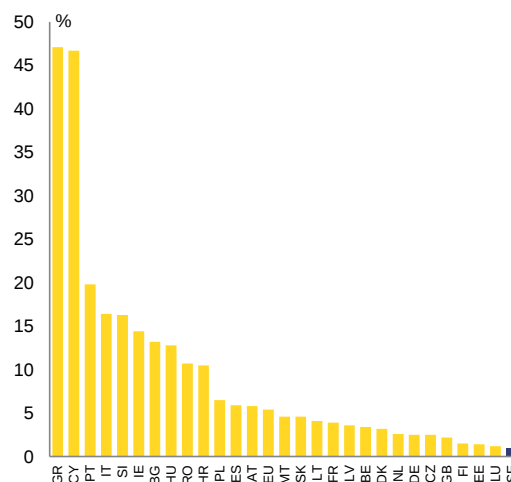
Diagram 4.2.3: Banksystemets avkastning på eget kapital (%), 3:e kvartalet, 2016

Källa: Europeiska bankmyndigheten.

Den goda kvaliteten på tillgångarna har hittills varit en styrka för banksektorn, också i jämförelse med andra EU-länder (diagram 4.2.4). Enligt Europeiska bankmyndigheten var i september 2016 den genomsnittliga andelen nödlidande lån cirka 1,0 %, ett av de lägsta värdena i EU och mycket lägre än EU-genomsnittet på 5,4 %. Låntagarnas höga betalningsförmåga och betalningsdisciplin bidrar till den låga andelen. Dessutom spelar det mycket effektiva offentliga systemet för skuldindrivning till det här. Den genomsnittliga täckningsgraden för nödlidande lån är 28,6 %, vilket är lägre än EU-genomsnittet på 43,9 %.

Diagram 4.2.4: Andelen nödlidande lån i den totala låneportföljen (%), 3:e kvartalet 2016

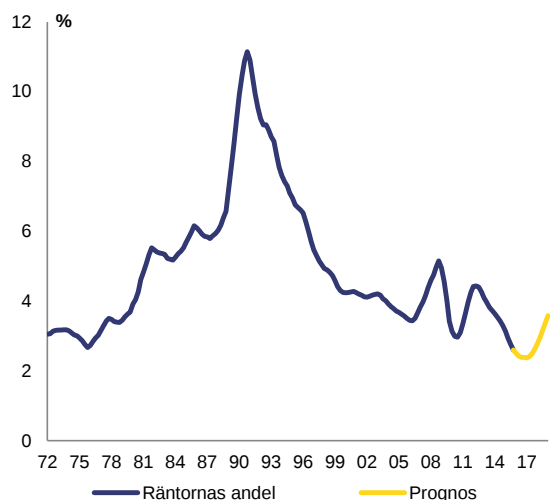

Källa: Europeiska bankmyndigheten.

Viktiga risker och stresstestresultat

De svenska bankkoncernernas exponering för hushållens bolån har ökat stort på senare år. Skälet är en växande efterfrågan på bolån som drivs på av fallande räntor och snabba prisökningar på bostäder (se avsnitt 4.2.3). Medan hushållens skuldsättning blir allt större i förhållande till deras inkomster, är hushållens ränteutgifter likväl historiskt låga (diagram 4.2.5). Det tyder på att de omedelbara riskerna för räntebetalningsproblem är begränsade. Kombinationen av ständigt högre bostadspriser (diagram 4.2.7) och höga skuldnivåer gör hushållssektorn sårbar för chocker (se *Risker och politiska åtgärder* i avsnitt 4.2.3). Om ett stort prisfall inträffar på bostadsmarknaden är det troligt att denna sårbarhet får återverkningar på hela ekonomin och det finansiella systemet. På grund av de svenska bankernas betydelse i regionen skulle de danska, finska och norska ekonomierna också kunna påverkas.

Diagram 4.2.5: Räntebetalningarnas andel av hushållens inkomster

Källa: Riksbanken.

En nedgång på bostadsmarknaden skulle kunna leda till ökande finansieringskostnader för de svenska bankerna, med tanke på deras beroende av de internationella finansmarknaderna. Relationen mellan utlåning/inlåning uppgick till 213 % i september 2016, vilket visar att inhemsk inlåning finansierar mindre än hälften av bankernas låneportfölj. För att täcka finansieringsgapet utfärdar bankerna skuldförbindelser, som till stor del köps av utländska investerare. Om de utländska investerarnas uppfattning om att riskerna i banksektorn ökar, kan det därför leda till en plötslig ökning av bankernas finansieringskostnader, vilket förstärker effekterna av ett eventuellt prisfall på den inhemska bostadsmarknaden.

Europeiska bankmyndighetens EU-omfattande stresstest visar att riskerna är små att de fyra svenska storbankerna drabbas av kapitalbrist. Man kom fram till att deras kapitalbuffertar var mer än tillräckliga för att absorbera förluster i det negativa scenariot. Minskningen i CET1-kvoten (dvs. med avdrag för övergångseffekter) i det här scenariot sträckte sig från 187 punkter för Swedbank till 270 punkter för Svenska Handelsbanken (i genomsnitt cirka 234 punkter). Det gav bankerna i urvalet en CET1-kvot på i genomsnitt 16,6 % i slutet av 2018, vilket är mycket högre än genomsnittet på 9,2 % för hela urvalet EU-banker.

På grund av de låga riskvikter som svenska bankers interna modeller genererar finns det ändå viss oro kvar ifråga om sårbarheten i banksektorn. Riksbanken har flaggat för vikten av att införa bruttosoliditetskrav som komplement till de riskvägda kapitalkraven och pekar på att de kapitalkravens brister skulle kunna leda till att bankerna inte har tillräckligt kapital. Av samma skäl har Riksbanken också påpekat att det finns skäl att överväga en ytterligare skärpning av de gällande riskvägda kapitalkraven (Riksbanken, 2016).

Politiska åtgärder för makrotillsyn

Sverige har infört en rad makrotillsynsåtgärder för att ta kontroll över de risker som förknippas med ökande bolåneskulder och stigande bostadspriser. Såsom nämnts ovan (se *Översikt*) har Finansinspektionen steg för steg infört ett antal särskilda kapitalbuffertar för bankerna. Sedan 2007 tillämpar Finansinspektionen dessutom strängare krav (100 %) för riskvägning av exponeringar som garanteras av hypotekslån till affärsfastigheter, och i september 2014 införde man en ökning av golvet för riskvikter från 15 % till 25 % på bolåneverksamhet för banker som tillämpar en internratingsbaserad metod. Dessutom har Finansinspektionen infört ett antal specifika makrotillsynsåtgärder för att bromsa utvecklingen med stigande bostadspriser i kombination med hushållens ökande skuldsättning, t.ex. det nya amorteringskravet för bolån (se *Risker och politiska åtgärder* i avsnitt 4.2.3).

De här makrotillsynsåtgärderna har inte visat sig ha någon större effekt och oron för den makroekonomiska och finansiella stabiliteten har därför ökat. Bolåneskulderna har fortsatt att öka i högre takt än inkomsterna, och fastighetspriserna har fortsatt att öka från redan höga nivåer. Därför har flera svenska och internationella institutioner (Sveriges Riksbank, 2016, Finansinspektionen, 2016a, IMF, 2016, samt Europeiska kommissionen, 2016a) flaggat för ökande makroekonomiska och finansiella stabilitetsrisker. Europeiska systemrisknämnden – som under 2016 gjorde en EU-omfattande framåtblickande utvärdering av sektorn för bostadsfastigheter i EU-länderna – utfärdade en formell varning till Sverige (och sju andra EU-länder) om sårbarheter i sektorn för

bostadsfastigheter. Varningen offentliggjordes den 28 november 2016.

Till följd av ändringar av Nordeakoncernens juridiska form har Finansinspektionens ansvar för den nordiska regionen blivit mycket större, vilket illustrerar vikten av att myndigheten har ett flexibelt och ändamålsenligt makrotillsynsuppdrag⁽¹²⁾. Den 1 januari 2017 omvandlade Nordeakoncernen – som är verksam i alla nordiska och baltiska länder – de flesta av sina dotterbolag till filialer. För omorganisationen utövades tillsynen över dotterbolagen i Finland, Danmark och Norge av respektive nationell behörig myndighet (ECB i Finland). I enlighet med det fjärde kapitalkravsdirektivet, som tilldelar tillsynen av utländska filialer till hemmedlemslandets behöriga myndighet, är Finansinspektionen nu ansvarig för tillsynen av de tidigare utländska dotterbolagen. Eftersom nästan två tredjedelar av Nordeas utlåning görs utanför Sverige får Finansinspektionen ett anseende extra ansvar som också har följder för resurserna. För att hantera den här situationen har de nordiska finanstillståndsmyndigheterna och ECB upprättat ett ramavtal⁽¹³⁾ om informationsutbyte, tillsynsansvar och samarbete, makroprudentiell tillsyn, insättarskydd och återhämtnings- och resolutionsplanering. I samband med den pågående översynen av Finansinspektionens mandat (se *Risker och politiska åtgärder* i avsnitt 4.2.3) vore det önskvärt om man tog tillbörlig hänsyn till myndighetens breda ansvar för det finansiella systemet i den nordiska regionen.

⁽¹²⁾ Enligt gällande svensk lagstiftning har Finansinspektionen inga snabba förfaranden till sitt förfogande för att använda andra makrotillsynsverktyg än de som uttryckligen finns i paketet med fjärde kapitalkravsdirektivet och kapitalkravsförordningen: restriktioner för bolånens löptid, maximal lån/inkomstkot, skuldkvot eller skuldbetalningskvot och andra liknande åtgärder.

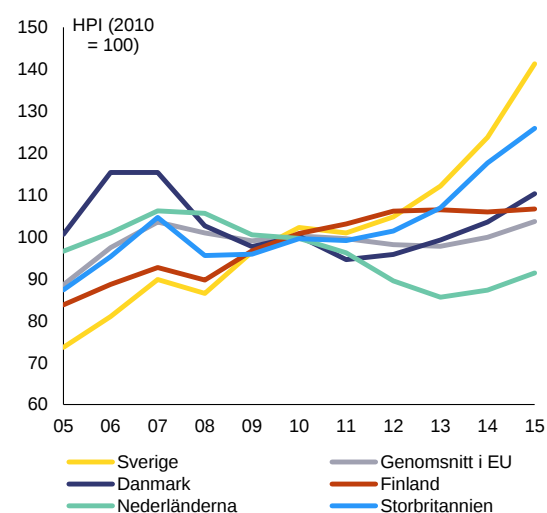
⁽¹³⁾ Samförståndsavtal av den 2 december 2016 mellan Finansinspektionen (Sverige), Finanstilsynet (Norge), Finanstilsynet (Danmark), Finansinspektionen (Finland) och ECB om tillsyn av viktiga filialer i Sverige, Norge, Danmark och Finland, samförståndsavtal av den 9 december 2016 mellan de finska, norska och svenska finansdepartementen och det danska näringsministeriet om samarbete rörande viktiga filialer i internationella bankkoncerner, samt samförståndsavtal av den 15 december 2016 om samarbete avseende banker med internationell verksamhet mellan centralbankerna i Danmark, Estland, Finland, Island, Lettland, Litauen, Norge och Sverige.

4.2.2. BOSTADSMARKNADEN (*)

Utvecklingen på bostadsmarknaden

Bostadspriserna i Sverige har ökat snabbt och varaktigt sedan i mitten på 1990-talet. Det beror delvis på globala ekonomiska tendenser, framför allt på fallande räntor och allmänt gynnsamma kreditvillkor. Landet sticker dock ut som ett av mycket få europeiska länder som haft stora bostadsprisökningar både före och efter finanskrisen, utan några betydande korrigeringar (diagram 4.2.6). Under 2015 steg de reala bostadspriserna med 12 % (12-månadersförändring, 13,1 % i nominella termer) – bland de högsta tillväxttakterna i EU. Under 2016 avmattades prisökningen något jämfört med 2015, men var ändå högre än inkomstökningen: den var 8,6 % (12-månadersförändring, i nominella termer) i december 2016⁽¹⁴⁾.

Diagram 4.2.6: Reala bostadsprisökningar (index, 2010=100)

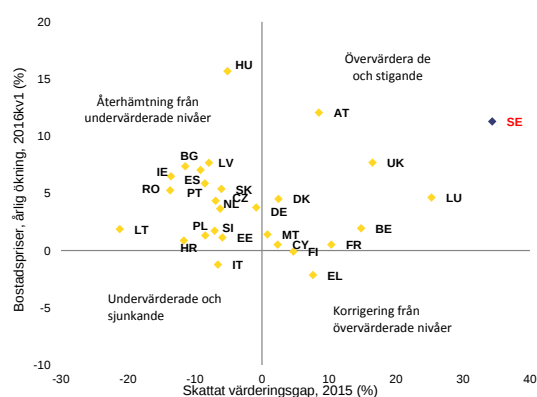
Källa: Europeiska kommissionen.

Den snabba bostadsprisökningen drivs delvis av starka fundamenta, men indikatorerna tyder ändå på tilltagande övervärderingar. Befolknings- och inkomstökningarna har legat väl över EU-genomsnittet under det senaste årtiondet och utvecklingen har gått mot ökad urbanisering, som tyder på att kan finnas vissa grundläggande skäl för relativt stora bostadsprisökningar. Det verkar dock som om prisnivåerna och fundamenta

⁽¹⁴⁾ Den skattade prisökningen för 2016 bygger på NASDAQ OMX Valueguard-KTH housing market index.

skiljer sig allt mer åt och gapet blir allt större (Europeiska kommissionen, 2016a). Sedan slutet på 2015 tyder en kombination av värderingsindikatorer på att bostadspriserna är övervärderade med cirka 35 %, vilket är bland de högsta nivåerna i EU (diagram 4.2.7). Medan sådana skattade värderingar bör tolkas med försiktighet, pekar de ändå på potentiella sårbarheter kopplade till bostadsmarknaden. De stämmer också överens med observationen att bostadsprisökningarna har fått draghjälp av ett antal välkända strukturella problem som stör efterfråga, tillgång och allokerings effektivitet på bostadsmarknaden.

Diagram 4.2.7: Skattning av värderingsgapet och de senaste bostadsprisökningarna: Sverige och andra EU-länder

(1) Skattningen av värderingsgapet bygger på ett genomsnitt av pris/inkomst, pris/hyra och grundläggande modellbaserade värderingsindikatorer.

Källa: Europeiska kommissionen och Banken för internationell betalningsutjämning.

Problem på efterfrågesidan

Effekterna av fallande boräntor på efterfrågan på bostäder har förstärkts av flera specifika strukturella inslag på den svenska bolånemarknaden. Penningpolitiken i Sverige har blivit alltmer ackommoderande på senare år mot bakgrund av dämpad global tillväxt och låg inflation (se avsnitt 1). Ett fortsatt räntefall fungerar oundvikligen som en naturlig medvind för fastighetsmarknaden, men långa lånetider, låga amorteringskrav (dvs. återbetalning av skulden) och en hög andel bostadslån med rörlig ränta (läs mer i avsnitt 4.2.3) har förstärkt effekten. Det har fått till följd att lånekostnadernas andel av inkomsterna har sjunkit till nivåer som före krisen trots att bostadspriserna och skuldnivåerna har

fortsatt att öka (Finansinspektionen, 2016b). Den här ömsesidigt förstärkande dynamiken med stigande bostadspriser och snabb skuldökning är en stor sårbarhet för Sverige, och gav upphov till en formell varning från Europeiska systemrisknämnden (se avsnitt 4.2.1).

Skattesystemet gynnar ägarbebodda bostäder framför andra investeringar, särskilt när de är finansierade med bolån.

Enligt inkomstskattesystemet beskattas avkastning på finansiella investeringar normalt till 30 %. Dock beskattas inte imputerad hyra (den effektiva avkastningen för bostadsägare på deras bostadsinvestering). Det kompenseras i viss grad av beskattning på fastighetsäggande. Eftersom den årliga fastighetsskatten omfattas ett lågt tak⁽¹⁵⁾ blir resultatet en mycket gynnsam skattebehandling av ägarbebodda bostäder jämfört med andra investeringar, och låga övergripande skatteintäkter internationellt sett (Europeiska kommissionen, 2016a, s. 30). Dessutom kan man vanligtvis dra av 30 % av sina bolåneräntor⁽¹⁶⁾, vilket på ett effektivt sätt subventionerar finansieringen av bostadsköp med bolån. Sett ur hushållens perspektiv främjar detta ytterligare ett (skuldfinansierat) bostadsäggande framför andra investeringsmöjligheter (som normalt sett inte på ett enkelt sätt kan användas som säkerhet för lån) och framför hyresbostäder.

Att reformera den gynnsamma skattebehandlingen av bostadsäggande och bolån skulle kunna bidra till att tygla de ökande bostadspriserna och hushållens ökade skuldsättning, samtidigt som det främjar sysselsättning och konsumtion. En utfasning av skattelättnaden för boräntor och/eller införandet av en återkommande fastighetsskatt av rätt omfattning skulle skapa ett skatteutrymme att sänka skatten på

⁽¹⁵⁾ Den nominella skattesatsen för den kommunala fastighetsavgiften är 0,75 % av taxeringsvärdet på de flesta småhus och 0,3 % för lägenheter, men skatten har ett takbelopp som ligger på en relativt låg nivå (under 2016 på 7 412 kronor (eller 783 euro) eller 1 268 kronor (134 euro) per år för småhus respektive lägenheter). I praktiken betalar därför de flesta ägare en schablonavgift som inte ökar i takt med fastighetens värde eller imputerade hyresnivåer.

⁽¹⁶⁾ Om bolåneräntorna är högre än eventuella kapitalinkomster (som schablonbeskattas med 30 %) får man jämka överskottet mot den skatt man är skyldig på sina arbetsinkomster. Det gäller med 30 % på förluster på upp till 100 000 kronor (10 561 euro) och därefter med 21 % för resterande belopp.

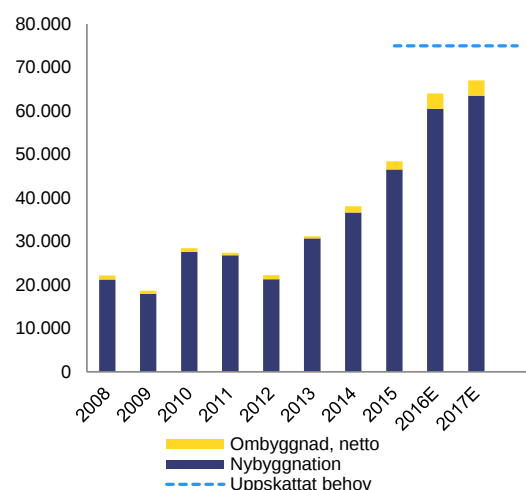
arbetsinkomster, som är bland de mest skadliga för tillväxten (Europeiska kommissionen, 2014). Dessutom skulle sådana reformer genom sin utformning kunna minska efterfrågan på bostäder och bolån. Simuleringar med hjälp av Europeiska kommissionens Quest-modell tyder på att en fullständig avveckling av avdragsrätten för bolåneräntor, där skattebesparingarna används till att minska skattekillen på arbete, kan få fart på sysselsättning och konsumtion på lång sikt med 0,2–0,3 %. Tillväxttaken för hushållens skulder skulle sjunka med cirka 1,2 % av BNP (Burgert *et al.*, 2016). Liknande effekter skulle kunna uppnås genom att höja den återkommande fastighetsskatten för att möjliggöra en jämförbar skatteväxling bort från inkomstskatter. Det viktiga är att simuleringarna tyder på att de här alternativen inte skulle leda till en ”buklandning” för bostadspriserna.

Dessutom skulle reformer av den återkommande fastighetsbeskattningen och avdragsrätten för bolåneräntor bidra till minskad ojämlikhet. Finanspolitiska rådets analyser har visat att effekten av sådana skattereformer i stort skulle vara progressiva, eftersom de hushåll som i dagsläget drar störst nytta av den gynnsamma skattebehandlingen av bostadsägande och bolån tenderar att vara höginkomsthushållen (Finanspolitiska rådet, 2016). Simulationer som gjorts av Europeiska kommissionens gemensamma forskningscentrum med hjälp av Euromods mikrosimuleringsmodeller bekräftar den progressiva effekten av reformer av skattelättnaden för bolån.

Problem på utbudssidan

En viktig bidragande faktor till Sveriges ihållande bostadsprisökningar är den **strukturella bostadsbristen**. Nyproduktionen har tagit fart på senare år (dock från låga nivåer) och ska enligt prognoserna öka ytterligare 2017. Men den är mycket lägre än behovet av nya bostäder (diagram 4.2.8). Bostadsbristen är geografiskt sett ganska jämnt fördelad, men tenderar att vara särskilt svår på större orter. Bristen på hyreslägenheter är särskilt markant i de större städerna. Det driver i sin tur hushåll som annars kanske vill hyra att istället köpa sin bostad, vilket förvärrar bristen (och prisstegringarna) på marknaden för bostadsägande.

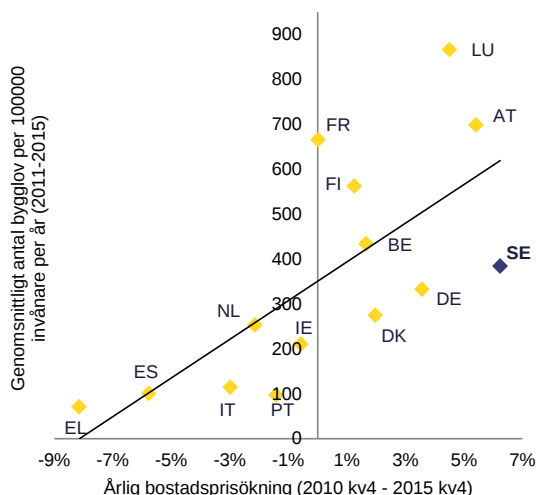
Diagram 4.2.8: **Nyproduktion, inklusive ombyggnad netto i förhållande till uppskattat behov**

Källa: SCB (historiska data) och Boverket (skattningar för 2016, 2017 och förväntat behov).

Byggverksamheten har visserligen ökat kraftigt de senaste åren, men jämfört med de snabba prisstegringarna på bostäder är byggsektorns svar på utbudsproblemen ändå svagt. Trots snabba bostadsprisökningar (och höga absoluta prisnivåer) med internationella mått mätt ligger bostadsinvesteringarnas andel av BNP kvar på en nivå under EU-genomsnittet. Direkta åtgärder på utbudssidan som svar på bostadsprisökningarna visar också att Sverige har nått betydligt sämre resultat än jämförbara länder i det här avseendet (diagram 4.2.9). Det bekräftas också av analyser av utbudselasticiteten i olika svenska regioner (IMF, 2015).

Diagram 4.2.9: Utfärdade bygglov per befolkningsenhet jämfört med bostadsprisökningarna (2011–2015)

Källa: European Mortgage Federation och Europeiska kommissionen.

Strukturella flaskhalsar för nybyggnationen kringskär bostadsutbudet. Det råder brist på exploaterbar mark och det beror till viss del på att en stor andel byggbar mark ägs av kommunerna. De kan ha ekonomiska incitament för att göra marknad tillgänglig etappvis istället för vid den tidpunkt den behövs mest (Europeiska kommissionen, 2015a). Stadsplanerings- och byggregler är tämligen besvärliga och krångliga, och standarderna kan skilja sig åt mellan kommunerna, vilket skapar en fragmenterad marknad med sämre effektivitet och osäkerhet för byggföretagen (Europeiska kommissionen, 2016a). Dessutom kan tidsåtgången för att få bygglov vara mycket längre än i andra länder (Emanuelsson, 2015) vilket ökar de ekonomiska riskerna för byggprojekt och försenar nytt utbud. Byggsektorn kännetecknas dessutom av stelheter som har inverkat på produktivitetsökningarna och begränsat konkurrensen bland byggherrarna och gjort att byggkostnaderna i Sverige är bland de högsta i OECD.

Marknadskoncentrationen i byggsektorn är fortsatt hög, vilket tyder på att konkurrensen är relativt dålig. Bland de 50 största byggföretagen står de tre främsta för nästan 60 % av omsättningen (Sveriges Byggindustrier, 2016). Mellan 2009 och 2013 gick över 40 % av allmännyttans upphandlingar till de här tre byggentreprenörerna (SOU, 2015:105, s. 173).

Konkurrensen mellan byggherrarna för större offentliga bostadsprojekt verkar redan vara begränsad på anbudsstadiet: i nära 45 % av de allmännyttiga bostadsföretagens upphandlingar är antalet anbudsgivare begränsat till tre eller färre, och för en tämligen stor minoritet (cirka 10 %) finns bara en anbudsgivare. De tre största byggentreprenörerna har också märkbart högre rörelsemarginaler än genomsnittet i sektorn, vilket främst beror på deras projektutvecklingsverksamhet. De här iakttagelserna stämmer överens med tidigare analyser som pekar på svag konkurrens i den svenska byggsektorn, främst på grund av att det är svårt för små och utländska företag att få delta i större byggprojekt (Europeiska kommissionen, 2015a och 2016a samt Emanuelsson, 2015).

Vertikal integration av projektutveckling och byggnation kan inverka negativt på konkurrensen. Konkurrensverket har pekat på att byggherrar utan egen projektutveckling kan vara beroende av större, vertikalt integrerade konkurrenter, t.ex. som underleverantörer (Konkurrensverket, 2015). Delvis till följd av den svårhanterliga planprocessen kan etablerade företag med goda kontakter och marktillgångar och större projektportföljer kontrollera bostadsutbudet och hålla uppe priserna (SOU, 2015).

Kommunerna kan spela en roll i att öka konkurrensen mellan byggentreprenörerna och rent allmänt snabba på byggprocessen, men verkar låta bli att använda en del av sina relevanta befogenheter. Kommunernas tilldelning och försäljning av mark är en mycket viktig faktor för byggandet. Men en utredning av Konkurrensverket visade att flera kommuner verka sakna tillräckliga resurser för användning och planering av mark, och de använder framför allt inte sin befogenhet att kräva att bostäder verkligen byggs (Konkurrensverket, 2015). Kommunerna skulle kunna motverka de negativa effekterna på konkurrensen till följd av etablerade byggentreprenörernas kontroll av marktillgångar genom att villkora markförsäljning och se till att marken verkligen bebyggs. Eftersom snabbt växande byggelse inte alltid ligger i kommunernas intresse (t.ex. på grund av nödvändiga infrastrukturinvesteringar) kan det krävas lämpligt stöd från staten.

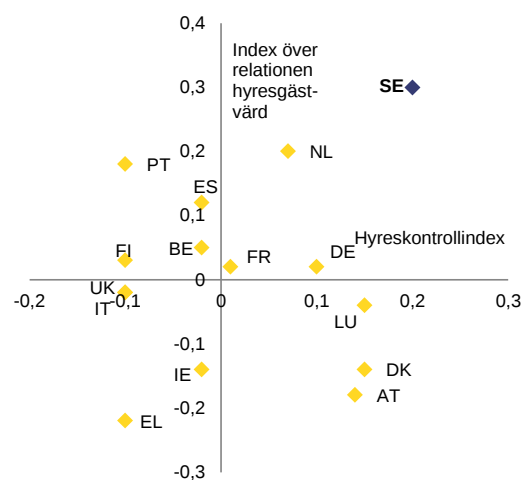
Hinder för ett effektivt utnyttjande av det befintliga bostadsbeståndet

Sveriges hårt reglerade hyresmarknad skapar inlåsnings- och utestängningseffekter. På hyresmarknaden råder några av de starkaste skyddsreglerna för hyresgästen och den högsta nivån av hyreskontroll⁽¹⁷⁾ i EU (diagram 4.2.10). Skillnaderna mellan marknadshyror och förhandlade hyror växer, särskilt i de större städerna och det skapar stora obalanser i utbud och efterfrågan och långa köer för att få en hyresbostad (t.ex. i genomsnitt drygt 8 års kötid i Stockholm). Det får till följd att hyresgästerna inte har några ekonomiska incitament att flytta, även om deras bostad inte längre helt tillgodoser deras behov⁽¹⁸⁾. Statistik över flyttbenägenhet visar att hyresgäster med en hyra som ligger under marknadshyran tenderar att flytta hälften så ofta som den minoritet som hyr till marknadshyra (Europeiska kommissionen, 2015c). Omvänt har de som försöker ta sig in på bostadsmarknaden, t.ex. studenter, unga hushåll och nyanlända, stora problem att ta sig in på marknaden, vilket skapar en utestängningseffekt.

Den bristande kopplingen mellan förhandlade hyror och marknadshyror har inverkat negativt på utbudet av hyresbostäder, särskilt i de större städerna. Hyresnivåer som är lägre än marknadsvärdet kombinerat med höga markpriser skapar ekonomiska incitament att hellre bygga bostadsrätter än hyreslägenheter⁽¹⁹⁾. De främjar

också omvandlingen av hyreslägenheter till bostadsrätter, vilket ytterligare förvärrar bristen på hyresbostäder (Europeiska kommissionen, 2015a). Det här har blivit särskilt problematiskt i storstadsområdena. I Stockholmsregionen gällde till exempel att för varje ny hyresenhet som byggdes under 1990- och 2000-talen omvandlades tre till bostadsrätter (Emanuelsson, 2015).

Diagram 4.2.10: **Hyreskontrollindex (1) och index över relationen hyresgäst-värd (2) för Sverige och andra EU-länder**

(1) Hyreskontrollindex visar i vilken utsträckning hyrorna bestäms av marknads- och icke-marknadsfaktorer. Det bygger främst på nivån av flexibilitet då hyresnivåerna sätts för nya hyresavtal och hyreshöjningar för gällande avtal. Ett högre indexvärde tyder på ett mer kontrollerat, mindre marknadsanpassat hyressättningssystem.

(2) Indexet över relationen hyresgäst-värd mäter balansen mellan rättsliga rättigheter och skyldigheter för hyresgäster och hyresvärdar. Ett högre indexvärde tyder på ett starkare rättsligt skydd för hyresgästen. Indexet bygger på aspekter såsom det typiska hyresavtalets varaktighet, krav på säkerhet, rättsliga mekanismer för avhysning, krav på och tidsramar för delgivning av avhysning och formella tvistförfaranden för hyresgäster och värdar.

Källa: Cuerpo et al. (2014).

Förutom de direkta välfärdsförlusterna med koppling till en suboptimal användning av hyresbeståndet så finns det negativa följdverkningar för arbetskraftens rörlighet och

fallen finns någon mekanism för flexibel justering av hyrorna över hela investeringsperioden, t.ex. för att spegla en ökande efterfrågan över tiden. (I november 2016 tillsattes en utredning för att se över vissa aspekter av systemet med presumtionshyror. Utredningen ska redovisas senast sommaren 2017, men den omfattar inte någon fullständig marknadsjustering av hyrorna under den 15-åriga "presumtionsperioden".)

⁽¹⁷⁾ Till skillnad från många andra länder bygger "hyreskontrollen" i Sverige inte på direkt reglering utan är följden av ett unikt hyressättningssystem där de flesta hyresnivåer förhandlas fram mellan Hyresgästföreningen och bostadsbolagen i form av en modell för kollektiva avtalsförhandlingar. Förhandlingarna bygger i sin tur på ett bruksvärde, som ska spegla bostadens objektiva kvaliteter. Bostadens läge – som vanligtvis är en viktig faktor i marknadshyror – ges inte alltid den vikt som den borde med tanke på hyresgästernas och potentiella hyresgästers preferenser när bruksvärdessystemet tillämpas i hyresförhandlingarna.

⁽¹⁸⁾ Det finns ett bytessystem som låter hyresgäster som vill flytta att byta lägenheter med varandra efter ömsesidig överenskommelse. Det här systemet motverkar dock bara till viss del inlåsnings effekterna (eftersom det kräver direkt matchning mellan hyresgäster som flyttar i motsatta riktningar), och det gör inget för att förebygga utestängningseffekter eftersom bara den som redan har ett förstahandskontrakt kan delta.

⁽¹⁹⁾ Problemet mildras något av möjligheten att förhandla fram högre initiala hyror för nybyggda lägenheter enligt det normala bruksvärdessystemet eller att använda ett särskilt system med presumtionshyror, där fastigheten undantas från bruksvärdessystemet i 15 år. Men inte heller i de här

social rättvisa. Inlåsnings effekterna och utestängningseffekterna på hyresmarknaden kan göra det svårt för arbetstagare att flytta till orter med de bästa chanserna att hitta ett jobb. Dessutom kan den hårda hyresregleringen i kombination med svårt brist på hyresbostäder med rimlig hyra förvärra ojämlikheten och de sociala problemen. Det drabbar främst låginkomsthushåll som inte har råd att köpa sin bostad, och bidrar till den relativt höga nivån på trångboddhet bland socialt utsatta grupper, t.ex. utomeuropeiska invandrare (OECD, 2017).

Skatten på realisationsvinsten vid fastighetsförsäljning kan göra det dyrt för bostadsägare att flytta och skapar inlåsnings effekter på marknaden för ägarbebodda bostäder. Sverige tar ut en skatt på 22 % på vinsten vid bostadsförsäljningar, även då bostadsägaren säljer en bostad och köper en annan (så att ingen vinst faktiskt görs). De stora prisstegringarna de senaste två årtiondena innebär att många hushåll som har ägt sin bostad i många år ställs inför höga, avskräckande flyttkostnader. Det drabbar främst äldre hushåll som bor i större familjebostäder och som vill flytta till något mindre, ofta med ett praktiskt, centralt läge. Problemet lindras något av möjligheten att få uppskov med betalningen av (delar) skatten på vinsten, men inte helt (läs mer i *Politiska åtgärder*). En reform av kapitalvinstbeskattning för att ta bort inlåsnings effekterna kan bidra till att fler familjebostäder kommer ut på marknaden, vilket kan öka den övergripande rörligheten på marknaden för småhus och bostadsrätter.

Politiska åtgärder

De politiska åtgärderna på bostadsmarknadens efterfrågesida har inriktats på att hålla utlåningen i schack med hjälp av makrotillsynsåtgärder. Sedan 2010 har Sverige stegvis infört ett antal åtgärder för att få kontroll de växande bolåneskulderna (och därmed bostadsefterfrågan). Bland åtgärderna finns begränsningar av lånens andel av bostadsvärdet, justering av bankernas riskviktsgolv och – senast i juni 2016 – en formell amorteringsregel som säger att de flesta nya bolån måste betalas av med minst 1 % per år (läs mer om det nya amorteringskravet och andra makrotillsynsåtgärder i avsnitt 4.2.3).

Det nya amorteringskravet på bolån verkar hittills ha haft begränsad effekt på bostadspriserna. Det är naturligtvis svårt att ringa in den exakta effekten av amorteringsregeln⁽²⁰⁾, men det verkar som det inträffade en kort utplaning av prisökningarna i de flesta områden då regeln infördes (särskilt i Stockholm, där lägenhetspriserna faktiskt sjönk något under sommarmånaderna). Men marknaden återhämtade sig generellt sett snabbt under hösten. För helåret 2016 avmattades prisökningarna betydligt på vissa orter och i vissa segment. I Stockholm steg exempelvis bostadsrättspriserna med runt 5 % förra året mot 18 % 2015⁽²¹⁾. Men i andra städer som Malmö steg priserna faktiskt snabbare jämfört med 2015. Bostadsmarknaden kylde av något totalt sett under 2016, men prisökningarna var ändå högre än inkomstökningarna och är fortsatt höga internationellt sett.

Sverige har på senare år stegvis infört flera åtgärder för att öka utbudet på nya bostäder. Politiska åtgärder har främst inriktats på att rationalisera plan- och överprövningsprocesserna för att förkorta ledtiderna och göra dem mer förutsägbara. Man har också förenklat bygg- och stadsbyggnadsregler och mer generellt minskat byråkratin kring nyproduktionen (Europeiska kommissionen, 2015a och 2016a, samt Emanuelsson, 2015). Det har också förekommit visst blygsamt budgetstöd till nyproduktionen, antingen i form av investeringssubventioner för vissa former av hyresbostäder (t.ex. studenter eller äldre) eller allmänna byggbonusar för att uppmuntra kommunerna att främja bostadsbyggandet.

I juni 2016 lade regeringen fram ett bostadspolitiskt paket med 22 punkter för att åtgärda flera flaskhalsar på utbudssidan och effektivisera bostadsektorn i stort. Planen kom till sedan partipolitiska överläggningar om en mer långtgående reform för att ta itu med både

⁽²⁰⁾ Faktorer som gör det svårt att avgöra effekterna av den nya amorteringsregeln är bland annat bristen på en tydlig tidpunkt då den började påverka lånebeteendet (i praktiken började många banker tillämpa kravet redan innan det formellt trädde i kraft i juni 2016). Dessutom finns flera andra faktorer som kan ha påverkat prisökningstakten i den aktuella perioden (t.ex. den vanliga sommarstiltjen på bostadsmarknaden, pausen i räntesänkningarna tidigt under 2016 och helt enkelt höga värderingsnivåer).

⁽²¹⁾ Siffrorna bygger på NASDAQ OMX Valueguard-KTH:s bostadsmarknadsindex.

efterfrågesidans problem (också beskattning) och brister på utbudssidan avlutades utan någon övergripande överenskommelse. Istället innehåller 22-punktpaketet en samling mer begränsade förslag som har brett stöd över partigränserna och hos intressenternas organisationer. Målet är att se till att större markområden blir tillgängliga för bostadsbyggande, minska byggkostnaderna genom att ytterligare rationalisera byggreglerna och förkorta planprocessens ledtider och åtgärda ett antal specifika brister på hyresmarknaden ⁽²²⁾. Eftersom flera av de underliggande förslagen kräver en större översyn och samråd med intressenterna, kommer det att ta tid innan förslagen är färdiga och det råder en viss osäkerhet kring hur de i slutändan kommer att genomföras. Det är därför svårt att i dagsläget bedöma deras genomslag.

Som en del av 22-punktpaketet ändras regeln om uppskov med skatten vid bostadsförsäljningar, men detta kommer troligtvis bara att få en måttlig effekt på rörligheten för ägarbebodda bostäder. Ändringen innebär att man för försäljningar mellan juni 2016 och juni 2020 kan få uppskov från att betala hela skatten på vinsten om man säljer sin bostad för att köpa en ny (tidigare fanns ett tak för uppskovsbeloppet). Reformen ska åtgärda de inlåsnings effekter på marknaden för ägarbebodda bostäder som skapats av den relativt höga skatten på realisationsvinster. Man kan förvänta sig en viss förbättrad rörlighet på marknaden till följd av reformen, men den kommer sannolikt inte att motsvara effekten av en mer omfattande reform av transaktionskostnader som åtgärdar den faktiska förmögenhetsminskning som skattskyldigheten på kapitalvinster innebär, och inte bara dess omedelbara effekt på kassaflödet.

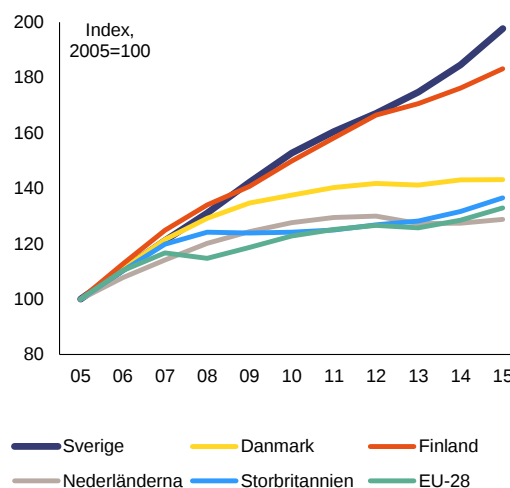
4.2.3. SKULDÄTTNINGEN I DEN PRIVATA SEKTORN (*)

Utvecklingen av hushållens skuldsättning

Hushållens skulder har fortsatt att växa snabbt från redan historiskt höga nivåer. De har det

senaste årtiondet befunnit sig på en varaktig uppgående trend och har stigit snabbare än EU-genomsnittet och i viktiga jämförbara länder, där bara Finland har en skuldökning som kan mäta sig med Sveriges (diagram 4.2.11). I flertalet länder med relativt hög skuldsättning i hushållen (t.ex. Nederländerna, Danmark och Storbritannien) avtog skuldökningen efter finanskrisen då hushållen inledde en skuldsaneringsprocess, men i Sverige såg man ingen betydande avmattning. Under 2016 steg hushållens skulder med 7,1 % ⁽²³⁾ och uppgick till nära 86 % av BNP.

Diagram 4.2.11: Ökningen av hushållens skulder (index, 2005=100)

Källa: Europeiska kommissionen.

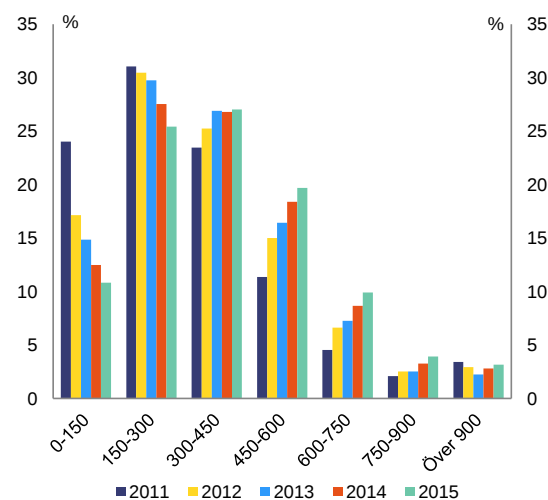
Skulderna är alltmer ojämnt fördelade mellan hushållen.

Bland hushåll med bolån tenderar de som har tagit sitt bolån på senare tid att vara mer belånade. Skulden i förhållande till inkomsten för nya låntagare beräknades till 406 % 2015, vilket är en ökning från 387 % för 2014 och 325 % för 2011 (Finansinspektionen, 2016b). Dessutom har den andel låntagare som har mycket höga skulder i förhållande till inkomsten ökat stadigt: för omkring 17 % var skulden i förhållande till inkomsten över 600 % för 2015, där den motsvarande andelen var 14,8 % för 2014 och cirka 10 % för 2011 (diagram 4.2.12). Yngre och låginkomsthushåll tenderar att vara särskilt högt belånade (Ölcer och van Santen, 2016 samt Europeiska kommissionen (2016a).

⁽²²⁾ Läs hela paketet: <http://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/finansdepartementet/pdf/2016/pm/sammanfattning-av-regeringens-forslag-22-steg-for-fler-bostader>.

⁽²³⁾ 12-månadersförändring, december 2016.

Diagram 4.2.12: Andelen hushåll med olika skuldkvoter, nya lån (andel hushåll i % av samtliga)

Källa: Finansinspektionen.

Drivkrafter för ökningen av hushållens skulder

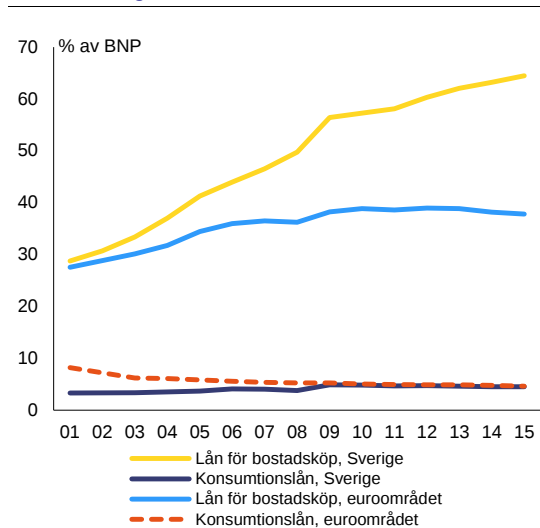
Ökningen av hushållens skulder beror främst på högre bolån. Ökningen av hushållens skulder beror nästan uteslutande på lån för fastighetsköp. Konsumtionslån utgör en relativt liten andel av den totala utlåningen som grovt räknat är lika stor (i förhållande till BNP) som i andra europeiska länder (diagram 4.2.13).

Bolåneökningen drivs på av ihållande bostadsprisökningar tillsammans med strukturella faktorer som gynnar (bolånefinansierade) fastighetsinvesteringar. Snabba bostadsprisökningar (se avsnitt 4.2.1) och bolåneökningar tenderar att förstärka varandra: högre bostadspriser leder till högre bolån genom att värdet på den underliggande säkerheten ökar, och ökande bolånenivåer ger större totala investeringsbelopp som flödar till det begränsade bostadsutbudet och fortsätter att pressa upp priserna. I Sverige förstärks den här dynamiken ytterligare av stadigt fallande bolåneräntor och strukturella faktorer som leder till lägre lånekostnader:

- Skattebehandling av ägarbebodda bostäder och bolån är gynnsam (läs mer i avsnitt 4.2.2).
- Bolånen tas oftast till rörlig ränta: cirka 70 % av nya och 64 % av alla utestående bolån är kopplade till de korta räntorna (European

Mortgage Federation, 2016), vilket därmed sänker lånekostnaderna i ett läge med fallande räntor.

Diagram 4.2.13: Lån till hushållen: lån till fastighetsköp och konsumtionslån i Sverige jämfört med genomsnittet i euroområdet

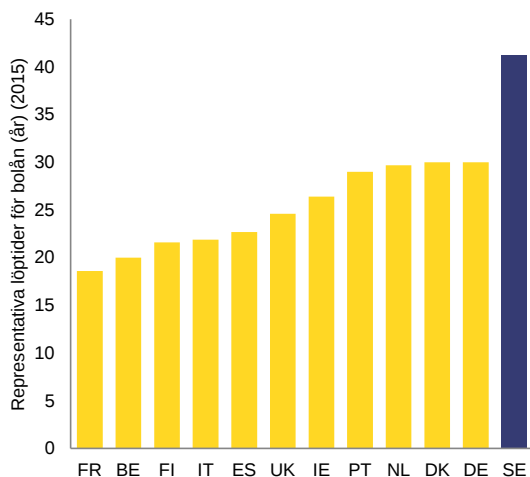

Källa: ECB och Europeiska kommissionen.

- Svenska bolåneavtal kännetecknas historiskt sett av långa löptider jämfört med andra EU-länder (diagram 4.2.14), vanligtvis i kombination med låga amorteringskrav (dvs. återbetalning av kapitalet). Det förstärker ytterligare den relativa effekten av låga räntor på månatliga bolånebetalningar⁽²⁴⁾.

⁽²⁴⁾ Som illustration kan vi jämföra en situation där räntan på lån med rörlig ränta på 100 000 euro sjunker från 2 % till 1 % och en amortering över 20 år (dvs. med 5 % årligen) jämfört med ingen amortering alls. I det förra fallet sjunker de totala kostnaderna per år från 7 000 euro (5 000 i återbetalning + 2 000 i ränta) till 6 000 euro (5 000 i återbetalning + 1 000 i ränta) – en minskning med cirka 15 %. I det senare fallet sjunker kostnaden per med 50 %, från 2 000 till 1 000 euro. Så ju lägre amorteringstakt desto större är den relativa effekten på kassaflödet av ränteändringar.

Diagram 4.2.14: **Representativa löptider för bolån, 2015**
(antal år)

Källa: Europeiska systemrisknämndens rapport om bostadsfastigheter och finansiell stabilitet i EU (2015).

Risker och politiska åtgärder

Konstant ökande skuldsättning i hushållen tillsammans med snabbt ökande bostadspriser gör den svenska ekonomin sårbar för chocker. Om det inträffar en betydande ökning i riskpremierna för bolån – kanske utlöst av en korrigering av bostadspriserna, en allvarigare ekonomisk avmattning eller högre finansieringskostnader för bankerna om marknadens uppfattning om deras risker försämrats – kan högt skuldsatta hushåll snabbt behöva minska sin konsumtion för att klara av sina ökande bolånekostnader. Det skulle minska efterfrågan och öka osäkerheten, vilket kan äventyra tillväxten och sysselsättningen och därmed ytterligare försämra hushållens förmåga att betala räntan på sina bolån. Det senare kan potentiellt sett leda till att riskpremierna för bolån höjs och till att en omfattande oordnad skuldsaneringsprocess inleds. I det här scenariot skulle värdet på andra tillgångar än bostäder som hushållen äger – framför allt aktieinvesteringar, som utgör runt en tredjedel av hushållens totala förmögenhet – troligtvis också sjunka och det skulle också inverka negativt på konsumtionen via förmögenhetseffekter.

Allmänt sett skulle de svenska hushållens relativt stora finansiella tillgångar – som uppskattas till tre gånger deras skulder – bara till viss del dämpa en stor nedgång på bostadsmarknaden. Nära 50 % av hushållens

tillgångar som inte är bostäder är investerade i pensionsfonder eller livsförsäkringsinstrument och kan alltså bara användas efter pensionen. En stor del av återstoden är exponerad för marknadsrisker. Dessutom är de finansiella tillgångarna ojämnt fördelade. Det finns visserligen få konkreta uppgifter om detta, men det är troligt att viktiga segment av bolånetagarna, främsta nya låntagare och yngre hushåll, har relativt modesta finansiella tillgångar i förhållande till sina skulder.⁽²⁵⁾

Empiriska bevis från andra länder bekräftar att höga skuldnivåer i hushållen verkar förebåda djupare konjunktur nedgångar och en svagare återhämtning efter en nedgång på bostadsmarknaden (Crowe *et al.*, 2011). Även om det inte finns några akuta hot om ett större bostadsprisfall, kan den därför vara viktigt att ta itu med de makroekonomiska stabilitetsrisker som är kopplade till Sveriges bostadspriser och skulddynamik.

Myndigheterna har på senare år vidtagit åtgärder för att tygla hushållens växande skulder, främst i form av makrotillsynsåtgärder. De omfattar ett tak för belåningsgraden på 85 % för bolån från 2010 och en gradvis höjning av bankernas riskviktsgolv för bolån 2013 och 2014. Nyligen införde myndigheterna ett efterlängtat amorteringskrav för bolån. Sedan juni 2016 måste de flesta nya bolån amorteras med minst 2 % per år tills belåningsgraden har sjunkit till 70 %, och med 1 % därefter tills belåningsgraden undertiger 50 %. Detta är ett viktigt steg i rätt riktning, men amorteringskraven i Sverige är ändå mycket mer beskedliga än i andra EU-länder, där fullständig återbetalning av lån över tiden är normen för lån till ägarbebodda bostäder.

Trots dessa politiska åtgärder har bostadspriserna och skuldsättningen fortsatt att öka. Såsom nämnts tidigare (se avsnitten 4.2.1 och 4.2.2) har ökningen i hushållens skulder eller bostadspriserna inte avtagit på något betydande sätt de senaste åren.

Reformer av skatteincitamenten tillsammans med ytterligare makrotillsynsåtgärder skulle

⁽²⁵⁾ Se landsrapporten för Sverige 2016 för en mer utförlig diskussion (Europeiska kommissionen, 2016a, s. 20).

kunna tygla tillväxten av hushållens skulder. Såsom diskuterats i avsnitt 4.2.2 skulle höjda fastighetsskatter eller en utfasning av avdragen för boräntor hålla tillbaka bostadspris- och bolånedynamiken och samtidigt påverka den långsiktiga produktionen och sysselsättningen i rätt riktning. Det kan också finnas utrymme för ytterligare makrotillsynsåtgärder. Det skulle kunna gälla fler åtgärder för att anpassa amorteringstakten för bolån till vad som är brukligt i andra EU-länder och/eller något slags tak för förhållandet mellan skuld och inkomst för nya låntagare. Finansinspektionen har föreslagit att i synnerhet det senare kan vara ett lämpligt politiskt alternativ (Finansinspektionen, 2016a).

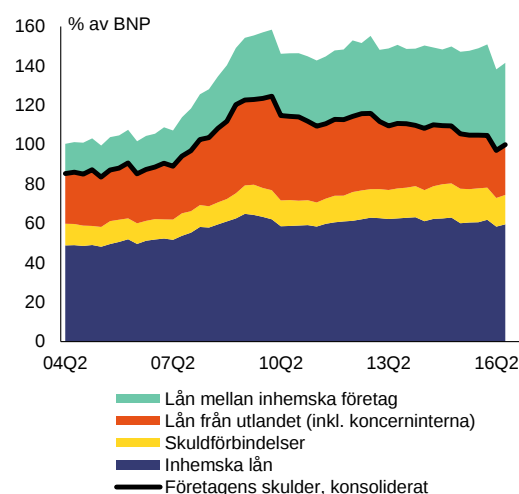
Finansinspektionens gällande regelverk verkar inte vara tillräckligt robust för att myndigheten på lämpligt sätt ska kunna ta itu med de risker som hushållens ökande skulder medför, vilket framgår av de stora förseningarna med att införa det nya amorteringskravet. Finansinspektionen lade fram förslaget i slutet av 2014, men det uppstod juridiska problem kring myndighetens mandat att få meddela obligatoriska amorteringsnivåer. Förslaget kunde i slutändan bara antas genom ett lagförslag från regeringen (läs mer om bakgrunden i Europeiska kommissionen, 2016a, s. 22). Till följd av detta har myndigheterna nyligen meddelat att de har långt framskridna planer på att se över Finansinspektionens mandat för att se till att myndigheten snabbt kan införa de makrotillsynsåtgärder som kan krävs i framtiden och då använda ett bredare utbud av verktyg. Hur det nya regelverket kommer att utformas, vilket ska offentliggöras senare under 2017, kommer att vara mycket viktigt för att reformen ska lyckas.

Utvecklingen av företagens skuldsättning

De svenska icke-finansiella företagen fortsatte under 2016 sin skuldsaneringsprocess som pågått sedan krisen. De konsoliderade företagsskulderna sjönk till 104,6 % av BNP i slutet av 2015 (diagram 4.2.15). På okonsoliderad basis (inklusive finansiella flöden mellan inhemska företag) sjönk företagens skulder till 144 % av BNP under första kvartalet 2016, en minskning med 10 procentenheter (12-månadersförändring). Sedan toppen 2009 har företagens skuldkvot sjunkit med cirka 20 procentenheter totalt sett. Det är främst följden av en ”passiv” skuldsanering, där

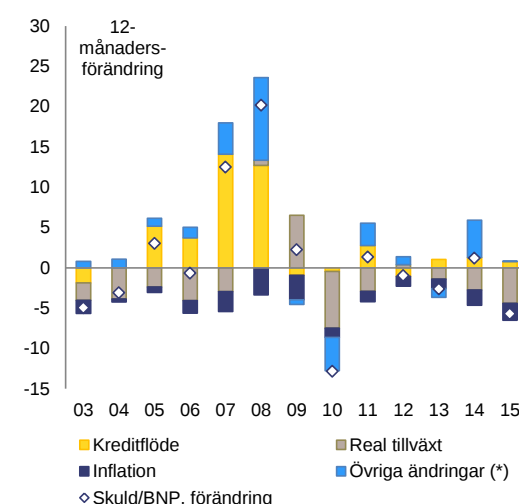
nettokreditflöden till de svenska företagen är positiva men uppvägs av tillväxten och inflationen (diagram 4.2.16). Företagens skuldnivå är fortfarande hög jämfört med genomsnittet i euroområdet på cirka 77 % av BNP (på konsoliderad basis) i slutet av 2015.

Diagram 4.2.15: Uppdelning av företagens skulder efter finansieringskälla

Källa: SCB.

Diagram 4.2.16: Drivande faktorer för 12-månadersförändringar i företagens skulder i % av BNP

(*) "Övriga ändringar" speglar främst värderingseffekter.

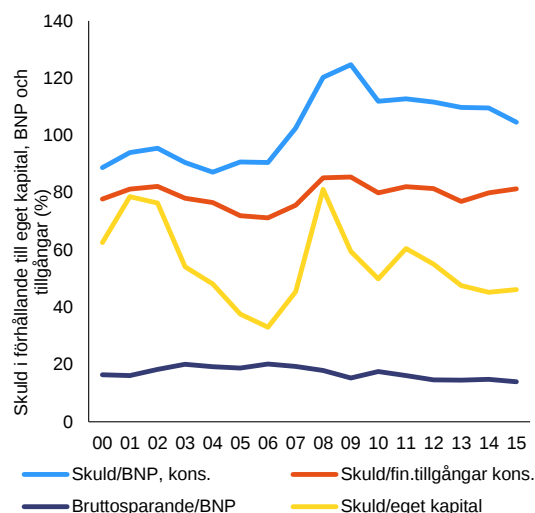
Källa: Europeiska kommissionen.

Inhemska lån är fortsatt den viktigaste finansieringskällan för företagssektorn, men där de internationella obligationsmarknaderna i allt högre grad används om alternativ

finansieringskälla. Av diagram 4.2.15 framgår att den inhemska utlåningen (främst från bankerna) till företagen har legat i stort sett stabilt på 60 % av BNP sedan finanskrisen. Storföretagen har i allt högre grad vänt sig till obligationsmarknaden som en extra finansieringskälla. Dess bidrag har ökat från 11 % av BNP före krisen till cirka 18 % i mitten av 2015. Upplåningen från utlandet har sjunkit från ett topp på cirka 48 % av BNP för 2009 till 28 % av BNP under andra kvartalet 2015, men den förändringen kan nästan helt förklaras av koncerninterna lån från utländska dotterbolag, som sjönk kraftigt efter reformen av företagsskatterna 2013 (Europeiska kommissionen, 2016a, s. 23). De utländska koncerninterna lånen har ersatts av ett högre bidrag från inhemska lån mellan bolag och trenden med mer finansiering via obligationsmarknaden.

Medan de totala skuldnivåerna i företagen är fortsatt höga, verkar företagen i allmänhet ha en sund finansiell ställning med begränsade risker att hamna i ekonomiskt trångmål. De svenska företagens skulder i förhållande till BNP ligger mycket högre än genomsnittet i euroområdet. Andra låneindikatorer visar dock att de finansiella riskerna är begränsade. Företagen har framför allt en stor buffert av eget kapital, vilket framgår av en skuldsättningsgrad som redan är på en ganska låg nivå (43 % i slutet på 2016, jämfört med cirka 60 % i genomsnitt för EU-länderna) och den fortsätter att sjunka (diagram 4.2.17). Dessutom ligger företagens bruttosparande på en relativt sund nivå på 15 % av BNP (12 % i genomsnitt i EU), vilket är ytterligare ett tecken på att företagssektorn är tillräckligt lönsam för att snabbt kunna minska sin skuldnivå om det behövs.

Diagram 4.2.17: Skuldsättningsindikatorer för icke-finansiella företag

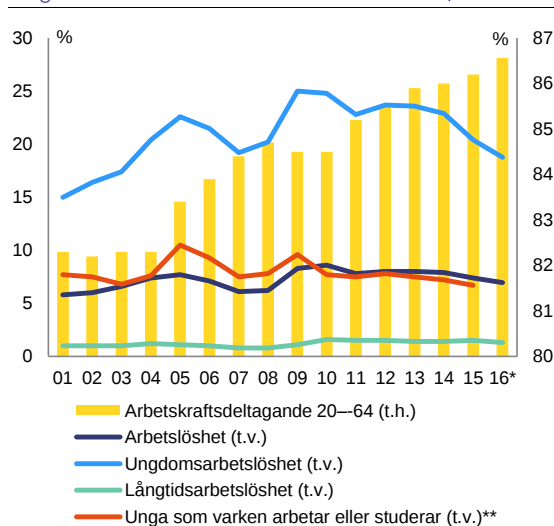
Källa: SCB.

4.3 ARBETSMARKNAD, UTBILDNING OCH SOCIALPOLITIK

4.3.1 ARBETSMARKNAD OCH SOCIALPOLITIK

Arbetsmarknaden gör bra ifrån sig. Sverige hade den högsta sysselsättningsgraden i EU (81,2 %) under de första tre kvartalen 2016, och redovisade samtidigt den lägsta andelen långtidsarbetslösa. Arbetslösheten föll till 6,9 % 2016, lägre än EU-genomsnittet. På samma sätt minskade ungdomsarbetslösheten (diagram 4.3.1) och andelen människor som varken arbetar eller studerar ligger under EU-genomsnittet.

Diagram 4.3.1: Arbetsmarknadssituationen, 2001–2016

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostats arbetskraftsundersökning

* Arbetskraftsdeltagande och långtidsarbetslöshet för 2016 bygger på Q1–Q3.

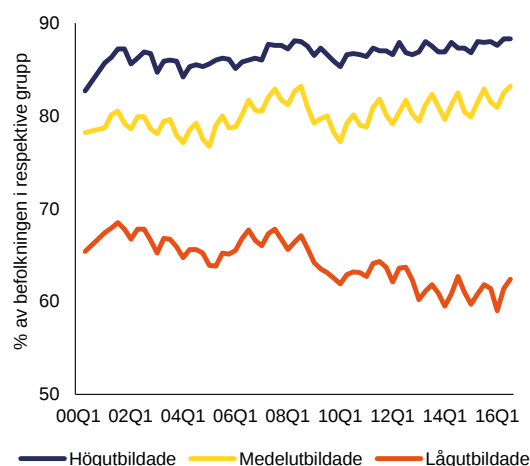
***"unga" avser personer i åldern 15–24 år.

Trots en allmän sett positiv utveckling kvarstår utmaningar för lågutbildade personer. Sysselsättningsgraden bland medel- och högutbildade har varit i stort sett stabil, men för lågutbildade har den sjunkit (diagram 4.3.2). Arbetslösheten för dem (19,5 % under de tre första kvartalen 2016) har ökat och är väsentligt högre än EU-genomsnittet (16,3 %).

För att stötta de lågutbildade har man förbättrat tillgången till vuxenutbildning och yrkesinriktad utbildning. För vuxna över 20 som redan har lämnat det (vanliga) utbildningssystemet trädde en rättighet att komplettera den tidigare utbildning och erhålla gymnasiekompetens i kraft 2017. Detta är en väsentlig breddning av den tidigare rättigheten att fullgöra obligatorisk

skolutbildning, och insatsen förväntas hjälpa 70 000 vuxna att höja sin kompetens.

Diagram 4.3.2: Sysselsättning efter utbildningsnivå, 2000–2016

Källa: Europeiska kommissionen, EU:s arbetskraftsundersökning Anm.: Åldersgrupp 20–64

Regeringen är också i färd med att göra den yrkesinriktade gymnasieutbildningen mer attraktiv. Så snart riksdagen har gett sitt godkännande kommer alla motsvarande nationella program⁽²⁶⁾, även program med yrkesinriktning, att ge behörighet till högre utbildning, vilket också var fallet före skollagen från 2010. Detta kan göra de yrkesinriktade programmen mer attraktiva, särskilt för dem som fortfarande studerar (men också för den vuxengrupp som nämns ovan): fram till 2009 gick lika många elever på gymnasienivå i yrkesinriktade som i studieförberedande program. Trots en svagt uppåtgående trend på vissa områden såsom detaljhandeln och hotellbranschen, där lärlingsprogrammen förefaller lyckas, är ökningen i antalet lärlingsplatser på gymnasienivå begränsad. Totalt var antalet lärlingar 8 400 på hösten 2015, en ökning från 6 000 på hösten 2013 (Skolverket, 2016a).

En utredning av ett flertal lönebidragsprogram har inletts. Vissa av dessa program är inte inriktade på personer med lägre produktivitet, och hela systemet lider av att arbetsgivarna använder det i begränsad omfattning. Därför kan det bli

⁽²⁶⁾ Exklusive introduktionsprogram som är avsedda att ge kompletterande anpassat stöd till ett litet antal elever med svårigheter i skolan.

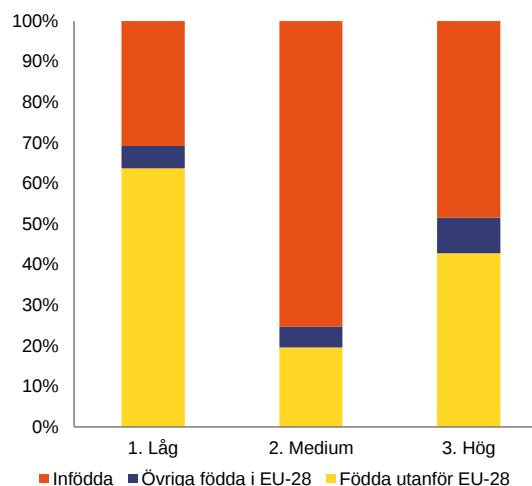
nödvändigt med rationalisering och bättre förvaltning (OECD, 2016 a. Almega, 2016). Utredningens resultat väntas till den 31 augusti 2017.

I den lågutbildade befolkningen finns många flyktingar, och deras integration förblir en stor utmaning för samhället och arbetsmarknaden.

(Diagram 4.3.3). Andelen invånare i Sverige som är födda utanför EU (11,1 % 2015) är bland de högsta i EU. En fördubbling har skett sedan 2000 till följd av ett inflöde av 500 000 människor. De invånare som är födda utanför EU har ett lägre arbetskraftsdeltagande, 78,1 % i åldersgruppen 20–64, vilket är 9,9 procentenheter lägre än arbetskraftsdeltagandet för invånare födda i Sverige. I gruppen arbetssökande var arbetslösheten 19,2 % 2015, vilket var tre gånger så högt som för infödda invånare. En skillnad föreligger också gentemot unga människor födda utomlands, vilka löper större risk att höra till gruppen som varken arbetar eller studerar (9,8 % mot 6,2 % för infödda), ännu mer så om de är kvinnor.

Storleken och sammansättningen på den senaste tidens migrationsströmmar har gjort integrationen till en större utmaning. Före 2013 kom ca 30 000 asylsökande till Sverige varje år, mestadels från Irak, Somalia, Serbien och Afghanistan. Men storleken och sammansättningen på den grupp som kommer har förändrats under perioden 2013–2015, då 300 000 ansökningar om asyl gjordes. Nästan hälften av dessa ansökningar gjordes mellan juli och december 2015. Ungefär 40 % av de asylsökande är barn i skolåldern, och nästan hälften av dem är ensamkommande barn. År 2015 var 50 % av de invånare i Sverige som är födda utanför EU flyktingar eller familjemedlemmar till dem och 30 % var andra migrerande familjemedlemmar (människor som ansluter till familjemedlemmar som inte är flyktingar). Dessa två grupper har i genomsnitt låg utbildning (se avsnitt 4.3.2) och lyckas sämre på arbetsmarknaden än migranter som kommer för att arbeta eller studera (diagram 4.3.4).

Diagram 4.3.3: Arbetslöshet fördelat på kompetensnivå och födelseland, 2015

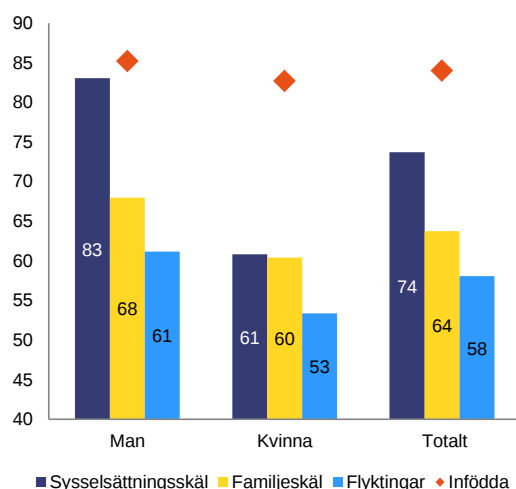
Källa: Europeiska kommissionen, utdrag baserat på arbetskraftsundersökningen
Anm.: Åldersgrupp 20–64.

Migranter, särskilt asylsökande, möter flera hinder på arbetsmarknaden och i samhället när de anländer till Sverige. Dessa inbegriper begränsade språkkunskaper (se avsnitt 4.3.2), svårigheter att hitta lämplig bostad (se avsnitt 4.2.2), avsaknad av personligt nätverk och kontakter, begränsad kunskap om institutioner kring arbetsmarknad och sociala system eller avsaknad av lämpliga förfaranden för validering eller erkännande av färdigheter och utbildning som förvärvats utomlands. Även om de går att överföra passar färdigheterna kanske inte behoven på den svenska arbetsmarknaden (kompetensglapp), varför det är viktigt att satsa på omskolning och vidareutbildning. Dessutom verkar kvinnor från länder med liten kvinnlig förvärvsverksamhet lyckas sämre med att ta sig in på arbetsmarknaden.

Visserligen ökar sysselsättningsgraden i takt med den tid människor är i Sverige, men barn till föräldrar som är födda utanför EU står fortfarande inför hinder. Även om man tar individuella skillnader (ålder, kön, utbildning och läskunnighet) med i beräkningen är sannolikheten för att de ska anställas 13,3 procentenheter lägre än infödda utan invandrarbakgrund (OECD, 2014a). Detta tyder på diskriminerande anställningspraxis, vilket vidare styrks av fältförsök och nyligen genomförda undersökningar (se genomgång av OECD, 2016a). Det är dock svårt att bevisa någon direkt diskriminering (Europarådet, 2012).

De i Sverige som är födda utanför EU uppvisar visserligen en väsentlig skillnad i sysselsättningsgrad jämfört med infödda, men deras sysselsättningsgrad är ändå bättre än EU-genomsnittet. Trots en invandringssituation som är en utmaning, dvs. liten andel arbetskraftsmigration och inte många invandrare som talar svenska när de anländer till landet, är sysselsättningsgraden 63,7 % för invånare som inte är födda i EU, vilket är 3,4 procentenheter över EU-genomsnittet. Det är emellertid 20,3 procentenheter under sysselsättningsgraden för infödda svenskar (diagram 4.3.4). Gapet är särskilt stort för kvinnor som inte är födda i EU (23,3 procentenheter). På det stora hela ledde invandringens storlek och sammansättning till en markant ökning av andelen utlandsfödda bland de arbetslösa från 24 % till 42 % mellan 2005 och 2015.

Diagram 4.3.4: Sysselsättningsgrad för infödda och för dem som är födda utanför EU efter migrationsskäl, 2014

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostats arbetskraftsundersökning, 2014 ad hoc-modulen om migranter Anm.: Åldersgruppen 15–64.

Introduktionsprogrammet för nya flyktingar och deras familjer har förstärkts, men utmaningar kvarstår. Sedan 2010 har programmet gett flyktingar och deras familjer intensivt stöd. Det löper över 24 månader och omfattar språk-, utbildnings- och fortbildningsåtgärder. Resultaten har blivit bättre med tiden, men 2016 var icke desto mindre endast 32,6 % av deltagarna i arbete eller utbildning 90 dagar efter det att de hade fullföljt programmet.

Kvinnor är underrepresenterade bland deltagarna och de som deltar visar sämre resultat än män (21 % mot 39 %). Regeringen har lagt fram förslag om ändringar i regelverket (planerat till 2018) för bättre resultat, som syftar till att förenkla programmet och anpassa det till andra aktiveringsåtgärder för arbetsmarknaden. Detta skulle göra det möjligt för Arbetsförmedlingen att hänvisa nyanlända migranter till valfritt program eller valfri åtgärd utan begränsning i tid eller innehåll till vad som erbjuds via introduktionsprogrammet. Detta vidgade omfång skulle i sin tur möjliggöra mer individanpassade och långsiktiga strategier, baserade på tidig kartläggning och bedömning av kompetens.

I samma anda och mot bakgrund av insikten att en storlek inte passar alla kommer utbudet av utbildningsmöjligheter att bli flexiblere. Möjligheten att kombinera svenska för invandrare med yrkesutbildning eller studier på deltid har förbättrats. Mera allmänt har många av regeringens senaste initiativ, t.ex. traineejobb och utbildningskontrakt (Europeiska kommissionen, 2016a, s. 44–45), potential att nå fler stödmottagare genom att beakta både lokala förhållanden och individuella behov. Detta förväntas bidra till att minska kompetensglapp bland flyktingar.

Snabbspårsinitiativ har inletts för att hjälpa nyanlända att snabbare komma in på arbetsmarknaden. De är inriktade på sektorer med brist på arbetskraft och upprättade i samarbete med arbetsmarknadens parter (se faktaruta 4.3.1). Vissa yrken, t.ex. hälso- och sjukvård eller undervisning, visade sig mer framgångsrika än andra (Arbetsförmedlingen, 2016), eftersom inkörningsproblemen var färre, t.ex. när det gäller samordning med relevanta berörda parter (t.ex. arbetsmarknadsparter och kommuner).

Sverige håller också på att stärka insatserna i ett tidigt skede för asylsökande som väntar på att få ett uppehållstillstånd. Omedelbar språkutbildning erbjuds främst av det civila samhällets organisationer. Efter en tid av försöksverksamhet kommer Arbetsförmedlingen att erbjuda ett verktyg som tillåter var och en att själv bedöma och kartlägga kompetens och erfarenheter.

Faktaruta 4.3.1: Fokus på integrering av flyktingar

Flyktingströmmarna nyligen har lett till krafttag i Sverige för att kontinuerligt förbättra arbetet med att integrera flyktingar.

Snabbspårsinitiativet är i synnerhet ett lovande exempel på hur man kan hjälpa nyanlända migranter, även flyktingar, att komma in på arbetsmarknaden snabbare och använda sin kompetens. Arbetsmarknadens parter och Arbetsförmedlingen har satt ihop ett rationellt integrationspaket som gör det möjligt för nyanlända migranter att snabbt etablera sig i yrken i flera branscher med brist på arbetskraft. Paketet riktar sig till nyanlända som har deltagit eller deltar i introduktionsprogrammet (se den löpande texten) eller som har fått sitt uppehållstillstånd under de senaste tre åren. En deltagare får introduktionsbidraget eller ett aktivitetsbidrag. Snabbspårsinitiativet kombinerar inslag av kompetensbedömning med anpassade överbrygningsprogram som inbegriper yrkesinriktad språkundervisning. Efter avslutat program får deltagarna ett yrkesbevis. I december 2016 hade fler än 2 800 människor börjat arbeta i 20 yrken i 13 branscher (Arbetsförmedlingen, 2016).

Ett särskilt intressant exempel är snabbspåret för nyanlända lärare. Sex svenska universitet har tillsammans tagit fram en snabbspårskurs för nyanlända lärare och förskollärare. Kursen är inriktad på flyktingar och asylsökande som har ett utbildningsbevis som lärare eller förskollärare från ett annat land. Programmet kombinerar kompletterande lärarutbildning vid ett av universiteten som ges delvis på arabiska, delvis på engelska, med undervisning i svenska och en praktikperiod på 26 veckor i en skola eller en förskola. Målsättningen är att anställa dessa personer i skolor inom ett år, i motsats till nuvarande genomsnitt på fyra år. Initiativet är träffsäkert med hänsyn till en redan växande lärarbrist: över 70 000 barn i skolålder anlände till Sverige 2015 och ett stort antal av de nyanlända har en bakgrund i undervisning¹. 2016 drog 420 nyanlända lärare nytta av programmet och 2017 kommer ytterligare 720 platser att erbjudas².

¹ På hösten 2015 när arbetet på ett snabbspårsinitiativ för lärare initierades fanns det nästan 1 900 nyanlända vuxna med lärarutbildning från hemlandet. Av dessa var 501 på gymnasienivå, 1 075 på grundskolenivå och 247 på förskolenivå.

² <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/02/nytt-snabbspår-for-larare-och-forskollarare/>
<https://www.lararforbundet.se/artiklar/fast-track-opportunity-for-newly-arrived-teachers-5746935c-ff1d-4611-913b-7cc9336ff593>

Arbete pågår visserligen men en samlad inställning till och hantering av hur migranternas kvalifikationer ska erkännas saknas fortfarande. Universitets- och högskolerådet har fått i uppdrag att samordna ett pilotprojekt inriktat på att skapa en stödstruktur för erkännande av tidigare kompetens och samarbete mellan universiteten. På grund av att det saknas gemensamma referensramar gör många kommuner sin egen validering inom ramen för vuxenutbildningen på orten. Yrkeskunnande och informell kompetens valideras också på näringsgrens- och branschnivå.

Den nya bosättningslagen kan få blandad effekt på människors möjligheter att komma in på arbetsmarknaden. Åtgärden, som ger skyddsbehövande⁽²⁷⁾ 13 månaders tillfälligt

uppehållstillstånd och erkända flyktingar tre år, ger incitament att börja arbeta och kan allmänt sänka antalet arbetslösa invandrare. Men å andra sidan kan en åtgärd som gör förnyelse av uppehållstillståndet avhängigt av omedelbar självförsörjning inverka negativt på människors vilja att uppgradera sin utbildning och utveckla hållbara strategier för integration på arbetsmarknaden. Därför ser lagen inte ut att ligga helt i linje med den långsiktigare investerings- och

uppfyller kraven för att betecknas som flykting enligt Genèvekonventionen, men om vilken det finns tungt vägande skäl att anta att, om personen återsänds till sitt ursprungsland, eller, i fråga om en statslös person, det land där personen tidigare hade sin vanliga vistelseort, skulle utsättas för en verklig risk att lida allvarlig skada. Eftersom de utmaningar skyddsbehövande och flyktingar står inför på arbetsmarknaden är liknande gäller vad som sägs om utmaningar för "flyktingar" också vanligtvis för "skyddsbehövande". Men det finns en skillnad i den rättsliga definitionen som har betydelse här.

⁽²⁷⁾ Status som subsidiärt skyddsbehövande ges till en tredjelandsmedborgare eller statslös person som inte

bredare integreringsstrategi som är kärnan i de långsiktigare åtgärderna, t.ex. det två-åriga introduktionsprogrammet eller snabbspårsinitiativen.

Socialpolitik

Sämre integration på arbetsmarknaden för dem som är födda utanför EU innebär sämre inkomster, men allvarlig materiell nöd är inte utbredd. De som är födda utanför EU löper en mycket större risk för fattigdom och socialt utanförskap än infödda (38,4 % mot 13,7 % 2015). Skillnaden, som hör till de största i Europa, är knuten till deras svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. Detta till trots är den andel av invånarna som är födda utanför EU och som lider svår materiell nöd (2,8 %) bland de lägsta i EU.

Kvinnor födda utomlands är särskilt utsatta för fattigdom under ålderdomen. Ingen verksamhet på arbetsmarknaden eller i genomsnitt färre inbetalningar betyder att dessa kvinnor kan få lägre pension eller möjligen inte ens ha rätt till full garantipension och skulle kunna behöva äldreförsörjningsstöd. Mera allmänt sett framstår kvinnor i åldern 65 år och äldre som en grupp med hög risk för relativ fattigdom (Europeiska kommissionen, 2016 a, s. 48).

I budgeten för 2016 försökte man motverka fattigdom bland de äldre. Beskattningen gjordes mer jämlik mellan inkomster av sysselsättning och andra inkomster. Skatten sänks för dem med basförmåner för att minska skillnaden i beskattning på grund av jobbskatteavdraget som infördes för sysselsättningsinkomster för ett tiotal år sedan.

Parallellt inriktas andra initiativ på att ytterligare tackla skillnader mellan könen. Föräldraledigheten är generös med upp till 480 dagar fram till dess att barnet fyller 12 år (384 dagar måste användas innan barnet fyller fyra år). För att uppmuntra migrantkvinnor att ta sig in på arbetsmarknaden tidigare och tjäna in högre pension har utredningen om föräldraledighet föreslagit att begränsa (från 1 juli 2017) föräldraledighetsdagarna för barn som anländer till Sverige efter att de fyllt ett år. Ett projekt om jämställda pensioner bedrivs inom den särskilda kommittén för de sex politiska partier som enades om pensionsreformen och siktar på att utveckla

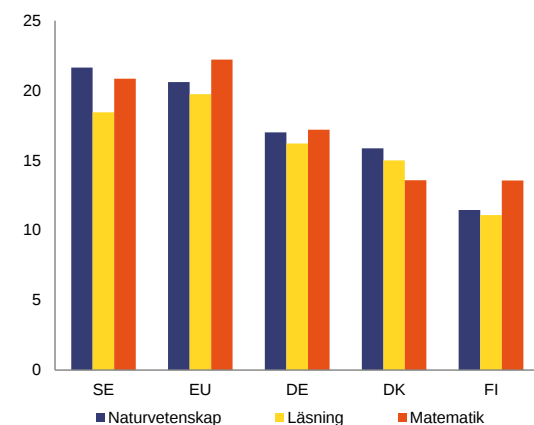
rekommendationer för att angripa könsskillnaderna i pensionerna.

4.3.2 UTBILDNING

Utmaningar

Skolresultat i grundläggande ämnen har förbättrats, efter flera år av vikande resultat. År 2015 visade OECD:s program för internationell utvärdering av elevprestationer (PISA) att elevernas resultat i matematik och läsning hade förbättrats betydligt sedan 2012 och låg i stort sett kvar på samma nivå i naturvetenskaperna. Andelen lågpresterande⁽²⁸⁾ ligger nu nära EU-genomsnittet i alla tre kärnämnen, men är fortfarande större än i grannländerna (diagram 4.3.5). Den negativa utvecklingen vände också enligt resultaten av 2015 års Timss-studie om tendenser i matematik och naturvetenskap, en annan internationell undersökning av grundskoleelever i åttonde klass (13–14 år gamla).

Diagram 4.3.5: Andel lågpresterande enligt PISA 2015

Källa: OECD

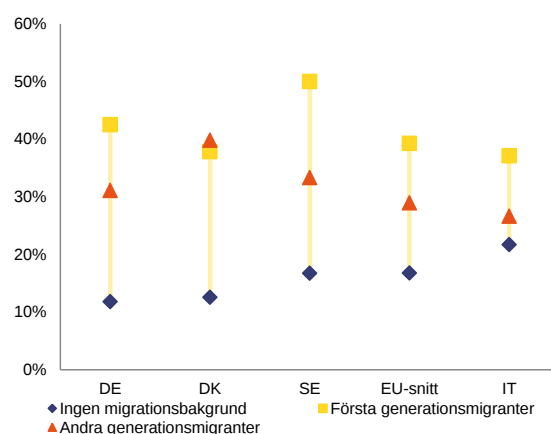
Ökande skillnader i utbildningsresultat. Klyftan har ökat såväl mellan topppresterande och bottenpresterande elever som mellan socioekonomiskt gynnade och mindre gynnade elever. Elever i friskolor lyckas bättre än elever i kommunala skolor. Men om elevernas och skolornas socioekonomiska profil tas med i

⁽²⁸⁾ Enligt PISA är ”lågpresterande” sådana 15-åriga elever, vars grundläggande färdigheter ligger under den lägsta nivå man behöver för att kunna delta fullt ut i ett modernt samhälle.

beräkningen är resultatet det omvända (OECD, 2016b, Europeiska kommissionen, 2016b).

Resultatklyftan mellan utlandsfödda och infödda elever är fortfarande stor. Enligt Pisaundersökningen 2015 var hälften av de utlandsfödda eleverna lågpresterande (diagram 4.3.6). Den andra generationen (dvs. infödda med utlandsfödda föräldrar) har en mindre andel lågpresterande (33,3 %), men resultatklyftan är fortfarande stor jämfört med andelen lågpresterande bland infödda elever (16,7 %) ⁽²⁹⁾. Allmänt sett är andelen unga med högst grundskoleutbildning förhållandevis liten jämfört med EU-genomsnittet (7 % mot 11 % 2015), men skillnaden är väsentlig mellan infödda (5,9 %) och utlandsfödda (13,9 %). Sedan 2006 har skolresultaten bland de utlandsfödda stadigt försämrats. Det finns förmodligen två orsaker: en större andel elever har anlänt i en högre ålder, och de som har invandrat vid en ålder över sju år har i växande utsträckning kommit från länder med svagare skolsystem (Skolverket, 2016b). Dessa svaga skolresultat leder senare i livet till sämre resultat på arbetsmarknaden (se avsnitt 4.3.1).

Diagram 4.3.6: Andel lågpresterande i naturvetenskap efter migrationsbakgrund, 2015

Källa: OECD

Övergången från grundskolan till gymnasieskolan är också en svårighet för många utlandsfödda elever. Efter avslutade obligatoriska grundskolestudier (klass 9, 16 år)

⁽²⁹⁾ Efter det att elevernas socioekonomiska profil rensats bort från uppgifterna har elever med invandrarbakgrund fortfarande en ungefär 2,5 gånger större risk att vara lågpresterande än de infödda.

misslyckas hälften av de elever som anlände efter en ålder av sju år med att komma in på ett nationellt program i gymnasieskolan och hänvisas till ett av de fem introduktionsprogrammen. Siffran stiger till 72 % av dem som anlände under de fyra sista åren av obligatorisk skolgång (12–15 år), medan genomsnittet bland infödda elever är under 10 % (Skolverket, 2015a; Skolverket, 2016c). Introduktionsprogrammen var inledningsvis avsedda att ge kompletterande anpassat stöd till ett litet antal elever med svårigheter i skolan. Men i praktiken förefaller särskilt programmet ”individuellt alternativ” inte lyckas med att ge eleverna rätt kunskaper och färdigheter fram till dess att de lämnar utbildningssystemet. Styrning, struktur och riktlinjer saknas om hur dessa program bör organiseras, och kopplingarna mellan de nationella programmen och introduktionsprogrammen är underutvecklade (SOU, 2016b). För närvarande är drygt hälften av eleverna på programmet ”individuellt alternativ” utlandsfödda, ofta fast i kurser tillsammans med svagt motiverade infödda elever (OECD, 2016a).

Det stora antalet asylsökande som anlände under 2015 innebär nya utmaningar. Enligt Migrationsverket var 40 % av de asylsökande 2015 barn i skolåldern, vilket motsvarar 3 % av Sveriges unga befolkning. Ungefär hälften av alla nyanlända barn är 13 år eller äldre och många av dem har dålig utbildningsbakgrund. Dessa elever hamnar ofta i mindre gynnade skolor, främst till följd av bostadssegregering men situationen förvärras av politiken som möjliggör fritt skolval (Edmark et al., 2014). Detta begränsar kontakterna mellan utlandsfödda och infödda elever, och kan bidra till en långsammare språkinläring och begränsad uppbyggnad av nätverk för långsiktig integrering (OECD, 2016a).

Det är fortfarande en utmaning att rekrytera och hålla kvar yrkesutbildade lärare. Lärare lämnar yrket (SOU, 2016c) och lärarkåren åldras: 44 % av lärarna i gymnasiet och 38 % av lärarna i grundskolan är 50 år eller äldre. Detta är bland de högsta siffrorna av alla OECD-länder (OECD, 2016c). Ungefär 60 000 nya heltidsanställda lärare måste rekryteras fram till 2019 för att fylla behoven (Skolverket, 2015b). Den kraftiga ökningen av antalet nyanlända elever kräver egentligen att 3 200 heltidsanställda lärare genast rekryteras på gymnasienivå, enligt beräkningar från utbildningsdepartementet. Läraryrkets låga

status och löner, som senare i karriären ligger under medelvärdet både för OECD och EU-OECD (10 % respektive 20 %), lägger dock fortfarande hinder i vägen för att rekrytera och behålla lärare (OECD, 2014b och 2016c).

Politiska åtgärder

Nyligen vidtagna åtgärder syftar till att förbättra skolresultaten och elevernas grundläggande färdigheter. Regeringen prioriterar ”tidiga insatser”, dvs. de första skolåren, och fortsätter att anslå statsbidrag (2,3 miljarder kronor eller 0,2 miljarder euro per skolår i 2017 års budget) till förskoleåret och skolåren 1–3 (7–9 år). Huvudmän och skolor kan använda statsbidraget till att minska antalet elever per klass och anställa fler lärare eller speciallärare. Enligt läsa-skriva-räkna-garantin som ska träda i kraft 2018 ska alla elever ha baskunskaper i läsning, skrivning och räkning när de går ut tredje klass. För att garantin ska fungera föreslås en obligatorisk kartläggning av färdigheter redan under förskoleåret och därefter diagnostiska prov i årskurs ett och tre tillsammans med en rättighet att få stödundervisning i räkning, läsning och skrivning (SOU, 2016d). Åtgärden kan potentiellt bli både verksam och kostnadseffektiv på lång sikt, om den genomförs systematiskt i hel skolsystemet.

Integrering av nyanlända i skolsystemet är en prioritering. Alla barn som anländer till Sverige erbjuds skolgång inom en månad efter deras ankomst. Mottagningen i skolorna är dock fortfarande i stort ett område som sköts av kommunerna och skolledarna, men riktlinjer från den statliga förvaltningen håller på att bli normgivande. Den 1 januari 2016 trädde en förordning i kraft om att kartläggning av kunskaper som underlag för inplacering i årskurs och planering av undervisningen. Under det första året obligatorisk skolgång kan nyanlända elever erbjudas introduktionskurser för att ge dem det stöd de behöver innan de kan börja i den allmänna undervisningen. Eftersom introduktionskurserna inte får vara längre än två år och eleverna placeras i en vanlig klass parallellt med introduktionskursen, bör systemet säkerställa en fasad övergång. Allmänt sett tillåter det kommunala oberoendet skolorna att anpassa sig till de lokala förutsättningarna för integration. Men oberoendet stöts endast delvis av uppföljning av resultaten, och nationella riktlinjer om minimikrav

används sparsamt. Vidare saknas det mekanismer som skulle kunna sprida framgångsrika insatser och harmonisera stödsatser för integration.

Regeringen ökar de ekonomiska incitamenten för att göra läraryrket attraktivare. Regeringen har öronmärkt 3 miljarder kronor (0,3 miljarder euro) per år för att höja lärarnas löner. Från och med läsåret 2016/2017 får ungefär 60 000 legitimerade lärare (dvs. ca 30 % av alla lärare) en löneökning på i genomsnitt 3 000 kronor (317 euro) per månad. Karriärstegsreformen, som lanserades 2013, ger också ett lönelöft kopplat till karriärsteg för en av sex lärare, dvs. 5 000 kronor (528 euro) per månad för förstelärare ⁽³⁰⁾ och 10 000 kronor (1056 euro) per månad för lektorer ⁽³¹⁾. Alla löneökningar är naturligtvis välkomna, men det återstår att se om dessa två åtgärder kan fungera / genomföras samtidigt.

Regeringen fortsätter att stödja fortbildning för lärare och siktar på att åtgärda den allt större bristen på lärare. Tre av fyra lärare i matematik i grundskolan och gymnasieskolan (över 35 000 lärare) har deltagit i matematiklyftet sedan starten 2012. Programmet bygger på kollegialt lärande och har erbjudit lärare nya verktyg och metoder samt format deras undervisning på basis av elevernas olika behov (Skolverket, 2016d). Ytterligare utredning krävs men programmet kan mycket väl ha bidragit till att vända den tidigare negativa trenden i elevernas resultat i matematik. Regeringen föreslår också fler alternativa vägar till läraryrket och stödjer utbildning av nyanlända vuxna till lärare och studiehandledare på modersmål (se faktaruta 4.3.1). Regeringen kommer också att finansiera ca 3 600 nya studieplatser inom den högre utbildningen för förskollärare och lärare med fokus på lärare i svenska som andraspråk. Dessa åtgärder kan motverka lärarutbildningens sjunkande status i jämförelse med andra yrkesval.

⁽³⁰⁾ Lärare som särskiljer sig genom sin skicklighet i undervisning.

⁽³¹⁾ Lärare som har avlagt en examen på forskarnivå (licentiat- eller doktorsexamen).

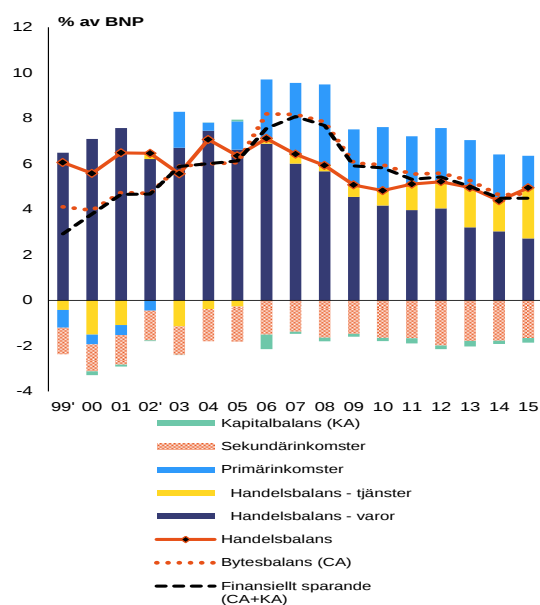
4.4 INVESTERINGAR

4.4.1 EXTERN KONKURRENSKRAFT

Bytesbalans

Överskottet i bytesbalansen låg stadigt på ca 4,7 % av BNP, efter att kontinuerligt ha sjunkit från en topp på 8,2 % 2008 vid finanskrisen. Överskottet från varuexporten har gradvis krympt under det senaste årtiondet, med sedan 2010 har ett växande bidrag från tjänstehandeln i stora drag kompenserat för detta (diagram 4.4.1). Sammantaget registrerar Sverige fortsatt ett relativt stort överskott i bytesbalansen, precis som har varit fallet i över två årtionden.

Diagram 4.4.1: Bytesbalans

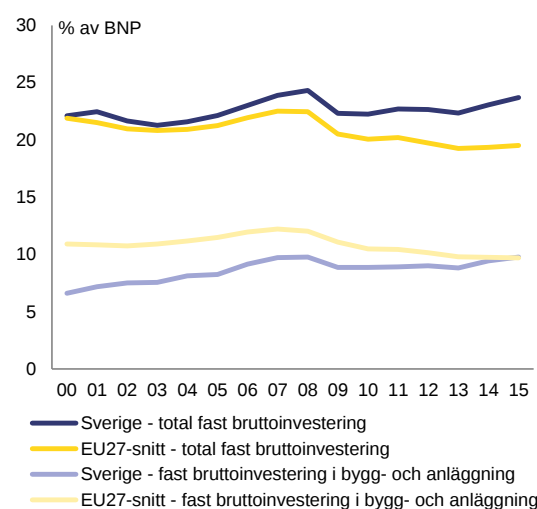
Källa: Europeiska kommissionen

Det samlade överskottet i bytesbalansen kan dock ge en något förskönad bild av de faktiska förhållandena i ekonomin. En växande del av överskottet (över 2 procentenheter 2015) härrör från förmedlingshandel och vinstmedel från direkta investeringar. Detta är en återspeglning av de svenska multinationella företagens verksamhet utomlands som har en begränsad koppling till inhemska beslut om investeringar och sparande. Vidare bidrar statistiska svårigheter att riktigt mäta förmedlingshandel till inkonsekvenserna mellan bytesbalansen och kapitalbalansen (Europeiska kommissionen, 2016a). Det är således inte säkert att överskottet fortfarande visar på stark nettoutlåning.

Överskottets utåtriktade spridningseffekter via handels- och finanskanalerna verkar begränsade. Sveriges import och totala efterfrågan ökar snabbare än EU-genomsnittet, och finansiella spridningseffekter till Baltikum har varit ganska blygsamma (Europeiska kommissionen, 2016a). Sverige är visserligen en viktig handelspartner för flera EU-medlemsstater, men effekterna av dess efterfrågan på angränsande EU-partner är relativt begränsade. Allmänt ger överskottet därför inte upphov till några betydande externa risker för andra ekonomier.

De underliggande orsakerna till det fortsatta överskottet i bytesbalansen är dessutom främst högt sparande, inte underinvestering. Sverige drar ifrån EU-genomsnittet när det gäller totala investeringar (mätt i fasta bruttoinvesteringar) och har efter hand hunnit ikapp när det gäller investeringar i bygg- och anläggning, ett område där man historiskt sett har släpat efter (diagram 4.4.2). Landets investeringsnivå är vidare betydligt högre än i jämförbara länder med liknande överskott i bytesbalansen och historiskt låga investeringar i bostäder och infrastruktur (t.ex. Tyskland, Nederländerna och Danmark). Sveriges förhållandevis höga investeringsnivå överskrider dock av sparkvoten, som har legat stabilt på nära 30 % sedan 2010.

Diagram 4.4.2: Fasta bruttoinvesteringar, jämfört med EU-genomsnittet

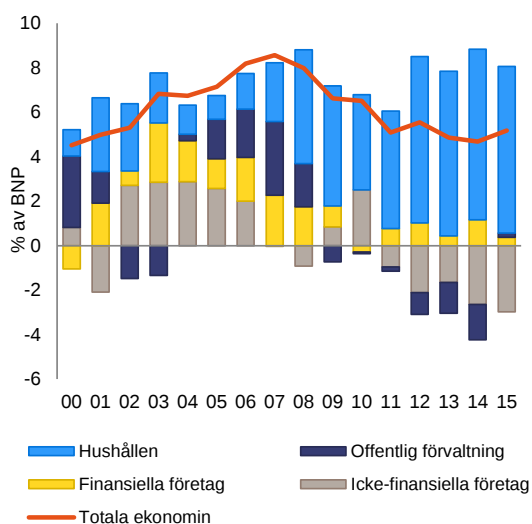
Källa: Europeiska kommissionen

Hushållssektorn har i synnerhet stora och gradvis ökande nettobesparingar. År 2015 var

hushållens bidrag till nettobesparingar 7,5 % av BNP (se diagram 4.4.3), vilket svarar mot en sparkvot på ca 18 % av disponibel inkomst. Sparandet går främst tillbaka på omfattande privat pensionssparande, vilket delvis är ett resultat av pensionsreformen på 1990-talet som införde ett avgiftsbestämt system som håller de offentliga pensionerna på en konstant nivå i procent av BNP. Detta innebär att en större del av kostnader kopplade till åldrande flyttades till framtidens pensionärer, vilket uppmuntrade hushållen att spara mer.

Hushållens stora sparande är också kopplat till hushållens stora bolån. Det behövs tillräckligt sparande för att antingen kontinuerligt betala av lånen eller bygga upp tillräckligt stora inkomstbringande tillgångar för att fortsätta betala kostnaderna för lånen efter pensioneringen. I realiteten har hushållen främst gjort det senare, eftersom begränsade krav på amortering och skatteincitament som gynnar stora lån gör det mindre lockande att betala tillbaka (se avsnitt 4.2.3).

Diagram 4.4.3: Nettoutlåning och nettouplåning per sektor

Källa: Europeiska kommissionen

som it, kommunikation och företagstjänster) varit fortsatt stark, särskilt under perioden efter krisen. Men det positiva bidraget till den samlade exportmarknadsandelen har inte varit tillräckligt stort för att kompensera för förlorad varuexport, som fortfarande utgör ca två tredjedelar av all export.

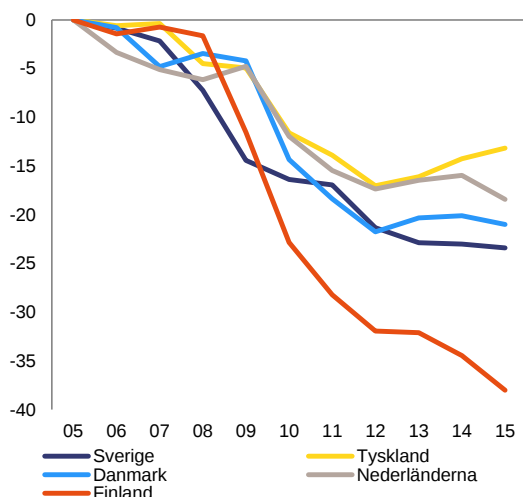
Denna över det längre perspektivet stadigt sjunkande exportmarknadsandel beror på förskjutningar i globala handelsmönster och drabbar många mogna industriekonomier.

Sveriges samlade förlust i världsmarknadsandelar under de senaste tio åren uppgår till ca 23 %. Detta ligger i stort sett i linje med av tradition jämförbara länder med liknande fokus på export med högt förädlingsvärde, t.ex. Danmark och Nederländerna (se diagram 4.4.4), medan Finland har genomlevt ett mycket brantare fall i marknadsandel. Tyskland har lyckats något bättre sedan början av detta årtionde, eftersom landet lyckades vinna en större andel av exporten till de asiatiska marknaderna med allmänt sett snabbare tillväxt. Den bakomliggande orsaken till denna övergripande utveckling mot lägre marknadsandelar för mogna ekonomier är att tillväxtekonomiernas ökande handelsvolym efter hand integrerats i de globala leveranskedjorna, och detta har lett till att världshandeln har vuxit snabbare än vad exporten från många industriländer har vuxit (Europeiska kommissionen, 2016a, s. 16).

Exportresultat

Sveriges andel av den globala exporten har sjunkit stadigt sedan början av 2000-talet på grund av att varuexportens marknadsandel kontinuerligt minskat. Med undantag för 2008–2009 har tjänsteexporten (främst i sådana sektorer

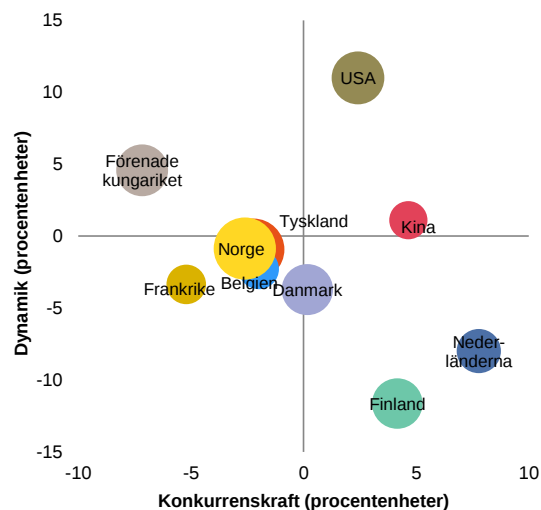
Diagram 4.4.4: Samlad förlust i exportmarknadsandelar sedan 2005 för Sverige och jämförbara länder

Källa: Europeiska kommissionen

Sveriges exportmarknadsförluster har förvärrats av att efterfrågan återhämtat sig långsamt hos dess viktigaste handelspartner och av att landet specialiserat sig på investeringsvaror. Geografiskt är Sveriges export inriktad på flera handelsdestinationer (t.ex. Danmark, Finland och Nederländerna), som upplever allt sämre dynamik på marknaderna och till följd därav krympande importtillväxt (se diagram 4.4.5). Framträdande branscher i Sveriges profil är maskinteknik, kemikalier, läkemedel och transportutrustning (utöver basprodukter från skogen, t.ex. trä och papper). De flesta av produkterna är kapitalvaror, som drabbades av synnerligen svag efterfrågan i efterdyningarna av krisen.

Diagram 4.4.5: Konkurrenskraft och dynamik i Sveriges 10 främsta varuexportdestinationer 2011-2015

Anm.: Bubblornas storlek anger destinationens andel av Sveriges totala export. "Dynamik" är ett mått på efterfrågetillväxt i respektive exportdestination: det mäter hur mycket ett visst lands totala import ökar i förhållande till hur mycket den globala importen ökar. "Konkurrenskraft" är i detta sammanhang ett mått på Sveriges exportresultat till en viss destination i jämförelse med konkurrerande exportländer: det mäter hur mycket Sveriges export till ett visst land ökar i förhållande till hur mycket det landets totala import ökar.

Källa: Databasen UN COMTRADE, Europeiska kommissionen.

Regeringen har genomfört en ny exportstrategi för att angripa krympande exportmarknadsandelar. Regeringen siktar på att öka exporten och de utländska investeringarna (Europeiska kommissionen, 2016a, s. 18). Offentliga myndigheter, organisationer och regionala aktörer samarbetar för att i) utbyta erfarenheter om olika typer av främjande verksamhet, ii) identifiera produkter och tjänster som kan marknadsföras internationellt samt iii) stå i kontinuerlig kontakt med näringslivet. Dessutom samordnar Tillväxtverket etableringen av sex regionala exportcentrer. Information om exportmarknader och praktiska råd har lagts till den samlade kontaktpunkten för företag.

De vikande exportmarknadsandelarna tyder inte på någon underliggande försämring i konkurrenskraft. Såsom klarlagts tidigare rör det sig främst om en bredare tendens som påverkar många exportinriktade industriekonomier. Detta är en slutsats som vidare stöds av mätningar av kostnadskonkurrenskraften: den reala effektiva växelkursen sjönk med ca 8 % under en

treårsperiod fram till slutet av 2015 (främst på grund av att den svenska kronan försvagades), och enhetsarbetskostnaderna har utvecklats i stort sett i linje med euroområdet under de senaste åren. Sverige lyckas också bra med den icke-kostnadsrelaterade konkurrenskraften, även på grund av ett attraktivt företagsklimat och generellt övertygande resultat på området forskning, utveckling och innovation (Europeiska kommissionen, 2016a, s. 17). Inget tyder således på att vikande exportmarknadsandelar skulle tyda på djupare konkurrenskraftsproblem.

4.4.2 INVESTERINGSSITUATIONEN

Investeringar i bostäder

Investeringarna i bostäder ökar visserligen, men de är fortfarande otillräckliga för att åtgärda bostadsbristen. Diagram 4.4.2 visar att investeringarna i bygg- och anläggning har ökat gradvis från en låg utgångspunkt och är nu ungefär i nivå med EU-genomsnittet (men investeringarna i just bostäder är fortfarande något lägre). Såsom påtalat i avsnitt 4.2.2 har Sverige en strukturell bostadsbrist, särskilt i storstadsområdena. Vissa utsatta befolkningsgrupper, särskilt människor med invandrarbakgrund, har särskilt svårt att hitta ett överkomligt boende. Bostadsbristen följer på en lång period av underinvesteringar i nybyggnation⁽³²⁾, förorsakad av en kombination av flaskhalsar (se *Utbudssidan*, avsnitt 4.2.2).

Investeringar i infrastruktur

Trots övergripande bra makroekonomiska resultat ligger Sveriges infrastrukturinvesteringar dåligt till i en internationell jämförelse. Bland EU:s medlemsstater ligger Sveriges infrastruktur kvalitetsmässigt på åttonde plats i rapporten om den globala konkurrenskraften, och järnvägarna rankas lägst (15:e plats) (World Economic Forum, 2016). Järnvägarna hade vunnit på ökade investeringar i underhåll och utveckling i stora delar av nätverket, även förbindelserna med utlandet. I en utredning om järnvägssystemets organisation från december 2015 framhölls

behovet av en övergripande strategi för användningen av järnvägarna, i synnerhet mot bakgrund av förslag på investeringar i höghastighetståg. Förutom direkt påverkan kunde infrastrukturinvesteringar också innebära bättre tillgång till nya områden och skapa nya möjligheter för bostadsbyggande, vilket skulle lindra den nuvarande bristen.

Regeringen har vidgått de infrastrukturrelaterade utmaningarna i de senaste budgetförslagen och i särskilda investeringsplaner för höghastighetståg. Den nuvarande budget på ca 9 miljarder kronor (0,9 miljarder euro) ligger fast för 2016–2018, men en betydande ökning på omkring 6 miljarder kronor (0,6 miljarder euro) har föreslagits för 2019 och 2020 med särskilt fokus på underhåll av infrastrukturen. Att transportsystemet är viktigt framgår av den nationella planen för transportsystemet, där man planerar att öka investeringarna i hela transportsystemet under perioden 2018–2029 med 20 % jämfört med föregående programperiod 2014–2025 (från 515 miljarder kronor eller 54,4 miljarder euro till 622,5 miljarder kronor eller 65,8 miljarder euro). Vidare gav regeringen sitt stöd till höghastighetsjärnvägar mellan storstadsregionerna i lagen om infrastruktur 2016. Regeringen söker bred politisk förankring för dessa investeringsprojekt som kommer att inverka på den offentliga investeringsbudgeten under lång tid.

4.4.3 FÖRETAGSKLIMAT

Företagen verkar i ett högkvalitativt och konkurrenskraftigt företagsklimat. På flera områden är landet i en klass för sig, bl.a. offentlig förvaltning, tillgång till finansiering, innovation och internationalisering av företagen. Myndigheterna utövar tillsyn över framstegen och bedömer politiska åtgärder regelbundet så att problem klarläggs och behandlas i ett tidigt skede.

Sverige har generellt bra resultat när det gäller att ta itu med regleringshinder och administrativa bördor, även om vissa specifika utmaningar kvarstår. De små och medelstora företagen uppskattar att spelreglerna är stabila (Europeiska kommissionen, 2016c). Nyligen kortades tidsåtgången för att starta ett nytt företag från tio till fem dagar. Den tid som krävs för att

⁽³²⁾ Boverket uppskattar att 710 000 nya bostäder behövs inom de kommande tio åren, något som kommer att kräva en avsevärd uppväxling i byggverksamheten.

överlåta egendom mellan två lokala företag har vidare halverats till 14 dagar, och portalen för e-affärer⁽³³⁾ breddar stadigt sitt utbud av tjänster och fungerar som en samlad kontaktpunkt för företagsrapportering. Att offentlighetens tjänster håller hög kvalitet framgår också av Världsbankens indikator på statsförvaltningseffektivitet⁽³⁴⁾, som ger Sverige en av de högsta noteringarna bland EU:s medlemsstater. Däremot upplever företagen bristen på kvalificerad arbetskraft som ett väsentligt hinder för att göra affärer (World Economic Forum, 2016, s. 330) och för tillväxt (Företagarna, 2016). Slutligen saknas det regler och förfaranden för hur företag ska göra för att flytta sitt säte till och från Sverige.

När det gäller insolvensförfarandena ligger Sverige i stort sett i linje med EU-genomsnittet. Enligt Världsbankens ranking av hur väl insolvens åtgärdas (Världsbanken, 2016) är återvinningsgraden vid insolvens ganska låg (77,9 cent per dollar, 12:e plats i EU) och insolvensförfarandet är tidskrävande (två år, 15:e plats i EU).

Sverige är bland de bäst presterande länderna i Europa när det gäller tillgång till finansiering för små och medelstora företag, och myndigheterna säkerställer fortsatt ett attraktivt finansieringsklimat för företagen. Förutsättningarna förbättrades ytterligare under 2016: de små och medelstora företagen rapporterade ökad beredskap från bankernas sida att tillhandahålla kredit i en nyligen av kommissionen genomförd enkät⁽³⁵⁾ och betydligt färre små eller medelstora företag angav att de fått avslag än 2015. Färre små och medelstora företag hade svårt att få tillgång till offentliga finansiella stödsystem. När det gäller riskkapital för nybildade och växande företag ligger Sverige klart över EU-genomsnittet. I en utredning initierad av regeringen föreslogs vidare att offentliga finansiella instrument kunde passa de små och medelstora företagens behov bättre om befintliga

fonder riktade mot små och medelstora företagen slogs samman, om en särskilt utformad fond för stöd till försöksverksamhet och startfinansiering för små och medelstora företag skapades och om ett nationellt utvecklingsbolag etablerades för att tjäna som fond-i-fond och få riskkapitalmarknaden att växa (Europeiska kommissionen, 2016c). De små och medelstora företagen har också haft fördel av finansiellt stöd från Europeiska investeringsfonden, som har ingått avtal med ett antal viktiga mellanhänder, t.ex. Norrlandsfonden, ALMI Företagspartner, Svensk Exportkredit och Tillväxtverket, inklusive *Swedish Venture Initiative*⁽³⁶⁾ på 235 miljoner euro.

Systemet för offentlig upphandling är generellt sett effektivt och välfungerande, bortsett från några specifika brister. Meddelanden om tilldelning av kontrakt innehåller information om kontraktets pris i mycket liten utsträckning (i 27 % av alla meddelanden, jämfört med 96 % i Europeiska ekonomiska samarbetsområdet), något som gör det omöjligt att fastställa omotiverade kontraktsändringar eller om priserna motsvarar marknadspriser. Trots att e-upphandling – i allmänhet en insynsfrämjande metod – används långt utöver EU-genomsnittet, ger förfarandena vid offentlig upphandling fortfarande otillräcklig insyn i vissa fall. Detta kan särskilt missgynna utländska företag och de små och medelstora företagen, vilka faktiskt deltar i liten utsträckning mätt med internationell måttstock: gränsöverskridande direktupphandling (1,5 %) är lägre än i Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (1,8 %) och de små och medelstora företagens andel av de tilldelade offentliga kontraktens totala värde (19 %) ligger också klart under genomsnittet (29 %). Slutligen kvarstår det större problemet att upphandlingsstrategin har kraftig slagsida mot statsförvaltningens behov, medan allvarliga svagheter finns kvar på lokal nivå (t.ex. större antal direktupphandlingar).

⁽³³⁾ Portalen för e-affärer finns på <http://www.verksam.se>

⁽³⁴⁾ Hela uppsättning indikatorer finns på <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx>

⁽³⁵⁾ De fullständiga resultaten av 2016 års studie om tillgång till finansiering för små och medelstora företag (Safe) som genomfördes av Europeiska kommissionen tillsammans med Europeiska centralbanken finns på: <http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/data-surveys>

⁽³⁶⁾ *Swedish Venture Initiative* kombinerar medel ur europeiska struktur- och investeringsfonderna (Esif) med Europeiska fonden för strategiska investeringar (Efsi). Förutom initiativet för små och medelstora företag har Efsi (via Europeiska investeringsbanken) garanterat investeringar i Långmarkens vindkraftspark i Värmland, bredbandsnät och digitala medier på mer än 215 miljoner euro.

Faktaruta 4.4.1: Investeringsutmaningar och reformer i Sverige

Makroekonomiskt perspektiv

Total investeringsnivå i procent av BNP har legat över EU-genomsnittet under det senaste årtiondet. Vissa underavdelningar, t.ex. investeringar i bygg- och anläggning, som tidigare legat under EU-genomsnittet har också börjat öka. Bostadsbyggandet har i synnerhet ökat kraftigt och var en viktig drivkraft bakom de ökande investeringarna. Investeringarna i maskiner, utrustning och FoU ökade också under 2015 och 2016. Investeringarna spås öka i en lägre men ändå stadig takt parallellt med att kapacitetsbegränsningar börjar bli kännbara i vissa branscher. De offentliga investeringarna, främst bostäder, hälso- och sjukvård samt utbildningsinfrastruktur, väntas ta fart 2017.

Bedömning av hinder för investeringar och pågående reformer

Offentlig förvaltning/ Företagsklimat	Regleringshinder och administrativ börda		Finansiell sektor/ Beskattning	Beskattning	
	Offentlig förvaltning			Tillgång till finansiering	
	Offentlig upphandling/ Offentligprivata partnerskap			Samarbete mellan akademien och företagen	
	Rättsväsendet		Forskning, utveckling och innovation	Finansiering av forskning, utveckling och innovation	
	Regelverk vid insolvens			Företagstjänster/ Reglerad yrkesverksamhet	
	Konkurrensregler och regleringsramverk		Sektors-specifik reglering	Detaljhandel	
Arbetsmarknad/ Utbildning	Lagstiftning om anställningsskydd och ramverket för anställningsavtal			Bygg- och anläggningsverksamhet	CSR
	Löner och lönesättning			Digitala ekonomin/ Telekommunikationer	
	Utbildning			Energi	
				Transporter	

Teckenförklaring:	
	Inga hinder för investeringar konstaterade
CSR	Hinder för investeringar, omfattas av landspecifik rekommendation
	Inga framsteg
	Begränsade framsteg

	Vissa framsteg
	Stora framsteg
	Helt åtgärdat

Hindren för investeringar i Sverige är i regel små (Europeiska kommissionen, 2015d). Beslut har fattats om några reformer av upphandling (se avsnitt 4.4.3), forskning och innovation (se avsnitt 4.5.1) och investeringar i bygg- och anläggningsprojekt. Men det finns fortfarande utrymme för fler åtgärder, särskilt när det gäller att tackla hindren för bygg- och anläggningsprojekt (se avsnitt 4.2.2).

De viktigaste hindren för investeringar och prioriterade insatser under beredning

1. Investeringar från de små och medelstora företagen skulle bli hjälpta av bättre insyn i förfaranden för offentlig upphandling. Andelen kontrakt som går till små och medelstora företag är mycket liten. En upphandlingsstrategi, som antogs i juni 2016, syftar till att främja konkurrens, stimulera innovation och utveckla nya produkter och tjänster.
2. Samarbetet mellan akademien och de stora företagen ser ut att fungera ganska bra, men samarbetet med de små och medelstora företagen kunde förstärkas. Den nya propositionen om forskning, Kunskap i samverkan, är inriktad på mer samverkan av denna typ. Det nyligen lanserade *Swedish Venture Initiative* understödjer dessutom tillgång till riskkapital för nybildade, snabbväxande företag.
3. Investeringar i bygg- och anläggningsprojekt hålls tillbaka av ett antal inbördes kopplade hinder. Sverige har gradvis genomfört ett antal politiska åtgärder som tacklar flaskhalsarna (t.ex. rationalisering av planeringsprocessen) och kopplat dem till ekonomiskt stöd ur budgeten. I juni 2016 la myndigheterna fram en 22-punktsplan med ytterligare åtgärder (se avsnitt 4.2.2).

4.5 SEKTORSPOLITIK

4.5.1 FORSKNING, UTVECKLING OCH INNOVATION

Sverige är en av världens mest innovativa ekonomier. Landet har glädje av en utmärkt vetenskaplig bas, högkvalificerade mänskliga resurser samt närvaro av många internationellt konkurrenskraftiga företag i tillverknings- och tjänstesektorn. Men en liten nedgång har givit sig till känna på senare år både när det gäller innovationsresultat (europeiska resultattavlans innovationsindex: från 0,722 år 2013 till 0,704 år 2015⁽³⁷⁾) och företagens FoU-intensitet (från 2,59 % år 2008 till 2,27 % år 2015).

För en liten, öppen, kunskapsbaserad ekonomi som Sverige är det viktigt att vara attraktiv för både inhemska och utländska företagsinvesteringar i forskning och innovation. Hittills har Sveriges innovationsmodell främst förlitat sig på ett begränsat antal multinationella företag och ännu inte fullt utnyttjat potentialen hos innovativa små och medelstora eller nystartade företag. Ekonomins konkurrenskraft och innovationsförmåga hålls tillbaka något av otillräckliga ramvillkor för små och medelstora företag, bristande samverkan mellan de små och medelstora företagen och akademien samt risken för bristande utbud av högkvalificerade mänskliga resurser.

När det gäller innovationsvänliga ramvillkor för små och medelstora företag finns det utrymme för att förbättra produkt- och tjänstemarknadernas flexibilitet. Sveriges plats i rankingen enligt underindikatorerna för *hinder för entreprenörskap* och *hinder för handel och investeringar* inom OECD:s indikator för produktmarknadsreglering⁽³⁸⁾ är inte lysande, vilket förmodligen beror på det komplicerade regelverket. Totalt sett ligger landet endast på 19:e plats bland EU-länderna. Förbättringar på detta område kan ytterligare minska de hinder som innovativa små och medelstora företag ställs inför när de startar och utvecklar sin verksamhet.

De befintliga försöken med öppna, levande laboratorier och systemet med stiftelser för forskning och innovation är väsentliga för att främja samverkan mellan universiteten och de små och medelstora företagen. Sådana initiativ som de fem strategiska samverkansprogrammen⁽³⁹⁾ är välkomna eftersom de siktar på system- och probleminriktad innovation baserad på stabil samhällspolitisk enighet med långsiktiga mål. Näringslivet har vanligen en drivande roll, men nyckelaktörer i forsknings- och innovationssystemet deltar också. Målsättningen är att skapa innovativa lösningar som stärker konkurrenskraften och lyfter lokala eller nationella styrkeområden till de internationella marknaderna.

Det finns en risk för att ekonomins innovationsresultat kommer att hämmas av otillräcklig tillgång på högkvalificerat mänskligt kapital, särskilt inom naturvetenskap och ingenjörsvetenskap. Antalet nyexaminerade i naturvetenskap och ingenjörsvetenskap per tusen i åldersgruppen 25–34 år har sjunkit från 16,8 år 2012 till 15,5 år 2014. Därmed hamnar Sverige under EU-genomsnittet (17,6). Trots att många företag investerar i IKT-utbildning för sina anställda finns det dessutom en brist på personal med specialkunskaper på området. Detta hänger delvis samman med gradvis sjunkande utbildningsresultat: andelen nya högskoleutbildade i databehandling per tusen i åldersgruppen 25–34 år placerar Sverige endast på 16:e plats i EU. Om man inte lyckas vända dessa trender kan Sverige ställas inför en brist på hög kompetens inom vetenskap, teknik och ingenjörskonst i framtiden. Detta skulle kunna ha en negativ inverkan på produktiviteten och innovationen i landet, och i slutändan bli ett hinder för FoU-investeringar.

Regeringen har inlett flera initiativ för att ytterligare förbättra innovation och konkurrenskraft. Det nya initiativet ”Smart industri” inleddes 2016 och siktar på att höja konkurrenskraften och innovationsresultaten under

⁽³⁷⁾ https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en

⁽³⁸⁾ <http://www.oecd.org/eco/growth/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

⁽³⁹⁾ De samverkansprogram som ingår i initiativet är i) nästa generations resor och transporter, ii) smarta städer, iii) cirkulär och biobaserad ekonomi, iv) life science och v) uppkopplad industri och nya material. Mer information finns på: <http://www.regeringen.se/artiklar/2016/06/strategiska-samverkansprogram---en-kraftsamling-for-nya-satt-att-mota-samhallsutmaningar/>

de närmaste åren. Dessutom kommer den nya forskningslagen 2017–2020, som underställdes riksdagen i november 2016, att stödja både grundforskning och tillämpad forskning liksom även utveckling av mänskliga resurser genom extra anslag i budgeten på ca 2,8 miljarder kronor (0,3 miljarder euro) 2017–2020. Mycket av budgetanslagen kommer att gå till universiteten (1,3 miljarder kronor eller 0,14 miljarder euro) för att förbättra karriärmöjligheterna för forskare och främja spetsforskningen, förmå universiteten att delta i mer yttre samverkan för att tackla samhällsutmaningar och främja en jämn könsfördelning.

4.5.2 ENERGI, RESURSER OCH KLIMAT

Klimatpolitik

Den parlamentariska miljömålsberedningen har tagit fram ett långsiktigt klimatpolitiskt ramverk. I juni 2016 la beredningen fram ett omfattande betänkande där man föreslog långsiktiga mål och indikatorer för att göra landet koldioxidneutralt 2045. De föreslagna målen inbegriper en minskning av växthusgasutsläppen med 85 % till 2045 jämfört med 1990 års nivåer, liksom ett mål på 63 % minskning till 2030 och på 75 % minskning till 2040 jämfört med 1990 års nivåer i de sektorer som inte omfattas av EU:s utsläppshandelssystem. Beredningen föreslog också särskilda mål för transporter. Förslagen stöds av en majoritet av partierna i riksdagen. Regeringen väntas nu lägga fram en klimatlag för riksdagen.

Ytterligare minskningar av utsläppen från transportsektorn planeras med hjälp av skatteincitament och försöksverksamhet. Insatserna riktas mot fordon med låga koldioxidutsläpp och teknologier som exempelvis biodrivmedel, vilka har blivit en viktig del av energiförsörjningen. Fram till 2030 siktar Sverige på att sänka utsläppen av växthusgaser från inhemska transporter med 70 % jämfört med nivåerna 2010.

Sverige väntas uppfylla sitt EU-mål för 2020 för utsläpp av växthusgaser (sektorer som inte omfattas av EU:s utsläppshandelssystem) med bred marginal (se bilaga A). Men koldioxidutsläpp från transporter, som svarar för

33 % av Sveriges samlade växthusgasutsläpp och för mer än 50 % av utsläppen utom utsläppshandelssystemet, är en särskild politisk utmaning.

Landets nuvarande nationella klimat- och energimål för 2020 går ibland längre än EU-målen. I dessa ingår en minskning med 40 % av de samlade växthusgasutsläppen till 2020 jämfört med nivån 1990, en andel på minst 50 % förnybar energi av slutlig energianvändning, 10 % förnybar energi i transportsektorn samt 20 % bättre energieffektivitet.

Trots att Sverige väntas överträffa sitt växthusgasmål för 2020 har regeringen som målsättning att göra mer fram till dess. I juli 2016 förklarade regeringen att den kommer att köpa och annullera upp till 7 miljoner ton utsläppsrätter per år i EU:s system från 2018 och framåt. Den har också för avsikt att annullera eventuellt överskott på sin årliga tilldelning 2013–2020 för sektorer utom EU:s utsläppshandelssystem. Regeringen har också höjt anslagen till klimatinvesteringsprogrammet till totalt 3,5 miljarder kronor (0,37 miljarder euro) för 2015–2020 och leder ett initiativ som kallas fossilfritt Sverige för att stimulera industrin och andra berörda parter att fasa ut fossila bränslen.

Sveriges energipolitik bidrar vidare väsentligt till att förbättra resurseffektivitet och utsläppsreduktion. Landet har en välutvecklad avfallspolitik som främjar återvinning och återanvändning och lyckades återvinna nästan 100 % av allt kommunalt avfall 2013.

Energi

En långsiktig strategi håller på att etableras på grundval av rekommendationer från en partiövergripande energikommission. Den politiska överenskommelse som nåddes i juni 2016 (stödd av regeringen och tre oppositionspartier) inbegriper målsättningen att använda uteslutande förnybar energi för elförsörjningen 2040, varvid man samtidigt betonar att detta inte får förstås som ett förbud mot kärnkraft från det datumet, vilket ger intryck av svårnådd kompromiss. Till den överenskommelsen fogade man i november 2016 ett mål för 2030 på 50 % bättre energiintensitet jämfört med 2005. Energikommissionens slutrapport lämnades till regeringen den 9 januari

2017. Regeringen väntas lägga fram ett lagförslag för riksdagen 2017 baserat på rapporten.

Överenskommelsen omfattar inte uttryckligen alla prioriteringar för energiunionen. Men den är ett avgörande steg framåt och kan läggas till grund för den integrerade nationella energi- och klimatplanen, som kommer att bli en väsentlig del av styrningen för energiunionen⁽⁴⁰⁾. När det gäller elförsörjning främjas investeringar i ny produktionskapacitet främst genom det svensk-norska elcertifikatssystemet för förnybar energi. Energikommisionen enades i juni 2016 om att avskaffa effektskatten på kärnkraft 2019 för att göra produktion av kärnkraft lönsammare.

Energisystemet utmärks av mycket låg användning av fossila drivmedel och en hög andel förnybar energi på alla områden utom transporter, som fortfarande är beroende av främst oljeprodukter. Med 54 %⁽⁴¹⁾ ligger andelen förnybar energi av slutlig energianvändning i topp bland EU-länderna och överträffar redan 2020-målet på 49 %. När det gäller energieffektivitet har Sverige satt upp jämförbara ambitiösa 2020-mål för både primär och slutlig energianvändning. Energiförbrukningen sjunker visserligen, men landet har ännu ett stycke kvar innan man når målet för primär energi i synnerhet.

Kärnkraft och förnybar energi (särskilt vattenkraft) svarar för 98 % av bruttoelproduktionen. Elnätet är väl sammanlänkat med de andra nordiska länderna (utom Island), men förbindelserna med Finland kunde bli ännu bättre. Sammanlänkningskapaciteten för el på 25 %⁽⁴²⁾ kommer att förbättras ytterligare när NordBalt, förbindelseledningen mellan Sverige och Litauen, tas helt i drift. Förbrukningen av naturgas ligger på under 2 % av den inhemska bruttoförbrukningen, och gassäkerhet är därför inte någon angelägen fråga, trots totalt beroende av import från Danmark. LNG-terminalen i Göteborg är ett

projekt av gemensamt intresse som så småningom kommer att innebära en andra försörjningspunkt för gasnätet.

Elmarknaden är helt avreglerad och kännetecknas av en hög grad av konkurrens på slutkundsmarknaden och av relativt låg marknadskoncentration bland producenterna. Grossistmarknaden är en integrerad del av elbörsen Nord Pool, och samverkan mellan de systemansvariga för överföringssystemen i regionen är betydande. Grossistpriserna för el har ökat under de senaste 18 månaderna från en mycket låg nivå, delvis på grund av ökning i världsmarknadspriset på sådana energiprodukter som olja och kol. Priset påverkas av vattenförhållandena i Skandinavien (effekt på vattenkraften). Det elpris som betalas av industriförbrukare är bland de lägsta i EU (Europeiska kommissionen, 2016d), vilket bidrar till en av EU:s lägsta noteringar för faktisk energikostnad per enhet (i procent av förädlingsvärdet). Gaspriserna för industriförbrukare är däremot högre än EU- och OECD-genomsnittet.

Miljöbeskattning

Sverige var bland de första att börja med miljöskatter, och idén har varit framgångsrik. De miljörelaterade skatternas andel av BNP har visserligen inte ökat sedan 2001, men de har haft effekt på de skatteskyldigas beteende, bl.a. en ökad förskjutning mot biodrivmedel i transportsektorn och utfasning av fossila bränslen vid uppvärmning av bostäder. Den relativa fördelen för dieselfordon har urholkat intäkterna från de högre beskattade bensinfordonen allteftersom fordonsbeståndet har förändrats.

På senare år har fokus legat på att öka bidragen från koldioxid- och energiskatter. Flera lägre koldioxidskattesatser på uppvärmningsbränsle i sektorerna utom EU:s utsläppshandelssystem tas gradvis bort och kommer att fasas ut helt 2018. Energi- och koldioxidskatterna på fossila drivmedel har anpassats varje år till konsumentprisindex sedan 1990-talet, och när det gäller skatterna på bensin och diesel har detta nu kompletterats med en

⁽⁴⁰⁾ Se Europeiska kommissionens förslag till förordning om styrningen av energiunionen, antaget den 30 november 2016, 2016/0375 (COD).

⁽⁴¹⁾ Preliminär uppgift för 2015, Europeiska kommissionen (2017).

⁽⁴²⁾ Sifferuppgiften definieras som kvoten mellan gränsöverskridande överföringskapacitet och installerad produktionskapacitet.

schablonkoppling till BNP-tillväxten från 2017⁽⁴³⁾. Andelen skatter kopplade till transporter förblir ganska blygsam, vilket också är fallet för miljöskatter i allmänhet. Men skattesatserna på diesel, bensin och eldningsolja är fortfarande bland de högsta i EU.

4.5.3 TRANSPORTSEKTORN

Järnvägssystemet kräver fortsatt engagemang och investeringar, särskilt behöver näten underhållas och flaskhalsar i förbindelser över gränserna undanröjas. Situationen när det gäller järnvägarna är i stort tillfredsställande: sektorn är avreglerad, många tekniska innovationer (t.ex. fri åtkomst till data) har införts, volymerna ökar och järnvägssystemet är miljövänligt. Men det finns också svaga punkter, särskilt när det gäller infrastrukturens kvalitet och hållbarhet. Förseningar är vanliga, särskilt i dåligt väder. För lite har investerats i de gränsöverskridande förbindelserna. Generellt har ökningen i volym överträffat investeringarna under de senaste årtiondet, och detta har skapat behov av investeringar (se även avsnitt 4.4.2).

Med tanke på Sveriges geografiska läge är alla transportslag viktiga för att stötta framtida export, och potentiella flaskhalsar i kapaciteten måste beaktas noggrant. I detta sammanhang är sjöfarten fortfarande både ett viktigt kompletterande transportslag och en viktig del av när sjöfarten inom EU:s intermodala kedja. Efter regeringens handlingsplan 2015 för förbättrad konkurrenskraft för sjöfarten, införde myndigheterna ett tonnageskattesystem⁽⁴⁴⁾ från januari 2017. Verkan av åtgärden förväntas ta form under de kommande åren, och den kan kanske bedömas på basis av en eventuell ökning av flottan, eventuellt återvändande tonnage till svenskflaggade fartyg och arbetstillfällen för sjöfolk och inom sjöfartsklustret som helhet.

⁽⁴³⁾ Närmare bestämt kommer dessa skatter att höjas varje år med två procentenheter som schablonvärde för genomsnittlig BNP-tillväxt.

⁽⁴⁴⁾ Beslut av den 18.8.2016 att inte göra några invändningar (offentliggjort i *Europeiska unionens officiella tidning* den 16.9.2016).

BILAGA A

Översikt

Åtaganden

Sammanfattning ⁽⁴⁵⁾

Landsspecifika rekommendationer 2016	
Rekommendation 1: Ta itu med hushållens ökande skuldsättning genom att korrigera skatteincitamenten, särskilt genom att stegvis begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor för bostadslån eller genom att höja fastighetsskatten. Säkerställa att makrotillsynsmyndigheten har mandat att i god tid genomföra åtgärder för att värna den finansiella stabiliteten. Främja bostadsinvesteringar och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att införa större flexibilitet i hyressättningen och genom att se över utformningen av beskattningen av kapitalvinster för att underlätta bostadstransaktioner.	Sverige har gjort begränsade framsteg i förhållande till rekommendation 1 (i denna övergripande bedömning av rekommendation 1 ingår ingen bedömning av överensstämmelsen med stabilitets- och tillväxtpakten):
Ta itu med hushållens ökande skuldsättning genom att korrigera skatteincitamenten, särskilt	Inga framsteg med att korrigera skatteincitamenten, det vill säga ändring av

⁽⁴⁵⁾ Följande kategorier används för att bedöma framstegen med att genomföra 2016 års landsspecifika rekommendationer:

Inga framsteg: Medlemsstaten har varken aviserat eller antagit några åtgärder för att följa den relevanta landsspecifika rekommendationen. Nedan anges ett antal icke uttömmande exempel på typiska situationer som skulle kunna omfattas av denna och som ska tolkas från fall till fall med beaktande av landsspecifika villkor:

- Inga rättsliga eller administrativa åtgärder eller budgetåtgärder har aviserats i det nationella reformprogrammet eller i andra officiella skrivelser till det nationella parlamentet eller relevant parlamentsutskott, Europeiska kommissionen eller i offentliga sammanhang (t.ex. i ett pressmeddelande eller information på regeringens webbplats).
- Inga icke-lagstiftningsakter har lagts fram av det styrande eller lagstiftande organet.
- Medlemsstaten har vidtagit inledande åtgärder för att ta itu med de landsspecifika rekommendationerna, t.ex. beställning av en undersökning eller inrättande av en arbetsgrupp för att analysera möjliga åtgärder som skulle behöva vidtas (såvida inte de landsspecifika rekommendationerna uttryckligen kräver riktlinjer eller förberedande åtgärder), samtidigt som tydligt angivna åtgärder för att följa de landsspecifika rekommendationerna inte har föreslagits.

Begränsade framsteg: Medlemsstaten har

- aviserat vissa åtgärder men dessa tar endast itu med de landsspecifika rekommendationerna i begränsad utsträckning och/eller
- lagt fram rättsakter i för det styrande eller lagstiftande organet, men dessa har ännu inte antagits och betydande ytterligare icke-lagstiftande arbete krävs innan de landsspecifika rekommendationerna kommer att genomföras.
- lagt fram icke-lagstiftningsakter, men utan någon ytterligare uppföljning när det gäller genomförande som behövs för att följa de landsspecifika rekommendationerna.

Vissa framsteg: Medlemsstaten har antagit åtgärder som delvis följer de landsspecifika rekommendationerna och/eller

medlemsstaten har antagit åtgärder som följer de landsspecifika rekommendationerna, men en hel del arbete krävs fortfarande för att man fullt ut ska följa de landsspecifika rekommendationerna, eftersom endast ett fåtal av de antagna åtgärderna har genomförts. Till exempel som antagits av det nationella parlamentet genom ministerbeslut men genomförandebeslut saknas.

Avsevärda framsteg: Medlemsstaten har antagit omfattande åtgärder när det gäller att följa de landsspecifika rekommendationerna och de flesta av dem har genomförts.

Fullständigt genomförande: Medlemsstaten har genomfört alla de åtgärder som behövs för att på ett lämpligt sätt följa de landsspecifika rekommendationerna.

genom att stegvis begränsa avdragsrätten för bolåneräntor eller genom att höja fastighetsskatten. Säkerställa att makrotillsynsmyndigheten har mandat att i god tid genomföra åtgärder för att värna den finansiella stabiliteten. Främja bostadsinvesteringar och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att införa större flexibilitet i hyressättningen och genom att se över utformningen av beskattningen av kapitalvinster för att underlätta bostadstransaktioner.	reglerna avseende ränteavdrag för bostadslån eller fastighetsbeskattningen. Begränsade framsteg med att förbättra makrotillsynsmyndighetens rättsliga mandat. Myndigheterna har lyckats nå en landsomfattande överenskommelse om att stärka makrotillsynsmyndighetens mandat. Konkreta förslag ska dock offentliggöras senare under 2017, så det är fortfarande oklart hur den nya rättsliga ramen kommer att se ut i slutändan (se avsnitt 4.2.2). Vissa framsteg har gjorts med att främja bostadsinvesteringar och öka bostadsmarknadens effektivitet. Myndigheterna har lagt fram en plan i 22 punkter för att göra mer mark tillgänglig för exploatering, ytterligare effektivisera byggregler och förkorta ledtiderna, och planera att bemöta ett antal andra specifika brister på bostadsmarknaden (se avsnitt 4.2.3). Det är dock fortfarande oklart exakt när och hur de flesta av åtgärderna ska genomföras. Dessutom har inga större politiska åtgärder vidtagits för att göra hyressättningen mer flexibel. En tillfällig reform av reglerna för uppskov med skatt på kapitalvinst på fast egendom införs, men detta torde ha begränsad effekt (vilket diskuteras i avsnitt 4.2.3).
Europa 2020 (nationella mål och framsteg)	
Sysselsättningsmål i nationellt reformprogram 2014: drygt 80 %.	Sysselsättning tredje kvartalet 2016: 80,5 % (2015: 80,4 %, 2014: 80,0 %, 2013: 79,8 % och 2012: 79,4 %). Målen för hela EU hade nåtts redan före krisen 2007–2008 (80,4 % under 2008), före en minskning av indikatorn till följd av krisen 2008–2009. Sedan dess har läget ljusnat och den svenska arbetsmarknadens resultat är fortsatt robusta, och nivån ligger åter igen på samma rekordhög nivåer som före krisen. Sverige har haft den högsta sysselsättningsgraden i Europeiska unionen under flera år i rad.
FoU-mål: 4 % av BNP	3,26 % (2015) Inga framsteg mot målet. Även om den offentliga FoU-intensiteten ökat med 1,5 % per år under åren 2007–2015 har de privata FoU-utgifterna som

	andel av BNP minskat med 0,6 % per år under samma tid, vilket resulterat i att den totala FoU-intensiteten minskat något. Sverige kommer att nå sina nationella mål för 2020 endast om utvecklingen när det gäller de privata FoU-utgifterna kan vändas.
Nationellt utsläppsmål för växthusgaser: -17 % 2020 jämfört med 2005 (inom sektorer som inte omfattas av utsläppshandelssystemet)	Enligt de senaste prognoserna och med beaktande av befintliga åtgärder spås målet nås med bred marginal: -28 % under 2020 jämfört med 2005. Utsläpp som inte omfattas av utsläppshandelssystemet minskade med 23 % mellan 2005 och 2014.
Mål för förnybar energi 2020: 49 % av den slutliga energiförbrukningen.	Sverige redan uppnått sitt mål för 2020 med en andel förnybar energi på ca 54 % (preliminär uppgift för 2015 ⁽⁴⁶⁾).
Sveriges energieffektivitetsmål för 2020 är 43,4 miljoner ton oljeekvivalenter (Mtoe) primärenergianvändning (30,3 Mtoe slutlig energianvändning).	Sverige minskade sin primärenergianvändning med 5 %, från 46,24 Mtoe år 2014 till 43,7 Mtoe år 2015. Slutlig energianvändning ökade med 2 % från 31,19 Mtoe år 2014 till 31,76 Mtoe år 2015. Ytterligare ansträngningar behövs för att uppfylla de vägledande nationella målen för 2020.
Mål för andelen ungdomar med högst grundskoleutbildning: under 7 %.	Ungdomar med högst grundskoleutbildning (andel av befolkningen i åldrarna 18–24 år med högst grundskoleutbildning och inte i annan utbildning) 2015: 7 % (2014: 6,7 %, 2013: 7,1 % och 2012: 7,5 %). Andelen har legat kvar i närheten av målet på under 7 %.
Mål för högre utbildning: 45–50 %.	Andelen personer med högre utbildning (andel av befolkningen i åldrarna 30–34 år som har avslutad högre utbildning) 2015: 50,2 % (2014: 49,9 %, 2013: 48,3 % och 2012: 47,9 %). Målet på 45–50 % är nått.
Mål för minskning av andelen personer som riskerar fattigdom eller social utestängning: Minska till betydligt mindre än 14 % andelen personer i åldrarna 20–64 år som inte ingår i arbetskraften (utom heltidsstuderande), är	Risken att drabbas av fattigdom eller social utestängning enligt de senaste uppgifterna från de nationella myndigheterna 2015: 12,4 % (2014: 12,6 %, 2013: 12,7 % och 2012: 13,1 %). Målet är redan nått och trenden fortsätter i positiv

⁽⁴⁶⁾ Andel förnybar energi för 2015 är ungefärlig och inte de officiella uppgifter som återspeglar tillgängliga uppgifter (4.10.2016). Se rapport från Öko-Institut: Studie om tekniskt stöd i genomförandet av 2016 års rapport om förnybar energi, <http://ec.europa.eu/energy/en/studies>.

långtidsarbetslösa eller långtidssjukskrivna.	riktning.
---	-----------

BILAGA B

B. Resultattavla för makroekonomiska obalanser

Tabell B.1: **Förfarandet vid makroekonomiska obalanser – resultattavla för Sverige**

			Tröskelvärden	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Externa obalanser och konkurrenskraft	Bytesbalans (% av BNP)	3-årigt genomsnitt	-4%/6%	6,6	5,8	5,7	5,5	5,2	5,0
	Nettoställning mot omvärlden (% av BNP)		-35%	-5,6	-8,0	-14,6	-12,7	-0,4	4,1
	Real effektiv växelkurs – 42 handelspartner, HIKP-deflator	3-årig förändring i %	±5% & ±11%	-3,3	2,9	10,1	5,1	-3,6	-7,9
	Exportmarknadsandel – i % av världsexporten	5-årig förändring i %	-6%	-12,5	-11,8	-18,9	-16,6	-9,1	-9,3
	Nominell enhetsarbetskostnad, index (2010 = 100)	3-årig förändring i %	9% & 12%	8,3	5,6	4,0	8,6	6,9	3,6
Interna obalanser	Deflaterade huspriser (12-månadersförändring i %)		6%	6,4	0,8	0,7	4,7	8,2	12,0
	Privata sektorns kreditflöde i % av BNP, konsoliderade uppgifter		14%	5,3	6,9	2,3	4,8	5,9	6,5
	Privata sektorns skuldsättning i % av BNP, konsoliderade uppgifter		133%	189,0	190,7	192,3	192,1	192,9	188,6
	Offentliga sektorns skuld i % av BNP		60%	38,3	37,5	37,8	40,4	45,2	43,9
	Arbetslöshet	3-årigt genomsnitt	10%	7,7	8,2	8,1	7,9	8,0	7,8
	Finanssektorns totala skuld (12-månadersförändring i %)		16,5%	2,9	3,4	5,3	8,6	13,5	2,3
Nya sysselsättningsindikatorer	Arbetskraftsdeltagande – i % av den totala befolkningen i åldern 15–64 år (förändring över 3 år i procentenheter)		-0,2%	0,0	0,6	1,4	2,0	1,6	1,4
	Långtidsarbetslöshet – i % av befolkningen i arbetskraften i åldern 15–74 år (förändring över 3 år i procentenheter)		0,5%	0,8	0,7	0,4	-0,2	-0,1	0,0
	Ungdomsarbetslöshet – i % av befolkningen i arbetskraften i åldern 15–24 år (förändring över 3 år i procentenheter)		2%	5,6	2,6	-1,3	-1,2	0,1	-3,3

Anmärkning: Markerade uppgifter ligger utanför tröskelvärdena enligt Europeiska kommissionens rapport om varningsmekanismen. För real effektiv växelkurs och enhetsarbetskostnad gäller det första tröskelvärdet för euroländerna.

Källa: Europeiska kommissionen

BILAGA C

Standardtabeller

Tabell C.1: **Finansmarknadsindikatorer**

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Banksektorns totala tillgångar (% av BNP)	281,7	286,6	278,8	288,4	286,7	283,3
De fem största bankernas andel av tillgångarna (% av totala tillgångar)	57,8	57,4	58,3	58,5	57,8	-
Utländskt ägande i banksystemet (% av totala tillgångar)	8,4	8,6	8,7	9,6	9,3	-
Finansiella sundhetsindikatorer: ¹⁾						
- nödlidande lån, brutto (% av totala lån)	0,6	0,5	0,5	1,4	1,2	1,1
- kapitaltäckningsgrad (%)	11,8	12,1	12,3	22,2	24,1	24,2
- avkastning på eget kapital (%) ²⁾	10,6	11,3	11,1	11,8	11,2	6,4
Bankutlåning till den privata sektorn (12-månadersförändring)	5,5	3,6	3,0	5,1	4,4	7,0
Bostadslån (12-månadersförändring)	5,6	4,7	5,4	6,4	8,4	7,8
Andelen lån i förhållande till inlåning	215,3	207,8	201,9	201,0	195,7	193,6
Centralbankens likviditet i % av skulder	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Privat skuldsättning (% av BNP)	190,7	192,3	192,1	192,9	188,6	-
Utländsskuld, brutto (% av BNP) ¹⁾ - offentlig	17,3	18,0	18,7	21,9	20,4	17,1
- privat	63,8	61,2	54,9	54,5	49,5	49,3
Långfristiga räntespreaden mot bund (baspoäng)*	-0,3	9,7	55,1	55,3	22,3	45,8
Kreditswappspread för statspapper (5 år)*	35,7	36,2	14,3	9,9	9,5	14,2

1) Senaste uppgift 2016, andra kvartalet.

(2) Kvartalsvisa värden är inte omräknade till årliga.

* Mått i räntepunkter.

Källa: Europeiska kommissionen (långsiktiga räntesatser), Världsbanken (utlandsskuld brutto), Eurostat (privat skuldsättning) och ECB (alla övriga indikatorer).

Tabell C.2: Arbetsmarknadsindikatorer och sociala indikatorer

	2011	2012	2013	2014	2015	2016 ⁴
Sysselsättningsgrad (% av befolkningen i åldern 20-64 år)	79,4	79,4	79,8	80,0	80,5	81,2
Sysselsättningsstillväxt (% förändring från föregående år)	2,1	0,7	1,0	1,4	1,5	1,7
Sysselsättningsgraden för kvinnor (% av den kvinnliga befolkningen i åldern 20-64 år)	76,5	76,8	77,2	77,6	78,3	79,3
Sysselsättningsgraden för män (% av den manliga befolkningen i åldern 20-64 år)	82,1	81,9	82,2	82,2	82,5	83,1
Sysselsättningsgraden bland äldre arbetstagare (% av befolkningen i åldern 55-64 år)	72,0	73,0	73,6	74,0	74,5	75,4
Deltidsanställning (% av den totala sysselsättningen, i åldern 15 år och äldre)	25,2	25,0	24,7	24,5	24,3	23,9
Visstidsanställning (% av anställda med anställningsavtal för en bestämd tid, i åldern 15 år och äldre)	16,5	15,9	16,3	16,8	16,6	16,3
Antal övergångar från tidsbegränsad till fast anställning	41,6	38,1	42,7	39,2	33,4	:
Arbetslöshet ¹ (% av befolkningen i arbetskraften, åldersgrupp 15-74)	7,8	8,0	8,0	7,9	7,4	6,9
Långtidsarbetslöshet ² (% av arbetskraften)	1,5	1,5	1,4	1,4	1,5	1,3
Ungdomsarbetslöshet (% av befolkningen i arbetskraften i åldern 15-24 år)	22,8	23,7	23,6	22,9	20,4	18,9
Unga som varken arbetar eller studerar ³ (% av befolkningen i åldern 15-24 år)	7,5	7,8	7,5	7,2	6,7	:
Andelen unga med högst grundskoleutbildning (% av befolkningen i åldern 18-24 år som inte deltar i vidareutbildning eller yrkesutbildning efter grundskolan)	6,6	7,5	7,1	6,7	7,0	:
Andelen personer med högre utbildning (% av befolkningen i åldern 30-34 år)	46,8	47,9	48,3	49,9	50,2	:
Formell barnomsorg (30 timmar eller mer – % av befolkningen yngre än 3 år)	32,0	35,0	34,0	37,0	:	:

1) Med arbetslösa avses personer som saknar anställning, aktivt söker arbete och som är beredda att börja arbeta omedelbart eller inom två veckor.

(2) Långtidsarbetslösa är personer som varit arbetslösa i minst 12 månader.

(3) Personer som varken studerar eller arbetar.

(4) Medelvärde för de tre första kvartalen 2016. Uppgifterna för den totala arbetslösheten och ungdomsarbetslösheten är säsongrensade.

Källa: Europeiska kommissionen (EU:s arbetskraftsundersökning))

Tabell C.3: Arbetsmarknadsindikatorer och sociala indikatorer (forts.)

Utgifter för sociala trygghetsförmåner (i % av BNP)	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Sjukdom/hälsa- och sjukvård	7,0	7,1	7,3	7,5	7,5	:
Invaliditetspension	3,8	3,6	3,6	3,6	3,5	:
Ålderdom och efterlevande	11,9	11,9	12,5	12,9	12,6	:
Familj/barn	2,9	2,9	3,0	3,1	3,1	:
Arbetslöshet	1,3	1,1	1,2	1,3	1,1	:
Boende	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	:
Övrig social utestängning	0,7	0,6	0,7	0,7	0,8	:
Totalt	28,0	27,7	28,7	29,5	29,0	:
Av vilka: behovsprövade förmåner	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	:
Indikatorer på social delaktighet	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Personer som riskerar fattigdom eller social utestängning ¹ (% av hela befolkningen)	15,0	16,1	15,6	16,4	16,9	16,0
Fattigdomsrisk och risk för social utestängning bland barn (% av befolkningen i ålderna 0-17 år)	14,5	15,9	15,4	16,2	16,7	14,0
Fattigdomsrisk ² (% av den totala befolkningen)	12,9	14,0	14,1	14,8	15,1	14,5
Allvarlig materiell fattigdom ³ (% av den totala befolkningen)	1,3	1,2	1,3	1,4	0,7	0,7
Andelen som lever i hushåll med låg arbetsintensitet ⁴ (% av befolkningen i ålderna 0-59 år)	6,0	6,9	5,7	7,1	6,4	5,8
Fattigdomsrisk för förvärvsarbetande (% av antal sysselsatta)	6,5	6,8	6,7	7,1	7,8	7,1
Effekter av sociala transfereringar (utom pensioner) när det gäller att minska fattigdomen	51,7	49,8	48,5	45,4	47,0	46,1
Fattigdomströsklar, i nationell valuta i fasta priser ⁵	117228	117985	121033	123518	125495	129381
Disponibel bruttointkomst (hushåll, tillväxt %)	3,0	5,7	4,2	2,4	3,8	3,6
Inkomstskillnader (S80/S20, förhållandet mellan inkomstkvintilema)	3,5	3,6	3,7	3,7	3,9	3,8
Gini-koefficienten före skatter och transfereringar	43,8	43,9	43,6	43,9	44,7	:
Gini-koefficienten efter skatter och transfereringar	24,2	24,4	24,8	24,9	25,4	:

(1) Personer som riskerar fattigdom eller social utestängning: personer som löper risk för fattigdom och/eller allvarlig materiell fattigdom och/eller lever i hushåll där ingen arbetar eller där arbetsintensiteten är mycket låg.

(2) Fattigdomsrisk: andelen personer vars disponibla inkomst per konsumtionsenhet är under 60 % av den nationella ekvivalerade medianinkomsten.

(3) Andelen personer som inte har råd med minst fyra av följande: i) betala hyran och gas-, vatten- eller elräkningen, ii) värma upp sitt hus tillräckligt, iii) betala oförutsedda utgifter, iv) äta fisk, kött eller annat protein varannan dag, v) ta en veckas semester borta från hemmet per år, vi) ha bil, vii) ha tvättmaskin, viii) ha färg-tv, eller ix) ha telefon.

(4) Personer som lever i hushåll med mycket låg arbetsintensitet: andelen personer i åldern 0-59 år som lever i hushåll där vuxna (utom barn som försörjs) arbetade mindre än 20 % av möjlig arbetad tid under de föregående tolv månaderna.

(5) För Estland, Cypern, Malta, Slovenien och Slovakien uttrycks tröskelvärden i nominella belopp i euro; HIKP-index 100 för 2006 (2007 års enkät avser 2006 års inkomster).

Källor: För utgifter för sociala trygghetsförmåner Esspros; för social inkludering EU-Silc

Tabell C.4: Resultatindikatorer för produktmarknader och policyindikatorer

Resultatindikatorer	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Arbetsproduktivitet (real, per sysselsatt, 12-månadersförändring)						
Arbetsproduktivitet inom industrin	15,85	1,90	-0,48	0,69	1,38	4,23
Arbetsproduktivitet inom byggindustrin	2,43	-4,85	-8,23	-4,50	0,62	6,66
Arbetsproduktivitet inom tjänstesektorn	1,33	2,70	2,71	3,26	2,93	2,67
Enhetsarbetskostnader (totala ekonomin, 12-mån. förändr.)						
Enhetsarbetskostnader inom industrin	-17,32	1,62	5,66	1,45	1,79	-0,70
Enhetsarbetskostnader inom byggindustrin	0,70	10,27	10,80	6,71	1,95	-1,66
Enhetsarbetskostnader inom tjänstemarknaden	-1,60	1,71	2,52	-0,46	-0,67	0,80
Företagsklimat	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tidsåtgång för verkställande av avtal ¹ (dagar)	314,0	314,0	314,0	321,0	321,0	321,0
Tidsåtgång för att starta företag ¹ (dagar)	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	7,0
Resultat av små och medelstora företags låneansökningar ²	na	0,20	na	0,57	0,71	0,38
Forskning och innovation	2010	2011	2012	2013	2014	2015
FoU-intensitet	3,22	3,25	3,28	3,31	3,15	3,26
Totala offentliga utgifter för utbildning i % av BNP, alla utbildningsnivåer	6,98	6,82	7,38	7,43	na	na
Antal utbildade inom vetenskap och teknik i % av det totala antalet anställda	49	50	51	52	54	55
Andel av befolkningen med högre utbildning ³	28	29	30	31	33	34
Andel unga med avslutad gymnasieutbildning ⁴	87	87	86	86	87	87
Handelsbalansen för högteknologiska produkter i % av BNP	0,14	0,11	-0,14	0,09	-0,07	-0,11
Konkurrens på produkt- och tjänstemarknaderna				2003	2008	2013
OECDs reglering av produktmarknaden ⁵ , totalt				na	1,61	1,52
OECDs reglering av produktmarknaden ⁵ , detaljhandeln				0,72	0,60	0,60
OECDs reglering av produktmarknaden ⁵ , yrkesmässiga tjänster				0,77	0,55	0,55
OECDs reglering av produktmarknaden ⁵ , nätverksamhet ⁶				2,30	2,20	1,87

(1) För närmare uppgifter om metoder och antaganden för denna indikator hänvisas till:

<http://www.doingbusiness.org/methodology>.

(2) Genomsnittet för svar på fråga Q7B.a. "[Banklån]: Om du ansökt och försökt förhandla om denna typ av finansiering under de senaste sex månaderna, vad var resultatet?". Svaren kodifierades enligt följande: noll om svarspersonen fick allt, ett om svarspersonen fick nästan allt, två om svarspersonen bara fick en begränsad del, tre om ansökan vägrades eller avsågs samt som saknat värde om ansökan fortfarande är under behandling eller om svaret är okänt.

(3) Andel i åldrarna 15–64 år med högre utbildning.

(4) Andel i åldrarna 20–24 år med minst gymnasieutbildning.

(5) Index: 0=Oreglerad; 6=mest reglerad. För närmare uppgifter om metoder för OECD:s indikatorer om reglering av produktmarknaden hänvisas till:

<http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

(6) Aggregerade OECD-indikatorer om reglering av energi, transport och kommunikation (ETCR).

Källor: Europeiska kommissionen. Världsbanken – Doing Business (för verkställande av avtal och tidsåtgång för att starta ett företag); OECD (för indikatorer rörande reglering av produktmarknaden) och SAFE (för resultaten för små och medelstora företags ansökningar om banklån).

Tabell C.5: Grön tillväxt

Grön tillväxt		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Makroekonomisk							
Energiintensitet	kgoe/euro	0,14	0,13	0,13	0,13	0,12	0,11
Koldioxidintensitet	kg/euro	0,19	0,18	0,17	0,16	0,15	-
Resursintensitet (motpost till resursproduktivitet)	kg/euro	0,59	0,61	0,61	0,62	0,62	0,62
Avfallsintensitet	kg/euro	0,35	-	0,45	-	0,46	-
Energihandelsbalans	% av BNP	-1,6	-1,8	-1,7	-1,5	-1,4	-
Energivikt i HIKP	%	10,99	11,99	11,68	11,01	10,69	9,64
Skillnad mellan energiprisförändring och inflation	%	2,0	0,7	-3,9	-0,4	-2,5	-4,1
Faktisk energikostnad	% av förädlingsvärdet	9,5	9,6	9,7	8,8	8,9	-
Förhållandet mellan skatter på arbete och miljöskatter	förhållande	0,11	0,10	0,10	0,09	0,09	-
Miljöskatter	% av BNP	2,6	2,4	2,4	2,4	2,2	-
Sektorsspecifikt							
Energiintensitet för industrin:	kgoe/euro	0,17	0,16	0,17	0,17	0,16	-
Faktisk energikostnad för tillverkningsindustrin	% av förädlingsvärdet	13,5	13,8	13,0	12,3	12,3	-
Andel energiintensiva industrier i ekonomin:	% av BNP	-	-	-	-	-	-
Elpriser för medelstora industriella användare	euro/ kWh	0,08	0,09	0,08	0,08	0,07	0,06
Gaspriser för medelstora industriella användare	euro/ kWh	0,05	0,05	0,05	0,06	0,05	0,04
Offentlig FoU på energiområdet	% av BNP	0,04	0,04	0,04	0,03	0,04	0,03
Offentlig FoU på miljöområdet	% av BNP	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01
Återvinningsgrad för kommunalt avfall	%	48,1	47,3	47,2	48,7	49,9	48,0
Andelen växthusgasutsläpp som omfattas av ETS*	%	38,2	35,7	34,7	36,3	35,9	32,9
Energiintensitet för transport	kgoe/euro	0,52	0,48	0,46	0,46	0,47	0,47
Koldioxidintensitet för transport	kg/euro	1,23	1,13	1,04	1,01	0,99	-
Tryggad energiförsörjning							
Energiimportberoende	%	36,6	36,3	28,7	31,6	32,0	30,1
Aggregerat leverantörskoncentrationsindex	HHI	20,0	24,5	16,3	16,6	21,8	-
Diversifiering av energimixen	HHI	0,28	0,29	0,32	0,30	0,31	-

Alla indikatorer för makrointensitet uttrycks i förhållandet mellan fysikaliska storheter och BNP (2005 års priser).

Energiintensitet: inhemsk bruttoenergiförbrukning (i kg oljeekvivalenter, kgoe) dividerat med BNP (i euro).

Koldioxidintensitet: utsläpp av växthusgaser (i kg CO₂-ekvivalenter) dividerat med BNP (i euro).

Resursintensitet: inhemsk materialkonsumtion (i kg) dividerat med BNP (i euro)

Avfallsintensitet: avfall (i kg) dividerat med BNP i euro

Energihandelsbalans: balansen mellan energiexport och energiimport, i % av BNP.

Energivikt i HIKP: andelen "energiposter" i konsumtionskorgen som använts vid sammanställningen av HIKP.

Skillnad mellan energiprisförändring och inflation: energikomponent av HIKP, och total HIKP-inflation (årlig förändring i %).

Faktisk energikostnad: faktisk energikostnad i % av ekonomins totala mervärde.

Miljöskatter och skatter på arbete och BNP: från Europeiska kommissionens databas *Taxation trends in the European Union*. Energiintensitet för industrin: industrins totala energiförbrukning (i kgoe) dividerat med bruttoförelägsvärde för industri (i euro 2005).

Faktisk energikostnad för tillverkningsindustrin: faktisk kostnad i procent av tillverkningsindustrins totala mervärde.

Andel energiintensiva industrier i ekonomin: de energiintensiva industriernas bruttoförelägsvärde som andel av BNP.

El- och gaspriser för medelstora industriella användare: förbrukningsintervall 500–2 000 MWh och 10 000–100 000 GJ,

Uppgifter exkl. moms.

Återvinningsgrad för kommunalt avfall: mängden kommunalt avfall som återvinns jämfört med totala mängden kommunalt avfall.

Offentlig FoU på energiområdet eller på miljöområdet: statliga utgifter för FoU (GBAORD) för dessa kategorier uttryckt i % av BNP.

Andel utsläpp av växthusgaser som omfattas av EU:s system för handel med utsläppsrätter (exkl. luftfart): baserat på medlemsstaternas uppgifter om växthusgasutsläpp (exkl. markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk) till Europeiska miljöbyrån.

Energiintensitet för transport: slutlig energiförbrukning för transport (i kgoe) dividerat med bruttoförelägsvärdet för transportindustrin (i euro 2005).

Koldioxidintensitet för transport: växthusgasutsläpp för transport dividerat med bruttoförelägsvärdet för transportsektorn.

Energiimportberoende: nettoenergiimport dividerat med inhemsk bruttoenergiförbrukning inkl. internationell bunkring.

Aggregerat leverantörskoncentrationsindex täcker olja, gas och kol. Lägre uppgifter indikerar större diversifiering och därmed lägre risk.

Diversifiering av energimix: Herfindahl-indexet för naturgas, oljeprodukter totalt, kärnvärme, förnybar energi och fasta bränslen.

* Europeiska kommissionen och Europeiska miljöbyrån.

Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat) om inget annat anges.

REFERENSER

Almega (2016), *Förtydliganden av lönestöden för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga*, DS 2016:14, Stockholm.

Arbetsförmedlingen (2016), *Arbetsförmedlingens lägesbedömning av arbetet med snabbspåren*, Arbetsförmedlingen, Stockholm.

Burgert, M., D'Souza P. och Vermeulen G. (2016), "House price and indebtedness growth in Sweden: a model-based assessment of policy options", *European Economy Economic Briefs*, Issue 21, December 2016, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europarådet, Europeiska kommission mot rasism och intolerans (ECRI) (2012), *ECRI rapport om Sverige (fjärde övervakningsomgången)*, CRI(2012)46), Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Crowe C., Dell'Ariccia G., Igan D. och Rabanal P. (2011), "How to Deal with Real Estate Booms: Lessons from Country Experiences", *IMF Working Paper* WP/11/91, International Monetary Fund Publications Services, Washington, D.C.

Cuerpo, C., Kalantaryan, S och Pontuch, P. (2014), "Rental market regulation in the European Union", *European Economy Economic Papers* 515, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Edmark, K., Frölich, M. och Wondratschek, V. (2014), "Sweden's school choice reform and equality of opportunity", *IFAU Working paper* 2014:16, IFAU, Uppsala.

Emanuelsson, R. (2015), "Supply of housing in Sweden", *Sveriges Riksbank Economic Review* 2015:2, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Europeiska kommissionen (2016a), *Arbetsdokument från kommissionens avdelningar: "Landsrapport Sverige 2016"*, (2016) 95, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2016b), *PISA 2015: EU:s resultat och preliminära slutsatser om utbildningspolitiken i Europa*, generaldirektoratet för utbildning och kultur, Bryssel.

Europeiska kommissionen (2016c), Sverige SBA faktablad 2016, <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/20302/attachments/34/translations/en/renditions/native>

Europeiska kommissionen (2016d), *Energipriser och energikostnader i Europa*, kommissionens meddelande (2016) 769, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2015 a), *Arbetsdokument från kommissionens avdelningar: "Landsrapport Sverige 2015"*, (2015) 46, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2015b), *2015 års åldranderapport: Ekonomiska och budgetmässiga beräkningar för EU:s 28 medlemsstater (2013–2060)*, *European Economy* 3/2015, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2015c), *Personer i EU – statistik om geografisk rörlighet*, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_in_the_EU_statistics_on_geographic_mobility

Europeiska kommissionen 2015d, "Challenges to Member States' Investment Environments", arbetsdokument från kommissionens avdelningar (2015) 400, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2014), "Tax Reforms in EU Member States, 2014", European Economy 6/2014, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

European Mortgage Federation (2016), "Quarterly Review of European Mortgage Markets – Q2 2016", *EMF Quarterly Review*, European Mortgage Federation, Bryssel.

Finanspolitiska Rådet (2016), "Svensk finanspolitik", *Finanspolitiska rådets rapport 2016*, Finanspolitiska Rådet, Stockholm.

Finansinspektionen (2016a), *Stability in the Financial System*, Ref. 16-5491, Finansinspektionen, Stockholm.

Finansinspektionen (2016b), *The Swedish Mortgage Market (2016)*, Ref. 16-3183, Finansinspektionen, Stockholm.

Företagarna (2016), Småföretagsbarometern, *Riksrapporten*/september 2016, Företagarna, Stockholm.

IMF (2016), Sweden: "2016 Article IV Consultation Staff Report", *IMF Country Report* No. 16/353, International Monetary Fund Publications Services, Washington, D.C.

IMF (2015), "Sweden, Selected Issues paper", *IMF Country Report* No. 15/330, International Monetary Fund Publications Services, Washington, D.C.

Konkurrensverket (2015), "Bättre konkurrens i bostadsbyggande? ", *Rapport 2015:4*, Konkurrensverket, Stockholm.

Lundberg, J. och Waldenström, D. (2016), "Wealth Inequality in Sweden: What can we learn from capitalised income tax data? ", *IZA Discussion Paper* No. 9902, IZA, Bonn.

Skolverket (2016a), "Samlad redovisning och analys inom yrkesutbildningsområdet", *Rapport 442*, Skolverket, Stockholm.

Skolverket (2016b), "Invandringens betydelse för skolresultaten", *Aktuella Analyser 2016*, Skolverket, Stockholm.

Skolverket (2016c), *Slutbetyg i grundskolan, våren 2016*, Dnr 2016:01383, Skolverket, Stockholm.

Skolverket (2016d). "Slutredovisning: Uppdrag att svara för utbildning", *Regeringsuppdrag*, DNR 2011:643, Skolverket, Stockholm.

Skolverket (2015a), "Skolverkets lägesbedömning 2015", *Rapport 421*, Skolverket, Stockholm.

Skolverket (2015b), *Redovisning av uppdrag om prognos över behovet av olika lärarkategorier*, Dnr U2014/4128/S, Skolverket, Stockholm.

OECD (2017), *OECD Economic Surveys: Sweden 2017*, OECD Publishing, Paris http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-swe-2017-en.

OECD (2016a), *Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Sweden*, OECD Publishing, Paris.

OECD (2016b), *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*, OECD Publishing, Paris.

- OECD (2016c), *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2014a), *International Migration Outlook 2014*, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2014b), *TALIS 2013 Results: An International Perspective on Teaching and Learning*, OECD Publishing, Paris.
- Ölcer D. och van Santen, P. (2016), "The indebtedness of Swedish households: Update for 2016", *Sveriges Riksbank Economic Commentaries*, No. 5, 2016, Sveriges Riksbank, Stockholm.
- SOU (Statens offentliga utredningar) (2016a), *En översyn av överskottsmålet*, SOU 2016:67, Stockholm.
- SOU (Statens offentliga utredningar) (2016b), *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*, SOU 2016:77, Stockholm.
- SOU (Statens Offentliga Utredningar) (2016c), *Samling för skolan: nationella målsättningar och utvecklingsområden för kunskap och likvärdighet: delbetänkande*, SOU 2016:38, Stockholm.
- SOU (Statens Offentliga Utredningar) (2016d), *På goda grunder – en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik*, SOU 2016:59, Stockholm.
- SOU (Statens Offentliga Utredningar) (2015), *Plats för fler som bygger mer*, SOU 2015:105, Stockholm.
- Sveriges Byggindustrier (2016), *De 50 största bygg- och anläggningsföretagen i Sverige efter omsättning 2015*, Sveriges Byggindustrier, Stockholm.
- Sveriges Riksbank (2016). *Financial Stability Report 2016:2*, Sveriges Riksbank, Stockholm
- World Bank (2016), *Doing Business 2017: Equal Opportunity for All*, World Bank Publications, Washington D.C.
- World Economic Forum (2016), *The Global Competitiveness Report 2016–2017*, World Economic Forum, Geneva.